

**VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN**

SVAZEK

42

ZÁPAS O UZNÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY V NOVÉM JIČÍNĚ V LETECH 1918-1919

Jan Hanák

Když do Nového Jičína došla zpráva o vyhlášení Československé republiky v historických hranicích českého státu, prohlásili novojičínští Němci, že neuznávají nový stát a odvolávali se přitom na právo na sebeurčení, které vytrvale odmítali přiznat i v nejmenší míře zdejší české menšině. Do čela odboje se postavila novojičínská radnice a v prvních dnech i okresní hejtmanství, pošta, okresní soud. Rozumný postoj zaujalo jen vedení krajského soudu. 31. října 1918 byl ustaven v Novém Jičíně německý Národní výbor pro Kravaňsko, který vydal provolání k německým městům a obcím, aby neuznávaly novou republiku a přihlásily se k Sudetenlandu, jedné z provincií Deutschböhmen, která se chtěla připojit k nově utvořenému rakouskému státu. Sídlo podivného útvaru bylo v Opavě a ve Fulneku a Odrách byla zřízena hejtmanství. Výzva německého národního výboru byla německými obcemi a městy přijata a tím vzniklo v Novém Jičíně a okolí na určitou dobu dvojvládní. Nejistoty zneužili vyhranění němečtí nacionalisté k rozdmýchání protičeských nálad. Do čela „odboje“ se postavil dr. Arnošt Schollich, který od roku 1908 působil na střední zemědělské škole v Žilině u Nového Jičína. Po návratu z války se nedovedl smířit s myšlenkou, že by německý panský národ měl žít v „područí“ národa, který on ve své nadutosti považoval za méněcenný. Prvním jeho hrdinským činem bylo, že jím poštvání novojičínští studenti vyběli 2. listopadu 1918 v české škole všechna okna a strhávali české prapory z českých domů.¹⁾ Navázali tím na smutné události před válkou, kdy byla v roce 1908 a 1914 při protičeských demonstracích česká menšinová škola, Národní dům a domy českých občanů podobným způsobem poctěny novojičínskou německou kulturou. Násilnými akcemi se snažili zastrašit české obyvatelstvo, ale i rozumné Němce, kteří byli ochotni ke spolupráci s Čechy. Týkalo se to například německých úředníků krajského soudu, které v místním tisku označovali za zrádce německé věci.

Čeští lidé se však odstrašit nedali a pustili se do boje za uznání republiky. Vedení se ujali osvědčení a stateční vůdci české předválečné menšiny advokáti dr. Ferdinand Dostál (Otokar Bystřina) a dr. František Derka, kteří měli nemalé, převážně však trpké zkušenosti s novojičínskými německými šovinisty. Rovněž 31. října 1918 byl ustanoven český Národní výbor v Novém Jičíně v čele s dr. Františkem Derkou a následujícího dne okresní národní výbor s předsedou dr. Adolfem Hrstkou, známým lékařem ve Štamberku.²⁾ Oba národní výbory navázaly jednání se Zemským národním výborem v Brně a podařilo se jim dosáhnout výměny okresního hejtmana. Za okresního hejtmana Zwierzinu nastoupil do úřadu Emil Wychočil. Byl to sice starý rakouský byrokrat, ale přece jen realisticky uvažující úředník, který pochopil, že nemůže řídit okres, kde vládne nejistota, chaos a kde kromě politických narůstají problémy zásobovací. Uznal československý stát a dosáhl, že i ostatní státní úřady ve městě, až na radnici, začaly jménem repub-

Přední strana obálky:

Bývalý větřák v Kujavách č. 2

Foto M. Kroček, 1951

líky úřadovat. Český národní výbor v Novém Jičíně dosáhl i toho, že po výstřelcích 2. listopadu přistoupila novojičínská radnice na to, aby pořádek ve městě, kromě místní policie a členů nově utvořeného Volkswehru-domobraný, zajišťovali i čeští dobrovolníci.

V městě se tak zabránilo demonstracím a násilným akcím buršáků, ale k uznání republiky novojičínskou radnicí stále ještě nedošlo. Vzdůstaly potíže v zásobování nejzákladnějšími potravinami jednak tím, že české úřady v Brně nařídily, že místa, která setrvávají v odporu mají být ze zásobování z centrálních zdrojů vyloučena, ale i proto, že němečtí nacionalisté jezdili po německém venkově a přesvědčovali sedláky, aby neodevzdávali potraviny a tak přispívali k nedůvěře k novému státu a k případnému vyvolání demonstrací a střetů. Dr. Schollich měl úzké styky s vedením Sudetenlandu v Opavě a podle jeho pokynů usiloval o semknutost všech novojičínských Němců bez rozdílu politických a náboženských. Postaral se i o neúměrné zvyšování členů Volkswehru a jejich vyzbrojování. Členy této domobraný byli převážně nezaměstnaní dělníci, kteří se vrátili z války a mnozí si přinesli zbraně. Jinak domobranou vyzbrojovalo velitelství Volkswehru Sudetenlandu v Opavě, v jehož čele byl poslanec německé sociálně demokratické strany Joki, zástupce zemského hejtmana dr. Roberta Freislera, ústřední postavy sudetoněmeckého „osvobozovacího boje“.³⁾ Nacionalismus, částečně i oboustranný, přispěl k dočasnému rozdělení dělnické třídy v prvním období republiky i na Novojičínsku. Němečtí dělníci se zásluhou sociálně demokratických vůdců, především Nietschmanna ze Suchdolu, stali údernou silou německé nacionalistické buržoazie v boji se státní mocí.⁴⁾

Po delších bezvýsledných jednáních s vedením Sudetenlandu se československá vláda rozhodla k vojenským zákrokům proti hlavním baštám odporu. Pro vojenský zákrok v okrese Nový Jičín byl především určen příborský prapor v síle asi 150 mužů.⁵⁾ Kromě něj bylo 12. listopadu zřízeno z příkazu vojenského velitelství v Ostravě staniční velitelství na Starém Jičíně. Mělo sídlo v hostinci Aloise Glogara a velitelem jmenován zdejší učitel poručík Viktor Hájek. Z původních 50 dobrovolníků z prvního týdne vzrostl počet členů posádky až na 250, převážně záložních vojáků z obcí kolem Starého Jičína. Vojáci, kromě hlídek, chodili na noc domů, na stravu dostávali 8 Kčs denně. Některé obce pomáhaly zásobovat jednotku bramborami a chlebem. Od 13. listopadu bylo vysíláno denně 20 mužů do Nového Jičína k výkonu pořádkové služby.⁶⁾

20. listopadu byl vydán rozkaz k pohotovosti a 21. listopadu příkaz obsadit Nový Jičín a přimět radnici k uznání republiky. Ve večerních hodinách obsadil bez výstřelu příborský prapor velitelství Volkswehru v Jubilejní škole (dnešní ZŠ Komenského ulice). Při akci bylo zavřeno 69 členů mužstva a pět největších štváčů: Schollich, Hosch, Schwarz, Kunze a Stabl. Byli převezeni do Ostravy k soudu, ale po několika dnech propuštění. Schollich ze svého zatčení později vytloukal politický kapitál.

Ze starojické posádky se obsazení Nového Jičína zúčastnilo 42 mužů, kteří měli jen 30 pušek. Za velení poručíka Hájka obsadili cesty k Loučce a Žilíně, v městě pak poštu a radnici. Ráno 22. listopadu spatřili novojičínské Němci na radnici a dalších budovách československé prapory, na náměstí strojní pušky a vojenské hlídky. Díky energickému velení posádkového velitele nadporučíka Jandla a později nadporučíka Zrůnka byl ve městě dočasně zjednan klid.⁷⁾ I novojičínská radnice konečně uznala Československou republiku. Posíleno bylo především sebevědomí české menšiny. 8. prosince se na novojičínském náměstí poprvé uskutečnila česká národní manifestace k oslavě získané svobody. Zúčastnilo se jí přes tisíc lidí, ke kterým promluvil sociálně demokratický poslanec Jan Prokeš a tajemník křesťanských sociálů Jan Louda z Brna.⁸⁾

Odhalení pomníku císaře Josefa II. na novojičínském náměstí roku 1902
Foto archiv OVM Nový Jičín

Vojenské jednotky v Příboře a na Starém Jičíně zůstaly však i nadále v pohotovosti. Příborský prapor obsazoval 21. listopadu také Fulnek a o něco později Bílovec, kde se to neobešlo bez incidentů. Fulnek musel být obsazovaná podruhé 2. prosince 1918. Osmdesát mužů starojického staničního velitelství se zúčastnilo pod vedením poručíka Stanislava Kittricha, syna starojického starosty, obsazení Opavy dne 18. prosince 1918.

V bojové aktivitě byli českoslovenští vojáci i na jaře 1919, kdy sudetští Němci vyvolali v souvislosti s volbami a později se svoláním rakouského parlamentu v řadě měst na severní Moravě a ve Slezsku protičeskoslovenské bouře. 4. března 1919 se uskutečnily i v Novém Jičíně. Byly doprovázeny střelbou, zraněními na obou stranách a zatýkáním. Teprve potom se situace uklidnila. 10. dubna 1919 mohlo být staniční velitelství na Starém Jičíně zrušeno a vojní aktivní služby byly přiděleny vojenskému velitelství v Novém Jičíně a posádkám ve Fulneku a Opavě.⁹⁾

Vznik Československé republiky 28. října 1918 patří k nejvýznamnějším mezníkům v historii naší země. Nový stát se před sedmdesáti lety rodil těžce, měl mnoho problémů, z nichž řadu nevyřešil během své dvacetileté existence. Ani v Novém Jičíně tomu nebylo jinak. Složitost, především národnostních vztahů, byla umocněna i tím, že do čela města se záhy po válce dostali právě ti němečtí nacionalisté, kteří v letech 1918–1919 uznání republiky nejvíce bránili. Dlouholetý starosta dr. Schollich neměl nikdy zájem o rozumné soužití s Čechy a netajil se tím, že republiku je třeba zlikvidovat. Tak se Nový Jičín stal jeho zásluhou centrem sudetoněmecké páté kolony, která přispěla svým dílem k Mnichovu před 50 lety.

Poznámky:

Uvedený článek je doplňkem k obsáhlejšímu pojednání z roku 1978:

J. Hanák: K šedesátému výročí vzniku ČSR v podmínkách okresu Nový Jičín, VSONJ sv. 22/1978.

1) Bedřich Hýža: Nový Jičín před převratem a při převratu 1918, Kravaňsko, vlast. sborník, R II., 1932, s. 24–26.

2) Alfréd Strumhaus: Judr. František Derka sedmdesátníkem, Kravaňsko R VI., s. 109–111.

3) Paul Molisch: Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918 až 1919, Vídeň 1932.

4) Jan Hanák: Z dějin dělnického hnutí na Novojičínsku v letech 1917–1921 (sborník K historii KSČ na Novojičínsku, OV KSČ N. J. 1966).

5) Lubomír Loukotka: Příbor – nástin historického a kulturního vývoje města, MěstNV Příbor 1966.

V monografii „Gottwald“ z roku 1970 uvádí autor Jar. Matějka, že v Příboře mezi lety 1918–1920 sloužil jako voják K. Gottwald. Přesnou dobu pobytu v Příboře však neuvádí, takže nelze určit, zda se zúčastnil zásahů proti německým městům v roce 1918.

Činnost „Příborského praporu“ popisuje v Kravaňsku-R V. č. 3 také A. Sevelda v článku Příbor za války. Některé časové údaje jsou však nepřesné a také doba trvání praporu – 10 měsíců se zdá být dlouhá.

6) Emil Baar: Jak jsme prožili státní převrat na Starém Jičíně, Kravaňsko VII., 1937, s. 21–23.

7) Bedřich Hýža – viz pozn. č. 1.

8) Viz pozn. č. 4.

9) Viz pozn. č. 6.

K EVAKUACI NOVOJIČÍNSKA PŘED NACISTICKOU OKUPACÍ V ŘÍJNU 1938

Rudolf Záček

Zrada západních velmocí i domácí buržoazie spáchaná na Československé republice v Mnichově v roce 1938 se snad nejvíce projevila na situaci českého obyvatelstva v akupovaném pohraničí v rámci tzv. 5. pásma. Na Ostravsku to byly politické okresy Bílovec, Hlučín, Nový Jičín a Opava, případně jejich částí, kde žily podle sčítání z roku 1930 přibližně dvě třetiny Čechů a jedna třetina Němců. Německou většinu v těchto politických okresech měly jen soudní okresy Fulnek, Odry a Vítkov.¹⁾

I když bylo známo už z mnichovské dohody, že část smíšeného území bude nacisty okupována, konkrétní rozsah okupace, který měla určit mezinárodní komise v Berlíně, vešel ve známost teprve 6. října, den před počátkem okupace.²⁾ Nečekaný rozsah záboru, do kterého byly vřazeny i ryze české obce jako Stramberk, Příbor a další, přiměl vojenské velení k urychlenému zajištění evakuace státních úřadů, jejich zaměstnanců a částí průmyslu. Řízením evakuačních prací v části Novojičínska byla pověřena evakuační komise v Místku, určená původně

4 pouze pro evakuaci Těšínska.³⁾

První zprávy o okupaci politického okresu Nový Jičín došly na některá místa už 5. října⁴⁾ a ohrožené území začali hromadně opouštět zaměstnanci státních úřadů, někde i včetně četnictva. Správu přejímali do svých rukou ordneři, kteří se snažili evakuaci pokud možno alespoň zkomplikovat. Evakuační práce ztěžovala i celá řada dalších okolností, například nedostatečné zprávy o situaci v průmyslových závodech a o množství materiálu k evakuaci, obsazení částí železničních stanic ozbrojenými nacisty, nedostatek dopravních prostředků i pracovních sil a především krátkost času určeného k provedení evakuace.

Práce na evakuaci Novojičínska byly zahájeny ihned po obdržení rozkazu, 6. října 1938. Do Nového Jičína byla k dispozici veliteli náhradního praporu 15. pěšího pluku odeslána autobusová kolona a materiál státních úřadů byl odvážen nákladními automobily.⁵⁾

Následujícího dne se situace silně zkomplikovala. Především bylo nutno zjistit, co vše vlastně připadá v úvahu pro evakuaci. Zatímco situace v závodě Tatra v Kopřivnici, kde bylo připraveno k odsunu 15 třířadových vozů Tatra 27, 34 osobních vozů Tatra 57, výstroj pro 115 dalších automobilů, 5 vagonů náhradních dílů pro vojenské automobily, obrněný automobil vzor 30 a 1 trolejbus, byla díky většině českých úředníků poměrně dobrá,⁶⁾ složitější poměry byly ve Studénce a zvláště v Novém Jičíně.

Tabáková továrna v Novém Jičíně měla 25 vagonů hotových výrobků, z kterých se do 7. října podařilo evakuovat asi 18 vagonů. Komplikace způsobovala skutečnost, že z továrny bylo pro špatné nakládací zařízení možno odesílat pouze asi 5 vagonů výrobků denně, pro odvoz nákladními auty chyběly pracovní síly. Přestože značný počet zaměstnanců tvořili dělníci české národnosti, závodní výbor bránil odvozu materiálu z obavy, že chod továrny bude po příchodu německého vojska pro nedostatek surovin zastaven. Náhradní prapor 15. pěšího pluku, který měl původně evakuaci továrny provést, mohl poskytnout pouze 8 mužů, neboť dostal sám rozkaz k odsunu. Další 70 vagonů tabáku a strojů odvezených z Hlučína a uložených ve skladech daleko od vlečky bylo zatím panecháno na místě.

7. října zajišťovala evakuační komise gen. Brauna z Novojičínska vyklizování gymnázia v Příboře, okresního úřadu v Bílovci a připravovala odvoz leteckého materiálu a vagonů ze Studénky.⁷⁾

Evakuace Ringhoferovy Tatrovky v Kopřivnici pokračovala vcelku nerušeně i 8. října. Byla ulehčena i tím, že hotové vozy odvážely po vlastní ose i jiný materiál. Komplikace se zato vystupňovaly v tabákové továrně v Novém Jičíně a ve Vagónce ve Studénce. Obě továrny byly obsazeny ozbrojenými ordnery, kteří po odchodu československých bezpečnostních sil převzali moc.

V Novém Jičíně se podařilo ordnerům zmocnit značného množství zbraní tím, že přepadli tři československé vojáky překládající vagon obsahující několik set pušek, lehké kulometry a asi 60–80 ručních granátů. Vojáci byli odzbrojeni a ordneři se získanými zbraněmi přepadli vojáky pracující v tabákové továrně. I ty se jim podařilo odzbrojit. Poté byly přerušeny veškeré odsunové práce, vrata továrny byla uzavřena a již naložené dopravní prostředky byly znovu vyloženy. Podobná situace jako v Novém Jičíně byla i ve Studénce. I tam byla továrna o nádraží už obsazena ordnery. Do obsazení se z továrny podařilo odsunout 7 trupů a křidel letadel, 6 leteckých motorů, jeden rozmontovaný letoun a další letecký materiál. Na nádraží bylo dále připraveno k odvozu asi 6 000 dělostřeleckých nábojů, větší množství mědi a mosazi a přesná měřidla v hodnotě asi 70 000 Kč.⁸⁾

Předposledním dnem evakuace Novojičínska byl 9. říjen. Pro vyklizení tabákové továrny v Novém Jičíně byla povolána asistenční jednotka posílená četou

Generál Josef Braun

tančičků. Orderny se podařilo z továrny vytlačit a značnou část materiálu do rána následujícího dne evakuovat. Obdobně i do Studénky byla vyslána asistenční jednotka z Vratimova, která obsadila továrnu a umožnila evakuaci dalšího materiálu. Na žádost generála Brauna byly asistenčními jednotkami obsazeny i železniční stanice v Jistebníku, ve Studénce, v Suchdole nad Odrou a dalších obcích. Pro zajištění hladkého průjezdu vlaků s evakuovaným materiálem projížděl tratí i československý obrněný vlak. Takřka v poslední chvíli hlásil evakuační komisi v Místku správce Hospodářského družstva v Příboře zásobu asi 120 vagónů nepytlovaného obilí. K jeho evakuaci byly do Příbora vyslány 2 kolony nákladních aut a autobusů s pracovní četou 80 mužů, kteří po celou noc odváželi obilí do Hukvald a Rychaltic.⁹⁾

10. října činnost evakuační komise generála Brauna na Novojičínsku v podstatě skončila. Přes nejrůznější obtíže se jí podařilo s maximálním nasazením sil zachránit pro okleštěnou republiku značnou část státního i soukromého ma-

jetku a nemalé zásoby surovin a výrobků. Podle souhrnného hlášení vojenských orgánů z 11. října se podařilo z Kopřivnice evakuovat 37 osobních aut Tatra 57, 15 nákladních aut Tatra 27 s nákladem 190 ks pneumatik pro nákladní vozy, výstrojí pro 105 vozidel, vojenské dozorčí orgány a četnickou stanici. Kromě toho bylo odesláno 300 pneumatik pro vozy Tatra 27 a 26, 2 tanky, náhradní díly pro automobily, 5 leteckých motorů a další součástky. Z tabákové továrny bylo evakuováno 65 vagónů výrobků a další výrobky a suroviny na 40 nákladních autech a autobusech. Ze Studénky bylo odsunuto 12 vagónů s letadly, leteckými motory, součástky motorů a všechny jízdy schopné vagóny s dalším materiálem.¹⁰⁾ Kromě železničních vagónů ČSD a automobilů z majetku továrny Tatra podílelo se na evakuaci Novojičínska úhrnem ve dnech 6.–10. října více než 80 nákladních aut a autobusů poskytnutých evakuační komisí. Výsledky evakuace mohly být ještě výraznější, kdyby státní orgány předčasně neopustily svá stanoviště a neumožnily tak ordernům převzetí moci ještě před okupací německou armádou.

I když nebylo možno odsunout z okupovaného pohraničí vše, co odsunu podléhalo, přesto lze výsledky celé akce považovat za více než uspokojivé. Bylo jich dosaženo pouze díky mimořádnému vypětí sil prostých československých vojáků, železničářů, dělníků a inženýrů a řady dalších, kteří nerezignovali a pokusili se s úspěchem zachránit maximum pro další život v okleštěné vlasti. Nebylo jejich vinou, že se nacistům podařilo výsledky jejich práce přivést vnívač už za pouhý další půlrok.

Poznámky:

- 1) Myška M., Novojičínsko od Mnichova k 15. březnu. In: Mnichov není jen historie, Nový Jičín 1963, str. 24.
- 2) Myška M., Ostravsko mezi Mnichovem a 15. březnem 1939. SISb 61, 1963, str. 264.
- 3) Státní oblastní archiv Opava, fond Evakuační komise Místek (dále jen EK - M), Situační hlášení z 11. října 1938.
- 4) EK - M, Zpráva mjr. Perglera za 7. 10. 1938, srv. také Myška M.: Ostravsko... c. d., str. 264.
- 5) EK - M, Zpráva o 4. dnu evakuace, 6. 10. 1938.
- 6) EK - M, Zpráva mjr. Perglera ze 7. 10. 1938.
- 7) EK - M, Zpráva o 5. dnu evakuace, 7. 10. 1938.
- 8) EK - M, Zpráva mjr. Perglera z 8. 10. 1938.
- 9) EK - M, Zpráva o 7. dnu evakuace, 9. 10. 1938.
- 10) EK - M, Situační hlášení z 11. 10. 1938.

Příloha

Zpráva majora Stanislava Perglera, člena evakuační komise gen. Brauna v Místku, o výsledku kontroly postupu evakuačních prací provedené dne 8. října 1938. Místek 1938, 8. říjen. Státní oblastní archiv Opava, fond Evakuační komise Místek, i. č. 6.

Hlásím výsledky přehledky postupu evakuačních prací, k níž jsem obdržel dnes ráno osobní příkaz generála Brauna.

Cestou do Kopřivnice zastavil jsem se v Příboře, abych zjistil, jak daleko je připravena resp. postoupila evakuace státních úřadů, t. j. okresního soudu a četnické stanice. Na náměstí chtěl jsem se informovat o četnické stanici u jednoho strážmistra, který tam stál. Tento strážmistr však mně hlásil, že on není z Příbora, že přišel jen obstarávat věci rodinné a že četnická stanice již není na místě. Když odjela, nemohl přesně udati. Odebral jsem se tudíž k okresnímu soudu, který nakládal svá zařízení na nákladní auta a ptal jsem se přednosty soudu, jaké má dispozice pro evakuaci. Oznámil mi, že má jedinou dispozici, t. j. že má být ve 14 hodin dnešního dne na nádraží v Novém Jičíně. Požadoval po mně informaci, jak má postupovat s evakuací pozemkové knihy, neboť nedostal prý bližších instrukcí. Ježto tato otázka nespádala do mé kompetence, řekl jsem mu, že

nemohu o tom rozhodovat a že se musí řídit pokyny jeho nadřízené instance. Ta však prý mu na jeho telefonické upomínky nedává odpověď. Četnictvo opustilo Příbor již v noci na 7. 10. a pořádek jest udržován místním obyvatelstvem a hasiči.

V kopřivnické vozovce jsem našel toto: 30 malých osobních aut typu 57 bylo odesláno do Valašského Meziříčí. Pneumatiky se odvázejí v důsledku nedostatku vagónů nákladními, právě převzatými vozy, do Frenštátu. Náhradní součásti k automobilům zůstávají zatím rovněž pro nedostatek vagónů, stejně jako trolejbus a obě obrněná auta, která jsou rozložená, ještě v továrně a budou naloženy dnešního dne dopoledne do 5 vagónů, které mají být dnes přistaveny. Stejně s tímto materiálem bude odesláno také ještě 5 leteckých motorů a náhradní součástky k těmto motorům, pokud byly v továrně zjištěny.

Cisterna byla odeslána rovněž do Valašského Meziříčí. Výstroj pro 115 automobilů, majetek to vojenské správy, je naložena na nákladních vozech, které odjely již do automobilní zbrojovky v Přelouči. 3 vozy Tatra typ 57 byly odvezeny do Přelouče zaměstnanci továrny a jeden vůz, který tam zbyl, převzal jsem sám a přivezl s sebou. Je to vůz číslo 3882/II (t. j. číslo motoru). Na nádraží v Kopřivnici snažil jsem se zajistit chybících 5 vagónů, určených buď pro záložní součástky automobilů nebo pro 490 pneumatik a 5 vagónů Nd pro trolleybus města Prahy. Podle informace u přednosty stanice nedošlo dosud žádné návštěvy o přistavení těchto vozů. V továrně jsem našel jednoho poručíka od letectva, který tam byl odeslán za nějakým speciálním posláním. Od tohoto poručíka jsem se dověděl, že v továrně je 5 leteckých motorů, které jsou zcela hotové. Dohodl jsem se proto s ředitelem závodů, že tyto motory budou na můj příkaz odeslány stejně s ostatním materiálem. Evakuaci těchto motorů jsem nařídil proto, že podle včerejšího telegramu MNO nařídilo evakuovati ze Studénky všechny letecké motory, letadla a draky.

Přednosta nádraží v Kopřivnici mi oznámil, že doprava na trati Kopřivnice-Veřovice bude zastavena dnešního dne. Důvod mně nemohl sdělit. Jemu to bylo oznámeno prý ze stanice Suchdol.

Z Kopřivnice odejel jsem do Nového Jičína, kde jsem se stavěl na posádkovém velitelství. Přišel jsem tam právě ve chvíli, kdy tam byla deputace z tabákové továrny v čele s ředitelem — Němcem — jedním inženýrem a zástupcem továrního výboru, kteří intervenovali stran zastavení evakuace tabákových výrobků. Ježto jsem se obával, že by posádkový velitel v zájmu klidu mohl evakuaci zastavit, odebral jsem se ihned na okresní úřad za účelem informování se u okresního hejtmána. Cestou přes město bylo mi nápadné, že nikde na hlavní ulici jsem neviděl ani jediného četníka nebo policistu. Dopravu, která byla neobvykle živá, řídili civilisté s červenými páskami na ramení, na nichž měli lomený kříž. Četní tito dobrovolní strážníci měli též ocelové přilby. Na náměstí, kde jsem zastavil, byl jsem po vystoupení z auta zastaven jedním takovýmto ordnerem a dotazován, kam jdu. Cestou k okresnímu úřadu našel jsem tempe nedaleko okresního úřadu jednoho policistu, který stál na malé křižovatce, úplně klidné a kudy též povozy vůbec neprojížděly. Rovněž posádky tu žádné nebylo.

Když jsem přišel na okresní úřad, ptal jsem se po okresním hejtmánovi. Bylo mi řečeno, že je nemocen. Vyžádal jsem si tudíž jeho zástupce, v němž jsem však zjistil, že jde o Němce velmi neochotného. Na otázku o přípravách k evakuaci a jejím postupu, nemohl mi dát vůbec uspokojivou odpověď. Sháněl jsem se tudíž po někom, kdo je o této věci informován. Takové osoby jsem však nesehnal. Ptal jsem se tudíž jednoho z úředníků, v němž jsem poznal Čecha, od kdy je okresní hejtmán nemocen. Hlásil prý se nemocným před půl hodinou. Poněvadž bydlel v budově, odebral jsem se k němu do bytu, abych se mohl informovati, co je k evakuaci připraveno, neboť jsem neviděl ničeho zabaleno nebo svázáno. Okresního hejtmána našel jsem v bytě pod peřinou na otomanu polosvlečeného. Na moje dotazy stran evakuačních příprav mně odpověděl, že má na dnešní den objednáno od evakuační komise v Místku nákladní automobily, že však tyto automobily dosud nepřijely, ač bylo již asi 11 hodin. Oznamoval jsem mu, že auta musela být v Novém Jičíně asi kolem 9. hodiny. Na otázku, proč četníci opustili svoje působíště příliš předčasně, odpověděl, že se tak stalo na základě zvláštního rozkazu zemského četnického velitelství. Podle jeho instrukcí prý četníci měli zůstat na svých místech až do odchodu vojska. Nechtěl jsem věřiti, že by takovéto existovalo a prosil jsem pana okresního hejtmána, zda by mně mohl obstarati spojení s majorem četnictva, tuším, že se jmenoval Klvaňa, na něhož se ve věci odvolání četnictva odvolával. Pan okresní hejtmán na to vstal, oblékl se

a nabídl se, že se mnou zajde za panem majorem. Šli jsme tudíž na četnickou stanici a okresní četnické velitelství, kde měl pan major být. Při příchodu do ulice, kde byla četnická stanice, bylo vidět před četnickou stanicí státi asi 5 nákladních aut naložených nábytkem a na ulici spousta vystěhovaného nábytku. Z toho tedy bylo zřejmé, že nákladní auta již přijela a že je popadl první, kdo se s nimi setkal. Ptal jsem se majora Klvaňu, odkud dostal rozkaz, aby byly staženy všechny četnické stanice. Tvrdil, že tento rozkaz obdržel od zemského četnického velitelství zvláštním oběžníkem, který mi však vzhledem na prováděnou evakuaci nemohl ukázat. Okresní hejtmán naproti tomu tvrdil, že od něj dostali četníci rozkaz jiný. Evakuaci četnických stanic odůvodňovali četníci tím, že byli jen po dvou na stanicích a že byly ohroženy jejich životy. Když jsem se dověděl, že četnictvo evakuované z okresu Nový Jičín je soustředěno ve Valašském Meziříčí, a zjistil jsem, že je možný jejich převoz zpět do okresu Nový Jičín, uložil jsem majorovi Klvaňovi, aby znovu etabloval četnictvo ve zvýšeném počtu, alespoň v Novém Jičíně, Kopřivnici a Štramberku, kde jsou silně většiny německé (!) a kde působí z důvodů státních velmi špatným dojmem, opustilo-li četnictvo tato města. Též jsem uložil znovu etablovati četnictvo v Příboře, který je sice český, ale kde odchod státních bezpečnostních orgánů působí na obyvatelstvo velmi tísnivě, zatím co je nutné ukázati právě v tomto kraji, že se stát o ně stará až do poslední chvíle. Takovýto neopatrný postup, který vyvolal nějaké neporozumění rozkazům, může mít vážné následky pro pozdější udržení této národnostní pozice.

Z četnického velitelství odebral jsem se do tabákové továrny, abych zjistil postup evakuačních prací. Při příjezdu k tabákové továrně bylo mně sice nápadné, že před továrnou stojí zástup osob, z nichž mnozí jsou ozbrojeni vojenskými puškami s nasazenými bodly. Poněvadž jsem byl zvyklý z města na ocelové helmice, nebyl jsem příliš překvapen a zastavil jsem auto přímo před vjezdem do továrny. Tu mi bylo již nápadné, že na vratech továrny visí těžký řetěz znemožňující otevření vrat. Uvnitř na dvoře za vraty byl zástup asi 200 osob. Mezi nimi tu a tam se mihla postava vojína a též jsem zahlédl v zástupu i pušky. Domníval jsem se, že tyto pušky patří stojícím tam vojínům a vešel jsem do postranního vchodu. Ihned jsem byl obstoupen lidmi, dožadujícími se znáti účel mého příjezdu. Chtěl jsem hovořit s vrchním ředitelem závodu. Bylo mně řečeno, že k němu nemohu. Poněvadž jsem již viděl, že vojsko v továrně je neozbrojené a naproti tomu civilní osoby jsou ozbrojené, chtěl jsem se vrátit, avšak byl jsem zadržen, že z továrny nesmím. Vyžádal jsem si tudíž rozhovor s ředitelem továrny, který mně byl povolen. Při vchodu do velkého nádvoří našel jsem opíených o stěnu asi 50 pušek, které byly hlídány 5 ozbrojenými civilisty. Na nádvoří byl velký zmatek, vyprazdňovaly se plná nákladní auta a všude plno výkřiků. Na nádvoří jsem se setkal s ředitelem továrny. Na dotaz, kde je vrchní ředitel, dostal jsem odpověď, že on je odpovědný za továrnu. Stěžoval si, že prý naše vojsko chce rozebrati továrnu s tím, že by obyvatelé pozbyli možnost zaměstnání. Uklidnil jsem ředitele i inženýra, o němž jsem přesvědčen, že celý incident způsobil a že ve skutečnosti vše řídí, že není naším úmyslem odvážeti stroje a suroviny. Bylo mně slíbeno, že jakmile budou auta vyložena, že budou propuštěna. Spokojil jsem se s touto odpovědí a požádal jsem o propuštění z továrny. Bylo mně vyhověno. Po nasednutí do auta řekl mi šofér-vojín, že na něm bylo požadováno ozbrojenými civilisty, aby odevzdal pistolí. Odmítl tento požadavek a když si ordneři všimli, že auto má označení pro parlamentáře (použil jsem osobního auta, které jezdí také do Těšína) bylo od požadavku upuštěno. Jel jsem ihned na posádkové velitelství, abych předal zprávu o tom, co se v továrně děje. Cestou jsem potkal již asistenční oddíl, ubírající se k továrně.

Po příchodu na posádkové velitelství, kde byl přítomen zástupce velitele posádky, jsem se dozvěděl toto. Do Nového Jičína přibyl na městské nádraží vagón, v němž bylo několik set pušek, 4 lehké kulometry a neznámý počet snad 60–80 ručních granátů. U tohoto vagónu byli pouze 3 vojáci, kteří nakládali tento materiál na nákladní převozu za účelem převozu na státní nádraží. Znenadání byli překvapeni asi 30 ordnerů, kteří se ozbrojili puškami, ručními granáty a lehkými kulometry a takto ozbrojeni přepadli vojáky, pracující v továrně. Poněvadž ve skutečnosti bylo tu odzbrojeno několik osob, lehko je odzbrojili a přerušili tím všechny práce. Po odzbrojení jsem přišel právě do továrny. Za chvíli nato se vrátil na PV velitel posádky, který byl rychle informován o incidentu a hned na to se dostavil starosta Nového Jičína, který byl telefonicky povolán. Velitel posádky odjel pak se starostou do tabákové továrny.

Ježto urovnání incidentu nespadlo do mé kompetence v důsledku přítomnosti posádkového velitele a starosty, odejel jsem do Studénky, kde jsem měl zjistit průběh a stav evakuace. Jsa poučen událostmi v Novém Jičíně spojil jsem se telefonicky se Studénkou a vyžádal spojení s továrnou. Bylo mi řečeno, že v továrně vojsko není, že vše bylo již evakuováno a že v továrně udržují pořádek ordneři. Vyžádal jsem si ihned spojení s poštovním úřadem na nádraží, odkud mi bylo telefonicky sděleno, že se nikde nic nezměnilo a na výslovný dotaz, zda přednosta nádraží je přítomen, bylo mi oznámeno, že ano. Hned na to se přihlásilo u telefonu policejní komisařství v Novém Jičíně, které bylo již dříve voláno, avšak marně, a oznámilo, že oni pořádek již ve městě dělat nemohou, neboť mají tam jen 6 uniformovaných strážníků, z nichž 4 musí evakuovat svoje rodiny. Odejel jsem tudíž do Studénky.

Před nádražím Studénkou byl jsem zastaven opět dvěma ordnery s červenou páskou a hákovitým křížem na rameni s dotazem, kam jedu.

Na nádraží jsem byl propuštěn. Při vchodu na peron nádraží byl jsem opět zastaven asi 5 ozbrojenými ordnery a dotazován, co chci. Ptal jsem se po přednostovi stanice a byl jsem k němu beze všeho poukázán. U přednosty stanice jsem se dotazoval o poměrech a bylo mi potvrzeno, že vagonka je obsazena ordnery a že vagony, které tam dosud jsou, není možné již vyvézt. Na nádraží, že je 5 vagonů materiálu, o němž bylo přednostovi stanice ordnery hlídkujícími na nádraží řečeno, že nesmí být odeslány. Poněvadž dopravní úředník byl z Čech, domníval se přednosta stanice, že bude moci tyto vagony přesto odeslati. Kdyby však se mu to nepodařilo do té doby, než službu nastoupí druhý úředník — henleinovec, určený prý již k převzetí stanice, nebylo by možné tyto vagony odeslati.

Chtěl jsem přesto zajít ještě do továrny na vagony, avšak cestou podle nádraží našel jsem asi 15 četníků, kteří stáli na nádraží, kde ve vagoněch měli své svršky a rodiny. Stejně s nimi tam byl četnický poručík, okresní četnický velitel z Bílovce. Na nádraží Studénka byli již příliš dlouho a projevovali vážné obavy o tom, zda se dostanou ještě včas z nádraží. Podle výpovědi onoho poručíka, jehož jméno jsem si nepoznamenal, byla továrna obsazena ordnery a moje cesta tam byla zbytečná. Okresní úřad v Bílovci odevzdal prý veškerou pravomoc ordnerům, stejně jako státní policejní úřad dne 7. X. Četnická stanice Bílovec odevzdala výkonnou moc starostovi města dne 7. X. o 18. hodině. Za těchto okolností bylo moje cesta do továrny marná, neboť jsem se nemohl dožadovat žádné podpory, a proto jsem se vrátil do Nového Jičína.

Tam na posádkovém velitelství jsem se setkal s poručíkem inženýrem od letectva, který prováděl evakuaci vagonky ve Studénce. Chtěl jsem od něj nějaké záznamy o tom, co bylo evakuováno, avšak neměl žádné záznamy. Podle údajů bylo odtud evakuováno asi 7 trupů a křidel, 6 motorů, 1 rozmontovaný letoun jako tovární prototyp a s tím zároveň všechen letecký materiál. Bylo toho 7 dlouhých vagonů a 1 vagon uzavřený. Tyto vagony byly odeslány včera večer. Oněch 6 vagonů na nádraží je naloženo dělostřeleckým materiálem, který mu není blíže znám, neboť v tomto druhu materiálu měl vojenský dozor v továrně dozorní orgán z Vítkovic poručík Michálko, který prý se o nic vůbec nestaral a nebyl tam též viděn. Zhruba je tam naloženo asi 6 000 dělostřeleckých nábojů, z nichž nejsou všechny opracovány. Zapalovače byly uloženy v bednách, jejichž počet mu není znám, neboť vše bylo narychlo naházeno do beden. Kolik ve vagoněch bylo mědí a mosazi, není mu známo. Ve vagoněch bylo též hodně různých přesných měřidel, o kterých prý bylo řečeno, že mají cenu asi 70 000 Kč, které měly být odeslány současně s leteckým materiálem. Zda k odeslání skutečně došlo, nemůže kontrolní orgán leteckého materiálu vagonky ve Studénce přesně udát, neboť bylo prý řečeno, že naši vojáci při nakládání sebrali i měřidla z pracovních stolů a že tato měřidla byla prý jim odebrána, resp. vyjmuta z vagonů. Šlo-li o jednotlivá měřidla nebo měřidla uložená v bedničkách, nemohl již pro nedostatek času zjistit. Odvoz všeho materiálu se dál po souhlase barona Ringhofera s ředitelem továrny, jejichž rozhovoru byl poručík letectva přítomen.

Podle zjištění na posádkovém velitelství byl incident v tabákové továrně vyřízen zcela smírně, jakmile větší vojenská část utvořila řetěz a začala svírat továrnu. Byla sjednána dohoda, podle které ordneři vydali všechny zbraně a svolili k odvezení všech hotových výrobků z továrny. V evakuaci této továrny se pokračuje nerušeně.

VĚTRNÉ MLÝNY V SEVERNÍ A VÝCHODNÍ ČÁSTI BÝVALÉHO PANSTVÍ FULNEK

František Šustek — Adolf Turek

Navazujeme na tomto místě na pojednání o větrných mlýnech v západní a jižní části někdejšího fulneckého panství, otištěné ve VSONJ č. 41, s. 22—39. Metodika pracovního postupu i použité prameny jsou v zásadě stejné a také použité zkratky.

VĚTRNÉ MLÝNY V GRUČOVICÍCH

Gručovice byly nejsevernější vsí fulneckého panství. Od roku 1850 patřily k soudnímu okresu Fulnek a až do roku 1902 byly osadou Vrchů. Od roku 1949 patřily k okresu Vítkov a od roku 1960 patří k okresu Opava. V Gručovicích byly postupně postaveny 3 větrné mlýny, 2 dřevěné a 1 zděný.

Fojtův (Hofův) větrák

Roku 1806 bylo fulneckou vrchností povoleno dědičnému fojtu v Gručovicích č. 22 Franzi Hofovi postavit větrný mlýn, neboť jeho zdejší vodní mlýn na mletí nestačil. Ostatní větrné mlýny byly daleko; nejbližší z nich ve Vrchách, vzdálený půl hodiny cesty, nestačil mlít ani pro obyvatele Vrchů, natož pro přespólní, a jeho majitel fojt Jan Jiří Moraw nic proti zřízení větráku v Gručovicích nemítal.¹⁾ Roku 1817 prodává Franz How fojtství s bohatým vybavením za 1200 zl. synu Adalbertovi, ale o větráku není zmínky; podržel si jej zřejmě starý fojt s chotí Beatou roz. Helebrandovou z Větrkovic.

Na základě pozůstalostního řízení po matce Beatě Hofové 28. 8. 1841 zapisuje se jejímu synovi Leopoldu Hofovi z Gručovic větrák stojící na pozemcích fojtství č. 22, který měl cenu 320 zl. konvenční mince. Leopold Hof splatil sumu v letech 1842-46 svým sourozencům. Jeho bratr Adalbert Hof, majitel fojtství, se zavázal, že povoluje, aby větrák na tom místě stál a mlynář bude z něho fojtovi platit roční činži 4 měřice rži a 4 měřice ječmene dolnorakouské míry a dobré kvality. Dále je držitel mlýna oprávněn používat vozovou cestu, která vede toho času k mlýnu. Kdyby Leopold Hof chtěl větrák prodat, zůstane předkupní právo majitelům fojtství (cena 498 zl. konv. měny). Držitel mlýna se zavázal zaplatit všechny dlužné daně a činže mlynáře a obecní poplatky. Intabulováno 2. 9. 1841.²⁾ Tento mlýn byl v roce 1848 bez náhrady propuštěn z poddanských povinností.³⁾

Větrný mlynář Leopold How si vzal 24. 1. 1842 za ženu Annu, dceru mlynáře Felixe Pavelky z Větrkovic č. 72. Bydleli znovu na fojtství č. 22, kde se jim narodil roku 1843 syn Karel, ale číslo domu narození je opraveno dodatečně na č. 30, kam manželé záhy přesídlili, a tam se jim v letech 1844—1851 narodily ještě 4 děti. Avšak 8. 1. 1853 Leopold How téměř zároveň s nejmladším synkem umírá a vdova se provdala 27. 2. 1854 za mlynářského mistra Aloise Scholastra, s nímž měla v letech 1855—1860 také 3 děti. Umřela 8. dubna 1865; její obě dcery z prvního manželství se provdaly v Gručovicích kolem roku 1870. Větrného mlýna i velké chalupnické usedlosti č. 30 se ujal roku 1866 nejstarší syn z prvního manželství

Karel How, ženatý s Karolinou Geppertovou, selskou dcerou z Kaménky. Těmto manželům se tu v letech 1867–1877 narodilo 7 dětí, z nichž většina zemřela v útlém věku.⁴⁾ V roce 1875 byl větrný mlýn v Gručovicích (podle Berichtu) v živnostenském provozu.

Roku 1869 žily tu (na č. 30) s rodiči jen 2 dívky, starý Alois Scholaster s 2 dcerami a svobodný bratr Karlův Adolf, zapsaný stejně jako Karel za mlynářského pomocníka. Roku 1890 a 1910 si zapsal Karel How jako hlavní povolání zemědělství, vedlejší mlynářství na větráku. Roku 1890 zbyly jen 3 dívky, ale dcery se roku 1896 a 1899 vydaly, takže roku 1910 žil na č. 30 Karel How sám s druhou manželkou Alžbětou rozenou Raškovou z Leskovce (nar. 1861, sňatek 1898). Karel How zemřel 4. 5. 1916 jako chalupník a větrný mlynář, od roku 1917 byla majitelkou Alžběta sama, která zde žila do své smrti 2. 12. 1935 jako vdova po větrném mlynáři.⁵⁾

Usedlost č. 30 přešla od roku 1922 na Alžbětinu neteř Ludmilu Raškovou (nar. 1890 v Leskovci) a jejího manžela Emila Wippela, krejčího (sňatek 1922). O větrném mlýně již není v písemných pramenech zpráv.

Podle sdělení pamětníka Edmunda Víchý (nar. 1913) z Jančí č. 13, jehož pole sousedilo s polem fojta Franze Hofa v Gručovicích č. 22, stál dřevěný mlýn na fojtství až asi do roku 1930, kdy byl zbořen. Usedlost č. 22 roku 1945 osídlil Emil Čurda, jehož syn ing. Jiří Čurda je nyní předsedou JZD Vítěz v Březové.

Větrák na fojtství stál jihovýchodně od obce ve vzdálenosti 390 m od kaple v Gručovicích, azimut 135°, v nadmořské výšce 519 m. Je zakreslen na speciální mapě list Ostrava z roku 1938 i na Ježkově mapě z roku 1940, kdy již nestál. Jeho obrázek nebo snímek se nedochoval.

Kreuzův větrák

V Gručovicích byl v letech 1834–1842 jen jeden větrák.⁶⁾ Roku 1834 byla zamítnuta žádost sedláka Johanna Wippela z č. 17 o svolení ke stavbě druhého větrného mlýna, poněvadž ve vsi byl jeden vodní a jeden větrný mlýn.⁷⁾

Snad později přece došlo ke stavbě větráku, nevíme však zatím, kdo a kdy jej postavil. V rodné matrice Gručovic se sice k roku 1874 a 1877 uvádí mlynářský tovaryš Josef Langer na č. 5 jako otec dětí, ale bez bližšího určení.⁸⁾ Je tedy možné, že byl Langer mlynářským tovaryšem buď ještě na fojtově mlýně (č. 22), nebo již na novém dřevěném mlýně.

Podle sdělení Edmunda Víchý stál na zahradě usedlosti č. 18 vedle stodoly dřevěný větrák, jehož majitelem byl sedlák Robert Kreuz. Větrák Kreuzův byl o něco větší než větrák Hofův. Robert Kreuz byl zručný kutil, který si hodně věcí a oprav ve mlýně udělal sám.

Usedlost č. 18 osídlil po roku 1945 volyňský Čech Jan Nechanický, jehož syn Rostislav je hlavním zootechnikem v JZD Vítěz v Březové a jemuž děkujeme za cenné informace. O větráku u domu čp. 18 majitele Roberta Kreuze nám napsal, že to byl dřevěný sloupový otočný větrák. Rostislav Nechanický se narodil roku 1948 v Gručovicích a přesně si pamatuje, že když chodil do místní národní školy v letech 1954–56, hrával si se svými kamarády a sestrou Marií v tomto větráku, který již nefungoval.

Naposled se na větráku šrotovalo zrní krátký čas po druhé světové válce, a to na pohon elektromotoru, neboť větrný pohonný mechanismus byl již poškozen. Na jaře v roce 1956 byl silou větru zchátralý větrák zbořen a pak rozebrán.

Nejsou nám úplně jasné majetkové souvislosti větráku Roberta Kreuze k sousednímu Wippelovu selskému gruntu č. 17. Tento grunt přešel roku 1917 na Fr. Ciglaře, který se přičlenil k vdově Lud. Wippelové a roku 1918 získal tuto usedlost její blízcí příbuzní Frant. a Lud. Freislerovi.⁹⁾ Freislerův grunt vyhořel za frontových bojů 30. 4. 1945. Podle sdělení tajemnice MNV v Březové s. Marie

Škrobánkové byl veden pod p. č. 17 mlýn a výměnek, pod č. 18 statek Nechanických.

Kreuzův větrák byl selský mlýn, který sloužil ponejvíce potřebě vlastní usedlosti. Nebyl zakreslen na žádné mapě, ani se nedochoval jeho snímek.

Geppertův větrák

O nejmladším zděném větráku holandského typu v Gručovicích na zahradě selského gruntu Franze Gepperta (č. 20) napsal roku 1956 Bedřich Ehler, ředitel školy a kronikář v Březové: „Ještě jako malý chlapec si pamatuji (jsem narozen roku 1920), že v Gručovicích stával na zahradě sedláka Gepperta menší zděný povětrník. Naši tam někdy zavezli na tragači pytel posledu na šrotování. Viděl jsem jej asi v roce 1926, a to jen z povzdálí.“¹⁰⁾

Podle sdělení Rostislava Nechanického (dle informace p. Rudolfa Janečka) měl sedlák Geppert na č. 20 malý zděný větrák, kam jezdívali i někteří z hospodářských rolníků, případně sloužící u sedláků, kteří dostávali malý podíl obilí, aby si je sešrotovali. Větrák stál na zahradě gruntu č. 20 blízko polní cesty do Březové a zanikl asi spolu s budovou usedlosti při průběhu frontových bojů koncem dubna 1945.¹¹⁾

Geppertův větrák sloužil převážně soukromé potřebě majitele, nebyl zakreslen na žádné mapě ani se nedochoval jeho snímek.

Je neobvyklé, že větráky Kreuzův (č. 18 na sv. okraji obce) a Geppertův (č. 20 na s. okraji obce) byly postaveny na zahradách v blízkosti usedlosti přímo na hranicích zástavby obce, neboť podle stavebního zákona z roku 1835 měly se stavět větrné mlýny nejméně ve vzdálenosti 200 sáhů (tj. 379,3 metrů) od okraje obce. Ukazuje to na pozdější dobu stavby, kdy už se uvedené nařízení plně nerespektovalo.

Souřadnice těchto dvou větráků vzhledem ke kapli v Gručovicích na návsi činí: VM Kreuzův vzdálenost 190 m, azimut 66°, VM Geppertův vzdálenost 330 m, azimut 15°.

Na závěr je třeba upozornit, že Eug. Stoklas v soupisu větráků na Ostravsku¹²⁾, zhotoveném podle speciálních map, nesprávně počítal ke Gručovicím jeden větrák („1 sv. od severního konce osady“), který patřil již do katastru sousední obce Leskovce. Tento dřevěný větrák stál ve vzdálenosti 1005 m ssv. od kaple v Gručovicích, azimut 24°. Údaj převzal i Burian, takže došlo k duplicitě: jeho VM Gručovice (s. 19, č. 118) je vlastně totožný s VM Leskovce s. 35, č. 266). Podle písemného sdělení Edmunda Víchý byl posledním majitelem tohoto větráku v Leskovci Rudolf Martínek, jehož osobně znal.

VĚTRNÉ MLÝNY VE VRCHÁCH

Obec se dříve jmenovala Valteřovice (něm. Waltersdorf). Od roku 1947 dostala úřední název Vrchy. Severně od obce stály na návrší dva dřevěné větrné mlýny: starší větrák fojtův a mladší, východnější a níže položený větrák Schieselův.

Fojtův větrák

Roku 1803 fojt Jan Jiří Moraw a celá obec Vrchy získali povolení ke stavbě větrného mlýna pro fojtova syna Franze na pozemcích fojtství č. 1. Roku 1806 fojt též nic nenamítal proti stavbě nového větráku v sousedních Gručovicích.¹³⁾ Tomuto větrnému mlynáři Fr. Morawovi se na č. 1 narodilo v letech 1813–1820 šest dětí, z nichž dvě malé zemřely. Roku 1828 bydlel mlynář na č. 8 a roku 1841 na č. 44.¹⁴⁾ Mezitím koupil fojtství i s větrákem roku 1824 od Jana Jiřího Morawa jeho stejnojmenný syn;¹⁵⁾ roku 1853 koupil fojtství stejnojmenný vnuk.

V letech 1834–1842 byl ve Vrchách jen jeden větrák.¹⁶⁾ Zdá se, že mlýn, resp. mlynářská chalupa obdržela č. 32, neboť 19. 4. 1864 se v ní ženil Leopold Michl,

33letý držitel věrného mlýna ve Vrchách, syn Josefa Michla, fojta v Moravských Víkovicích s 21letou Rosalií, dcerou zesnulého mlynáře Franze Morawa z Vrchů. (Ten provdal již roku 1850 dceru Martu za Václava, syna větrného mlynáře Josefa Noska z Tisku, novomanželé šli na mlýn do Víkovic a pak do Tošovic). Dne 27. 8. 1867 se ženil na č. 1 mlynářský tovaryš Anton Nitsch ze Suché Rudné u Bruntálu, snad pomocník ve větráku.¹⁷⁾ V roce 1869 zaměstnával fojt Moraw pekařského tovaryše Edmunda Michla a mlynářského tovaryše (Kunstmühlgeselle) Josefa Brosche. Č. 32 drželi stále manželé Michlovi.¹⁸⁾

V roce 1875 byl fojtův větrný mlýn v živnostenském provozu (Bericht). V letech 1865–1879 se manželům Michlovým narodilo šest dětí, z nichž většina záhy zemřela, ale od roku 1870 bydleli na č. 69. Rosalie zde zemřela roku 1905, čtyři leta po ní zesnul na č. 69 i vdovec 78letý Leopold Michl, a maloroľnická usedlost č. 32 přešla sňatkem na rodinu Bortschovu.¹⁹⁾

Dne 12. 9. 1899 uzavřel zde sňatek jejich syn **Franz Josef Michl**, držitel větrného mlýna Windmühlbesitzer) ve Vrchách (tedy na majitel = Inhaber) s Josefou, dcerou Augustina a Josefy Münsterových z usedlosti č. 50, kam se novomanželé hned nastěhovali. V letech 1900–1913 narodily se jim čtyři děti.²⁰⁾

Větrák zůstal však stále v majetku fojtově na č. 1. Podle sčítacího operátu z roku 1900 stál „auf freien Felde“ a mlel na něm fojt Wilhelm Moraw, roľník a vedlejším povoláním větrný mlynář.²¹⁾ Nějakou dobu mlel zde asi jako fojtův zaměstnanec na č. 1 „Windmüller“ **Josef Christ** (nar. roku 1881), rodák ze Smilova (narození dětí v l. 1903–1905), který se však roku 1905 přestěhoval na č. 83, kde je pak uveden povoláním jako nádeník do roku 1912, snad mlel ještě pro Fr. Michla.²²⁾

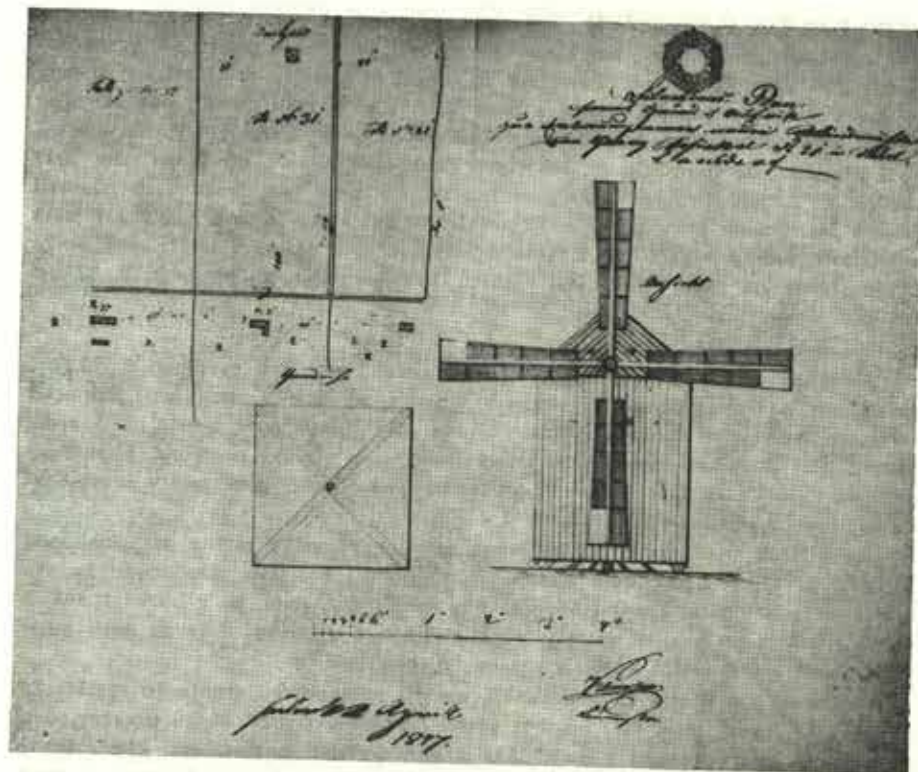
Poslední zpráva, která uvádí Franze Michla znovu jako mlynáře je z roku 1911.²³⁾ Avšak koncem roku 1914 Franz Josef Michl náhle zemřel. Jako roľník a mlynář se uvádí v matrikách ještě v roce 1905, potom jen jako roľník na č. 83.²⁴⁾ Zánik větráku spadá do doby 1. světové války.

Fojtův větrák ve Vrchách je zakreslen na katastrálních mapách obce z roku 1833 a z roku 1891. Stál na kótě 512 m po pravé straně (dnes zrušené) polní cesty do Gručovic ve vzdálenosti 870 m severně od kostela ve Vrchách, azimut 80°, na parcele č. 553 v trati Kunzried.²⁵⁾ Je též zakreslen na speciálních mapách z roku 1878 až 1938, i na Ježkově mapě z roku 1940. Snímek nebo obrázek větráku se nedochoval.

Schiesselův větrák

V letech 1843–1845 trval zápas o zřízení druhého větrného mlýna ve Vrchách sedlákem Georgem Schüsslem (sic!) z č. 31 na jeho pozemku. Obec ho podporovala, neboť okolní mlýny nestačily mlet, zvláště při suchém počasí. Stavba větráku byla nakonec vrchností povolena a v letech 1847–1849 mlýn už fungoval. Mlel zprvu jen pro potřebu mlynáře, ne po živnostensku, ale nemajetní lidé se tu domáhali práva mletí, aby nemuseli svou trošku obilí daleko vozit. Větrák byl dřevěný sloupového typu a byl částečně upraven i na pohon dobyt看em, aby se dalo mlet i za bezvětrí. Schüssel původně zamýšlel postavit zděný mlýn holandského typu, ale nakonec postavil dřevěný větrák beraní.²⁶⁾ V letech 1869–1921 usedlost č. 31 vlastnila stále rodina Schiesselova, ale o větráku není nikde zmínky.²⁷⁾ Je však doloženo (podle Berichtu), že v roce 1875 byl tento větrák v živnostenském provozu.

Ve spisech velkostatku Fulnek se dochoval situační plán, půdorys a nárys k postavení větrného mlýna Georga Schüssela č. 31 ve Vrchách, datovaný ve Fulneku 2. dubna 1847, který vyhotovil a podepsal stavitel Klumper.²⁸⁾ Na situačním plánu je zakresleno umístění objektu na díle gruntu č. 31 severně za cestou vedoucí za humny usedlostí. Z půdorysu a nárysu s připojeným délkovým

Plán ke stavbě větráku ve Vrchách č. 31 z roku 1847

Foto SOA v Opavě 1987

měřtkem, udávajícím sáhy (1,775 m) a jejich šestiny střevice čili stopy (0,2959 m), daly se přepočtem na metry zjistit vnější rozměry větráku. Půdorys je obdélník blížící se čtverci, jehož přední a zadní strana měří 4,7 m, boční strany 5 m; výška větráku až po val (hřidel) měří 6,4 m, výška kabátu 5,7 m, výška větráku se střechem 8,1 m, délka křídla 5,7 m, celková výška větráku se vztyčeným křídlem 12,1 m.

Schiesselův větrák není zakreslen na katastrálce z roku 1833, neboť tehdy ještě nestál, kdežto na novější katastrálce z roku 1891 zakreslen je, na parcele č. 665/2 na rozhraní polní trati Dráhy (Viehwegried) a Münsterova dílu (Münsterried). Větrák stál ve vzdálenosti 1030 m sv. od kostela ve Vrchách, azimut 57°, v blízkosti dnes téměř zbořené polní kaple, kóta 489 m. Je zakreslen také na speciálkách z roku 1876 až 1938 i na mapě P. Ježka z roku 1940. Větrák zanikl během 1. světové války nebo těsně po ní. Jeho snímek nebo obrázek se nedochoval.²⁹⁾

Závěrem musíme na základě našeho výzkumu konstatovat, že ve Vrchách byly toliko dva větrné mlýny a že údaje v literatuře o pěti větrných mlýnech v této oblasti jsou mylné.³⁰⁾

VĚTRNÉ MLÝNY V KUJAVÁCH

Ve velké zemědělské obci Kujavách bylo v 19. století postupně postaveno a mělo 5 větrných mlýnů. Potvrzuje to zázpis nedučitele a kronikáře Antona Neliby v německé pamětní knize z roku 1923: „Je ještě v paměti pět větrných mlýnů, a to na usedlostech č. 80 na výšině poblíž silnice, kterýžto větrák byl asi 1882 převezen do Bernartic, č. 108 vedle Pohořílské silnice, který byl roku 1919 zbořen, č. 2, jenž byl asi 1880 převezen do Děrného. Na témž místě postavil majitel Mahr malý jednoduchý mlýn pro šrotování, který je nyní (tj. 1923) ještě v provozu. Větrný mlýn č. 22 z tvrdého zdiva je nyní jediný v obci. Tento mlýn byl postaven na místě dřevěného větráku. Dřevěný mlýn na pozemku č. 32 byl asi 1878 převezen do Pohoře.“³¹⁾

Staffův, pak Barwigův větrák

Tento původně dřevěný, později zděný větrák, patřící k usedlosti č. 22, byl nejstarším a nejvýznamnějším větrným mlýnem v obci. V roce 1803 fulnecká vrchnost nepovolila zbudovat větrák rolníku Janu Benischovi přesto, že krajský úřad žádost doporučil, neboť když udeří sucho, jsou větráky potřebné. Mlynářský cech ve Fulneku se však postavil proti zamýšlené stavbě, poněvadž v sousedství Kujav stojí již větráky v Pohořílkách a v Jílovci.

Roku 1810 bylo dočasně zastaveno stavění větrného mlýna sedláku Janu Staffovi č. 22, přestože bylo doporučováno obcí i krajským úřadem, a to pro odpor vrchnosti a fulneckého mlynářského cechu z důvodu, že v blízkosti leží 3 vodní mlýny a po jednom větráku v Pohořílkách a v Jílovci a že se další staví v Pustějově a jiný větrák vznikl v sousedství roku 1808.³²⁾

Nakonec Jan Staffe mlýn dokončil, ale při postupování gruntu (o výměře 27 ha) synu Filipovi roku 1817 není o větráku zmínka, patrně si jej podržel sám. Zato podle Janovy závěti z 5. 1. 1823 a projednávání pozůstalosti 21. 7. téhož roku, přešel větrný mlýn Janem zbudovaný s příslušenstvím a vybavením v ceně 320 zlatých na Filipa Staffu. Mlýn byl postaven v trati Mittelfeld (Prostřední pole) na pozemcích gruntu č. 22 a místo, na němž stál, nesmělo být od čísla 22 odděleno bez povolení vrchnosti. Matce – výměnkářce byl povinen majitel odvádět až do její smrti z mlýna po 1 měřici pšenice a pohanky, po 2 měřicích rži a režné mouky. Intabulace byla provedena roku 1841.³³⁾ V období 1834–1842 byl to jediný větrák ve vsi.³⁴⁾

Staffův mlýn byl původně dřevěný sloupový větrák. V roce 1856 byl na jeho místě postaven zděný mlýn holandského typu.³⁵⁾ Majitelem usedlosti č. 22 v té době a tedy zřejmě též stavebníkem zděného větráku na místě dřevěného, byl sedlák Ferdinand Staffe, který koupil usedlost od otce Filipa 26. 1. 1854 za 1458 zlatých. Filip Staffe zemřel roku 1869 jako vdovec ve věku 74 let, jeho nástupce od roku 1854, syn Ferdinand (1820–1874) zanechal vdovu Teresii.³⁶⁾

Po Ferdinandovi převzal usedlost za 8 000 zlatých od roku 1874 jeho syn Franz Staffe s manželkou Ludovikou. V roce 1875 (podle Berichtu) byl jeho větrák v živnostenském provozu. Roku 1897 přešla usedlost i s mlýnem sňatkem na Josefa Barwiga (1863–1939), který se oženil s Rosinou (1882–1926), dcerou Franze Staffeho. Josef Barwig se stal spolumajitelem v roce 1905.³⁷⁾ Jako mlynář a rolník je Josef Barwig zapsán ve sčítacím operátu Kujav roku 1910 a v Chytilově adresáři z roku 1911. Od roku 1924 byl majitelem poloviny a od roku 1926–1943 celé usedlosti Josefův syn Jindřich, který žil v Kujavách až do odsunu.³⁸⁾

Majitelé usedlosti č. 22 udržovali mlýn v chodu prostřednictvím mlynářských tovaryšů, jako byl zde zemělý 35letý Franz Wagner roku 1860. Snad byl provozovatelem v roce 1924 tehdy jediný mlynář ve vsi Štěpán Knippel z č. 129. Poslední

zpráva o činnosti větrníku je z roku 1932. Mlýn zanikl před 2. světovou válkou.

Na katastrální mapě Kujav z roku 1888 je Staffův větrák označen jako jediný zděný větrný mlýn v obci na samostatné parcele č. 176 asi 500 m jz. od Kujav v trati Gassen při cestě do Hladkých Životic.⁴⁰⁾ Od kostela v Kujavách byl vzdálen 700 m, azimut 224°. Je také zakreslen na speciální mapě z roku 1938 i na Ježkově mapě z roku 1940.

Dochovala se fotografie zděného Barwigova větráku v Kujavách ve fotoarchivu muzea v Blilovci, která byla již několikrát otištěna.⁴¹⁾ Podle mužské postavy na fotografii u větráku (o předpokládané průměrné výšce 170 cm) bylo možno přibližně určit vnější rozměry zděného větráku takti: celková výška větráku po korouhvičku 18,7 m, výška zdiva větráku po střechu 13,6 m, výška otočné střechy 5,1 m, průměr kruhového zdiva u země 13,2 m, průměr kruhového zdiva u střechy 11,5 m, síla (tloušťka) hřídele (valu) 1,1 m, hlava valu, do níž jsou vsazena křídla vyčnívá 1,7 m, délka křídel 13,2 m.

Při terénním průzkumu 17. 11. 1987 jsme zjistili podle sdělení nynějšího majitele usedlosti č. 22 Jana Kozelského, narozeného 1. 11. 1918, který přišel do Kujav ze Staříče v roce 1945, že při jeho příchodu do obce bylo ještě na poli volné místo „rumisko“ s hromadou kamení, což byl pozůstatek po bývalém zděném větráku. Nový hospodář kamení odvezl, aby se místo mohlo orat, takže pak po větráku na poli nezbyly žádné stopy. Jedině za humny usedlosti leží z větráku 2 velké mlýnské kameny na sobě, které mají v průměru 120 cm a každý má výšku (tloušťku) 28 cm. Na horní straně vrchního kamene je dochováno rýhování. Oba kruhové kameny „běhůn“ i „ležák“ (spodek, vytěrák) jsou po obvodu opatřeny silným železným ráfem. Tyto kameny sem přivezl bývalý majitel za 1. republiky, když začal mlýn bořit.

Jan Kozelský nám také sdělil, že na staré hospodě v Kujavách č. 100, v býv. starých lázních v „extrovně“, byl na stěně namalován velký obraz, na němž byl zobrazen tento zděný větrák a v pozadí byl pohled na Kujavy s kostelem. Tento obraz se bohužel nedochoval.

Siegmundův, pak Mahrův větrák

Roku 1844 si chtěl postavit mlynářský tovaryš Anton Siegmund větrný mlýn na pozemku chalupnické usedlosti svého strýce Antona Paulera, Kujavy č. 2, ale nebylo mu to povoleno.⁴²⁾ Zadatel původně zde bydlel se svými rodiči (Ant. Siegmundem, tesařem a Apolonií roz. Paulerovou) a pak se přišel na chalupnickou usedlost č. 69 (sňatek s Kateřinou Gellnerovou 1841, narození dětí od 1849) K vybudování dřevěného větráku na pozemku č. 2 mezitím opravdu došlo, neboť roku 1861 se narodila „větrnému mlynáři“ Ant. Siegmundovi a jeho manželce Kateřině na č. 69 dcera Engelberta.⁴³⁾

Chalupnická usedlost č. 2 o výměře 2 ha však přišla roku 1846 do rukou rodiny Mahrův. Jejimi majiteli byli od roku 1846 Mates (Matyáš) Mahr, od roku 1883 Ferdinand Mahr a od roku 1927 Richard Mahr.⁴⁴⁾ Dřevěný sloupový větrák, který byl ještě roku 1875 v živnostenském provozu (podle Berichtu), byl roku 1878 prodán a převezen do Děrného.⁴⁵⁾

V roce 1914 postavil majitel chalupy č. 2 Ferdinand Mahr na místě bývalého sloupového větráku malý šrotovací větrný mlýnek zvláštního typu, který byl (podle obecní kroniky) v provozu ještě v roce 1923.⁴⁶⁾ K zániku mlýnku napomohlo úmrtí mlynáře Ferdinanda Mahra (1927) a jeho manželky Anny (1938). Jejich jediný syn Richard (nar. 1888) byl valčířem a nakonec bydlel a zemřel v Bohumíně.⁴⁷⁾

Mahrův atypický malý šrotovací mlýnek byl zajímavou a ojedinělou kombinací obou typů běžných větráků holandského a sloupového. Dolejší zděná část měla půdorys obdélníka s půlkruhovým ukončením jedné kratší strany (jako opsida).

Celková délka objektu byla 6,8 m, jeho šířka a současně průměr polokruhu 3,1 m. Kruhová podezdívka větráku z cihel, z níž bylo zvnějšku vidět jen polovinu, sahala do výšky 2,4 m. Na ní stál dřevěný válcový kabát vlastního mlýna ukončeného nahoře nízkou kuželovitou otočnou střechou, v níž byl umístěn hřídel se 4 křídly. Výška větráku od země až po střechu měřila 4,3 m, dohromady se střechou 5,2 m. Délka křídla činila 3,9 m. K větráku byla na zívětrné straně těsně přistavěna nízká dřevěná kolnička s podezdívkou do výše 1,6 m, která sloužila jako skladiště, příp. i jako nouzový přístřešek mlynářů. Z této připojené kolničky vedly uvnitř dveře do mlýna.⁴⁸⁾

Mahrův větrák stál při sz. okraji obce těsně na hranici jejího katastru vpravo od silnice do Děrného, a to ve vzdálenosti 1950 m sz. od kostela v Kujavách, azimut 316°. V roce 1958 se již větrák rozpadal a jeho trosky byly patrné ještě kolem roku 1960. Protože tento atypický větrák byl v Kujavách nejmladší a nejdéle se dochoval, byly zprávy o něm i jeho fotografie několikrát publikovány.⁴⁹⁾

Mahrův větrák je zakreslen na speciální mapě list Nový Jičín z roku 1938, není však zakreslen na mapě Ježkově z roku 1940, ačkoliv v té době ještě stál. Při terénním průzkumu 17. 11. 1987 nás informatorka Jindra Hůlová, Kujavy č. 2, zavedla na místo, kde větrák stál. Zbyla z něho jen hromada cihel a kamení zarostlých v křoví a mezi stromy. Děkujeme jí i její sestře Stanislavě Vjaslovské z Fulneku za poskytnuté informace.

Jurkův větrák

Byl to dřevěný sloupový větrák, který patřil k selské usedlosti č. 32 v Kujavách o výměře 14,96 ha, jejímž majitelem byla rodina Jurkova (Jurke). Větrák stál po pravé straně silnice z Kujav do Hladkých Životic 375 m od vsi a ve vzdálenosti 900 m jižně od kostela v Kujavách, azimut 180°.

Zatím nevíme přesně, kdo a kdy větrák postavil. Majitelé selského gruntu č. 32 byli od roku 1817 Mathes Jurke s manželkou Alžbětou, kteří usedlost převzali od Martina Jurka za 238 zl. Po nich od roku 1862 byli majiteli Jan I. Jurke s manželkou Annou, kupní cena 2 000 zl. (1). Od roku 1893 byli majiteli Jan II. Jurke s manželkou Matyldou. Z vysoké kupní sumy gruntu v roce 1862 můžeme usoudit, že větrák byl postaven za majitele Mathesa Jurka (1817–1862) asi počátkem 2. poloviny 19. století, nejpozději v roce 1861.⁵⁰⁾

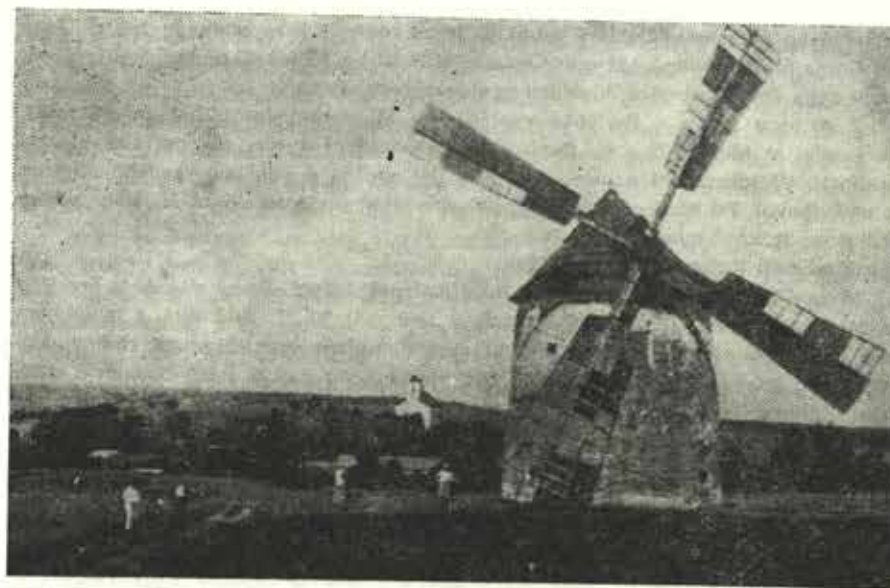
Na Jurkově větráku mleli buďto zaměstnanci majitelů č. 32, nebo nájemci mlýna. Dne 9. 9. 1875 zde umírá na č. 32 větrný mlynář v Kujavách Josef Fuchs, rodák ze Svobodných Heřmanic ve stáří 62 let,⁵¹⁾ Rodina Fuchsova byla též spřízněna pokrevně i kmotrovstvím s rodinami větrných mlynářů Sahlingerů z Bernartic a Hermanů z Bratříkovic.⁵²⁾

S činností mlýna souvisel snad také provoz pekařství na č. 32, které je tu doloženo ještě v roce 1921.⁵³⁾ V roce 1875 byl větrák (podle Berichtu) v živnostenském provozu. V té době byl majitelem usedlosti č. 32 Jan Jurke starší.

V roce 1878 byl tento větrák převezen na Pohoř a postaven u č. 77, kde předtím v červnu 1877 vyhořel dřevěný větrák Eduarda Fuchse. Tam ještě větrák mlel až do roku 1910 a zanikl během 1. světové války. Dochovala se jeho fotografie z Pohoře, z doby kol roku 1900.⁵⁴⁾ Větrák je zakreslen v Kujavách na speciální mapě list Nový Jičín z roku 1938 i na Ježkově mapě z roku 1940, kdy ovšem již řadu let zde nestál.

Münsterův větrák

K selské usedlosti v Kujavách č. 80, která patřila do roku 1872 rodině Münsterově a pak Freislerově, náležel dřevěný sloupový větrák sv. od vsi, vlevo od silnice při její zatáčce do Pustějova. Tento větrák stál na mírném návrší v nadmořské výšce 250 m ve vzdálenosti 600 m jv. od kostela v Kujavách, azimut 117°.

Bývalý zděný holandský větrák v Kujavách č. 22
Rephoto B. Bellová

Nevíme zatím, kdo a kdy mlýn postavil. Majitelkou usedlosti č. 80 byla v roce 1874 Františka Freislerová, s níž pak až do roku 1889 byl spolujatelem její manžel Karel Staffe.⁵⁵⁾

V roce 1875 byl větrný mlýn (podle Berichtu) v živnostenském provozu. V letech 1876–1878 zde mlel větrný mlynář Fr. Brossmann, původem z Lukavce, s manželkou Annou rozenou Berggoldovou z Kostelce u Děrného (naroz. 2 děti).⁵⁶⁾

V roce 1879 koupil mlýn větrný mlynář Jan Sahlinger, původem z Malých Heratic u Opavy, tehdy nájemce vodního Lesního mlýna na Odře v Bernarticích, který větrák přestěhoval na jaře roku 1880 do Bernartic.⁵⁷⁾ Obrázek tohoto větráku již v Bernarticích (rekonstrukce) od Leopolda Biskupa je otištěn ve VSONJ 1987, sv. 40, s. 25. Mlýn je zakreslen na spec. mapě Nový Jičín z roku 1938 a na Ježkově mapě z roku 1940, kdy dávno již nestál.

Michelův větrák

Byl to dřevěný sloupový větrák, který stál po levé straně silnice z Kujav do Pohořílek. Na speciální mapě z roku 1938 je zakreslen v trati Steinhübel (Kamenná horka) ve vzdálenosti 450 m sz. od okraje horního konce obce. Stál ve vzdálenosti 1285 m sz. od kostela v Kujavách, azimut 339°.

O tomto větráku máme jen velmi málo přímých zpráv. Patřil k selskému gruntu č. 108 o výměře 18,43 ha, který vlastnila rodina Michelova. Majitelé usedlosti č. 108 byli: od roku 1829 Josef Michel s manželkou Apolonií, od roku 1859 Franz Michel I. s manželkou Rosalií, od roku 1886 Franz Michel II. s manželkou Marií a od roku 1929 Franz Michel III. s manželkou Marií rozenou Sehorzovou.

Nepodařilo se nám zjistit rok postavení větráku, ale ke stavbě muselo dojít před rokem 1859 za majitele Josefa Michela (1829–1859), který od svého stej-

nojmenného otce koupil selský grunt č. 108 v roce 1829 za pouhých 288 zl. Jeho syn Franz Michel koupil týž grunt v roce 1859 již za 1800zl. K nápadnému zvýšení kupní ceny došlo patrně v důsledku postavení větrného mlýna.⁵³⁾

Z rozboru zpráv v Berichtu vyplývá, že Michelův větrák byl selský mlýn, který mlel v roce 1875 bez živnostenského oprávnění jen pro potřebu vlastní usedlosti. Větrák zanikl v roce 1919, kdy byl zbořen a odklizen.⁵⁴⁾ Jeho obrázek se nedochoval. Po zániku je větrák ještě zakreslen na spec. mapě N. Jičín z roku 1938 a na Ježkově mapě z roku 1940.

Větrní mlynáři Knippelové v Kujavách

V roce 1866 se oženil na č. 129 Josef Knippel, 28letý větrný mlynář a invalida se 24letou Rosinou Bienertovou, s níž už tam měl 30. 5. 1866 dítě a je uveden jako mlynář a převzal roku 1870 tuto malou chalupnickou usedlost rodiny Bienertovy. V letech 1866 až 1855 měli tito manželé na č. 129 ještě dalších 8 dětí. Josef Knippel zemřel roku 1887 na tyf. Jeho vdova s dětmi tu hospodařila do konce století a zemřela jako výměnkářka ve věku 82 let roku 1924. Při ní zde dlouho žily její dcery Františka, Rosalie a Anežka jako svobodné matky.⁶⁰⁾

Chalupu i s pronajatým (?) větrným mlýnem převzal roku 1899 syn Štěpán Knippel (nar. zde roku 1868), který zde měl s chotí Karolinou rozenou Mührovou z Německého Leskonce v letech 1900–1911 celkem 5 dětí (sňatek 21. 2. 1898). Žil s ní však předtím nějakou dobu bez oddavku v Novém Dvoře u Bravinného (na větráku?), kde se jim narodil roku 1897 syn Štěpán (zemřel v Kujavách na č. 129 jako vyučený stolař roku 1923).⁶¹⁾ Štěpán Knippel měl uvedeno jako zaměstnání k roku 1910 „nájemce rolník a střídavě mlynář“,⁶²⁾ roku 1921 větrný mlynář a chalupník (zahradník).⁶³⁾ Roku 1924 byl jediným větrným mlynářem ve vsi, zatímco roku 1911 mlel ještě i Barwig.⁶⁴⁾ Není vyloučeno, že Knippel měl v nájmu dřevěný větrák na č. 108 a nakonec holanský Barwigův větrák při č. 22. Vyvdal ještě roku 1927 nejstarší dceru Annu (narozenu 1900, v roce 1921 sloužila na č. 22) a zemřel 17. 4. 1928.⁶⁵⁾ Podle Nelibovy německé kroniky Kujav byl Štěpán Knippel natěrač a výměra půdy u č. 129 činila 0,1771 ha. Po něm převzal usedlost jeho syn Jindřich.⁶⁶⁾

Uvedená životní data větrných mlynářů Knippelů nám dávají nahlédnout do těžkých sociálních poměrů mlynářských nájemců, téměř bezzemků s početnými rodinami, kteří měli hodně práce a starostí, aby uhájili existenci svých rodin.

K větrným mlýnům v Kujavách je třeba souhrnně připomenout, že podle Berichtu (s. 334) bylo v roce 1875 v Kujavách spolu s Pohořílkami dohromady 5 větrných mlýnů v živnostenském provozu. V té době tvořily totiž Kujavy a Pohořílky jednu správní obec. Z toho vyplývá, že jestliže v Pohořílkách byl 1 větrák, pracovaly tedy v Kujavách v roce 1875 jen 4 větráky v živnostenském provozu (č. 2, 22, 32, 80). Burian však udává s odvoláním na Bericht v Kujavách nesprávně 5 větráků (č. 250–254) a 1 větrák (č. 424) v Pohořílkách. Protože však i na speciálních mapách je zakresleno v Kujavách 5 větráků, vyplývá z toho, že byl v Kujavách v roce 1875 1 soukromý selský větrák bez živnostenského oprávnění (pravděpodobně větrák Michelův č. 108). Speciální (i jiné) mapy sice celkem spolehlivě potvrzují existenci větrných mlýnů, ale nikoliv jejich trvání v terénu. Většinou bývají větráky na mapách v nových vydáních zakresleny i řadu let po době jejich zániku.

VĚTRNÝ MLÝN V POHOŘÍLKÁCH

Roku 1801 žádal Josef Ullrich, chalupník z Pohořílek, o povolení stavby větráku na gruntě Martina Freislera č. 23. Fulnecká vrchnost mu vyhověla, poně-
20 vadž vodní mlýny ležely daleko. Dřevěný větrák byl vybudován následujícího roku. Od roku 1803 provozoval na něm Josef Ullrich mlynářské řemeslo do roku

1809, kdy mlýn převzal za 800 zl. jeho syn Mates Ullrich. Ten se záhy dostal do sporu s fojtem v Pohořílkách pro nedodržování nájemních smluv (1810–12).⁶⁷⁾ V letech 1813–1822 se narodily mlynářovi 4 děti.⁶⁸⁾ Větrák pod popisným číslem 21 stál stále na pozemku Freislerova gruntu č. 23.⁶⁹⁾ O větráku v Pohořílkách se zmiňuje také již roku 1817 fulnecký kronikář Felix Jaschke, který udává, že před několika lety bylo zde povoleno postavit větrný mlýn.⁷⁰⁾ Ullrichův větrák byl v letech 1834 až 1843 i později jediný větrný mlýn v obci.⁷¹⁾

Roku 1840 převzal od otce větrák za 800 zl. syn Franz Ullrich, který si roku 1845 vzal za ženu Veroniku, dceru Andreše Schindlera, sedláka z č. 14 z Kletného. Měli spolu v letech 1846–1863 9 dětí. V roce 1875 byl větrný mlýn v Pohořílkách (podle Berichtu) v živnostenském provozu. Veronika zemřela v prosinci 1880, její manžel „vdovec a větrný mlynář“ ji přežil do září 1889.⁷²⁾ Roku 1869 a 1880 měl Franz Ullrich uvedeno jako hlavní zaměstnání zemědělství, jako vedlejší mlynářství. Syn Jan je zapsán jako mlynářský pomocník.

Roku 1881 převzal větrný mlýn za 1200 zl. syn Jan Ullrich s manželkou Filomenou (nar. 1858, sňatek 1881). Z tohoto manželství vzešlo v letech 1886 až 1901 9 dětí, ale některé z nich záhy zemřely. Roku 1890 vlastní Jan Ullrich č. 21 a je uveden jako rolník a větrný mlynář. Roku 1900 je zapsán jako rolník a „mlynářský mistr“, který občas mele.⁷³⁾

Jan Ullrich zemřel 20. 3. 1931 jako výměnkář a počátkem března 1936 ho následovala Filomena „vdova po větrném mlynáři“, oba na rolnické usedlosti č. 3, kterou zdědili po své přízni⁷⁴⁾ a kterou držela pak jejich dcera Leopolda, provdaná od roku 1919 za Josefa Butschka ze Staré Vsi u Bílovce. Usedlost č. 21 prodali totiž manželé Ullrichovi už roku 1910, ale bez zmínky o větrném mlýně, majitelům Františku (tesař a rolník) a Marii Klosovým ze Staré Vsi. V letech 1917–1921 na usedlosti hospodařila vdova Marie Klosová sama.⁷⁵⁾

Ullrichův větrák stál pořád na původním pozemku Freislerova gruntu č. 23, který po rodině Freislerové od roku 1879 až do roku 1927 vlastnila rodina Mikschova. Stavební plocha větrného mlýna měla katastr. číslo 34. V roce 1903 byla vložena služebnost k používání parcely č. 388 (pastvina) pro svobodný odjezd a příjezd ku prospěchu majitele zděného větrného mlýna k parcele č. 34. Ale roku 1910 byla stavební parcela č. 34 i s uvedenou služebností odepsána a nové číslo 76 ze služebnosti vymazáno. Z uvedeného vidíme, že v roce 1903 stál již v Pohořílkách na místě původního dřevěného větráku objekt zděný, větrný mlýn.⁷⁶⁾

Po prodeji usedlosti č. 21, k níž zděný větrný mlýn patřil (v roce 1910) si patrně Jan Ullrich ještě mlýn ponechal a nějaký čas na něm mlel. Z kronikářského zápisu víme, že na jaře roku 1920 byl tento mlýn majitelem zbořen.⁷⁷⁾ Větrák zprvu dřevěný, pak zděný, pracoval tedy nepřetržitě ve 4 generacích Ullrichova rodu.

Větrák v Pohořílkách stál na hřebenu Kamenné horky (Steihübel) ve vzdálenosti 400 m od procházející silnice ve středu obce sz směrem, azimut 330°, a to nedaleko Boží muky na jz. od kóty 338 m. Je zakreslen na spec. mapě list Nový Jičín i na Ježkově mapě. Obrázek ani snímek větráku se nedochoval. Při terénním průzkumu (17. 11. 1987) jsme našli z uvedeně kapličky jen trosky zdva bez střechy a s propadlou klenbou. Větrák stál na holém hřebenu protáhlého návrší mezi silnicí vedoucí Pohořílkami a zalesněným údolím Bravinského potoka. Prohlédli jsme místo, ale nenalezli jsme již žádné zbytky po zdivu větráku.

VĚTRNÝ MLÝN V HLADKÝCH ŽIVOTICÍCH

K Hladkým Životicím se vztahuje první doklad o existenci větrného mlýna na fulneckém panství. K tomuto místu patří zřejmě zmínka o větrníku z roku 1643.⁷⁸⁾ Roku 1650 byl následkem dlouhých válek tento mlýn zrušen.⁷⁹⁾

Teprve roku 1811 byla podána žádost o povolení stavby větrného mlýna pro Antona Brossmanna, čekatele na vodní mlýn Kretschmerův (Brossmann byl pastorkem Kretschmerovým) a to na pozemku tohoto vodního mlýna. Panství i obec žádost doporučili, ani fulnecký mlynářský cech nic nenamítal. Stavba byla provedena roku 1812. Současně však byla zamítnuta žádost fojta Jana Liebischera o povolení k výstavbě větráku na pozemcích fojstství.⁸⁰⁾ Větrák Brossmannův přešel však snad do rukou Filipa Staffy z Kujav (viz tamtéž), který prý roku 1835 neužíval předepsané váhy.⁸¹⁾ Jiné zprávy se nepodařilo nalézt. Ani v pomístních názvech není stop po zdejší větráku. V roce 1875 byl dřevěný větrák v Hladkých Životičích v živnostenském provozu (podle Berichtu).

Na katastrální mapě Hladkých Životic z roku 1833 ještě větrák není zakreslen. Zdá se však, že na listu č. IV je pozdější náčrtek větráku na díle 24 mezi silnicemi do Suchdolu a do Kunína. Na novější katastrální mapě 1:2880 z roku 1875 je již dřevěný větrný mlýn zakreslen na listu 4 v trati „Hofried“ ve vidlici silnic z Hladkých Životic do Suchdolu a Kunína, a to v selském díle s parc. čís. 448/2. Číslo pozemku větráku je 446. Mlynářská chalupa u větráku nebyla, aspoň není zakreslena.⁸²⁾

Větrák stál ve vzdálenosti 306 m jz. od koslela v Hladkých Životičích, azimut 236°. Po postavení železniční trati ze Suchdola do Fulneku v roce 1891 se dostal větrák do blízkosti železniční trati a zastávky v Hladkých Životičích, od níž byl vzdálen asi 230 m na severovýchod. Je zakreslen na spec. mapě Nový Jičín z roku 1938 (těsně u trati), není však zachycen na mapě Přem. Ježka z roku 1940. Dnes již větrák řadu let nestojí a neznáme dobu a okolnosti jeho zániku. Místní informátoři – novoosídlenci po roce 1945 – se na větrák nepamatovali.⁸³⁾

VĚTRNÉ MLÝNY VE STACHOVICÍCH

Ve Stachovicích byly dva dřevěné větráky, Kretschmerův⁸⁴⁾ a Bodirského. Speciálka z roku 1938 ještě oba větráky zachycuje. Větrák Kretschmerův, bližší Fulneku, stál ve špici pole východně od lesa Obora u oblouku dnešní žel. trati při horním konci Stachovic, a to ve vzdálenosti 1200 m od kostela, azimut 282°, větrák Bodirského stál sv. od obce ve vzdálenosti 350 m od kostela, azimut 44°, vlevo od polní cesty ke Kujavám na návrší v nadmořské výšce 300 m. Úřední zpráva v Berichtu potvrzuje, že v roce 1875 byly oba větrné mlýny ve Stachovicích v živnostenském provozu.

Roku 1802 nepovolila vrchnost stavět větrák vodnímu mlynáři Matesu Bernhauerovi ze Zbyslavic, který se roku 1795 přizemil na vodní mlýn č. 3 ve Stachovicích, protože tu byly 2 vodní mlýny. Ale po 5 letech byla roku 1807 povolena bez jakýchkoliv námitek stavba větráku vodnímu mlynáři Franzi Kretschmerovi na jeho pozemku.⁸⁵⁾ V roce 1834 tu údajně podle Wolného větráku nebylo.⁸⁶⁾

Proto roku 1849 žádal o povolení ke stavbě větráku sedlák Mates Bodirský z č. 32 na vlastním poli. Roku 1864 se ženil jeho syn Mates II. Bodirský, větrný mlynář a rolník (žil 1839–1880) s Johannou Storzovou ze Stachovic.⁸⁷⁾ Grunt přešel roku 1865 na Ferdinanda Bodirského⁸⁸⁾ a po něm na jeho potomky.

Větrák, resp. mlynářská chalupa, obdržela popisné číslo 103 a část pozemků od gruntu č. 32. Manželé Mates II. a Johanna Bodirští s pěti dětmi a mlynářskými pomocníky Janem Siegmundem (nar. roku 1849) a Josefem Buchmannem (nar. roku 1843, t. č. vojákem) zde žili i roku 1869,⁸⁹⁾ ale 24. 9. 1880 umírá na tbc na č. 103 42letý Mates Bodirský II., chalupník a větrný mlynář téměř současně se synem Gustavem. Jeho vdova se pak stěhuje na č. 104, kde jí roku 1883 umřel na tyf osmiletý synek František. K dceři se přizemil roku 1897 Josef Čapka. J. Bodirská, „vdova po větrném mlynáři“, zesnula roku 1930 ve stáří 80 let.⁹⁰⁾ Větrný mlýn převzal už roku 1880 mladší bratr Matesa II. Jan,⁹¹⁾ vdovec s 8 dětmi, kterému dělal mlynářského pomocníka syn Josef, narozený roku

1862. Dům č. 103 přešel už roku 1885 do cizích rukou. Na gruntě č. 32 hospodařil rod Bodirských dál. Roku 1890 umírá zde 61letý Josef Bodirský zapsaný s chotí Terezíí a 6 dětmi jako rolník a vedlejším povoláním větrný mlynář, jeho syn Ferdinand v l. 1900 a 1910 jen jako rolník.⁹²⁾

Na dochovaných katastrálních mapách Stachovic z roku 1836 je načrtnut jeden větrák sv od obce, zřejmě Bodirského, pro příští mapu. Novější katastrální mapa není dochována.⁹³⁾ Omylem Eugena Stoklase byly oba větráky ve Stachovicích připsány k Fulneku podobně jako mlýn v Jerlochovicích a také V. Burian uvádí nesprávně vedle těchto tří mlýnů další dva ve Stachovicích. Na speciální mapě z roku 1938 jsou zakresleny oba větráky, na mapě Ježkových z roku 1940 jen východnější z nich.

Při terénním výzkumu 12. 11. 1987 nám sdělili starousedlí informátoři německé národnosti Robert Schwarz (nar. roku 1907 ve Fulneku) a jeho manželka Berta (nar. roku 1908), oba bytem v Hladkých Životičích 109, že nepamatojí dřevěný větrák ve Stachovicích, ale že Barwígův větrák v Kujavách měl do první světové války, kdy musel mlynář narukovat. Oba větráky ve Stachovicích zanikly již před první světovou válkou. To potvrdili i další informátoři, jejichž zprávy nám laskavě sehnal ředitel školy v důchodu Antonín Mucha ve Fulneku. Všem tímto děkujeme.

Poznámky

- 1) SOAO, Vs Fulnek, kart. 99, sign. XXVII/21.
- 2) SOAO, GK E 7–26, f. 74–75, 112–113.
- 3) A. Turek, Fulnecko, s. 203; V. Burian, s. 19, č. 117.
- 4) SOAO, M úmrtí, rodné a sňatkové fary v Březové u Vítkova, sign. II 6, 8, 10–12, 14, 16 a MO Březová, matriky pro Gručovice 1903–1949.
- 5) SN Opava PK Gručovice I, vlož. 29, s. 201–208; MÚ Březová, M úmrtí Gručovice V/9, 37. OANJ, SO pro Gručovice 1869–1910.
- 6) Wolny, I. 135. SOAO, katastr. mapa, 2128 (1833–35).
- 7) SOAO, Vs Fulnek, kart. 99, sign. XXVII/56 a karton 100, bez sign.
- 8) SOAO, M kř. pro Gručovice, II 12.
- 9) SN Opava, PK Gručovice I, na přísl. místech.
- 10) Fr. Šustek, Větrné mlýny v Oderských vrchách, Oderské vrchy, roč. V/1972, čís. 4, s. 3 obálky.
- 11) V OA v Opavě je uložena česká kronika Gručovic z let 1947–1950, (kronikářka uč. Emilie Kateřínková), v níž je k roku 1945 uvedeno (s. 15): „... polští zajatci využívají blízkost se fronty, zapálili svému největšímu nepříteli a vykořisťovateli Göppertovi jeho během války vybudovaný moderní statek jako odplatu za to, že je po celou dobu jejich pobytu v obci nejvíce trýznil. V rudé záplavě planoucího ohně vítali pak v obci dne 28. dubna 1945 bývalí zajatci... jakožto jediní obyvatelé, slavnou Rudou armádou.“ O větrných mlýnech v kronice není zmínky. Starší německá kronika Gručovic se nedochovala.
- 12) Eug. Stoklas, Větrné mlýny na Ostravsku, ČVSMO 1926, s. 128. V. Burian, cit. práce s. 19, 35.
- 13) SOAO, Vs Fulnek, kart. 99, sign. XXVII/10, 21, 39.
- 14) SOAO, M Od XIV-4 (rodná), XIV-6 (úmrtí) 1784–1867.
- 15) SOAO, GK E 7 – 30, f. 227.
- 16) SOAO, Vs Fulnek, sign. XXVII/56; Wolny, I, 136.
- 17) SOAO, M Od XIV-5, p. 78, 95, XIV-6, p. 155.
- 18) OANJ, SO pro Vrchy, 1869.
- 19) MÚ Fulnek, M úmrtí IV/11, 13, 37, 46, 118, 133, 196, V/15. Od roku 1868 bydlí zde rodina Lehnertova do odsunu.
- 20) Tamtéž, M oddací V/41; M křestní VI/20, 28, 46, 107.
- 21) OANJ, SO pro Vrchy 1900.
- 22) MÚ Fulnek, M sňatků V/52, 203, VI/329, 343; viz i pozn. 9.
- 23) Alois Chytil, Úplný adresář Moravy, Brno 1911, s. 424. Jsou zde ve Vrchách uvedeni mlynář Fr. Michl a pekař Josef Schüssel.

- 24) MÚ Fulnek, M úmrtní IV;100, 165, 180.
- 25) SOAO, Sběrka katastr. map, č. 208; OANJ – prac. Příbor, Sběrka map a plánů, č. 838, 839, 840.
- 26) SOAO, Vs Fulnek, sign. XXVII/56. (Karton 100).
- 27) OANJ, SO pro Vrchy 1869–1910; SOAO, SO pro Vrchy 1921; SN Nový Jičín, PK Vrchy č. 1.
- 28) Situations-Plan sammt Grund u. Aufriss zur Erbauung einer neuen Windmühle dem Georg Schiessel N. 31 in Waltersdorf. Fulnek 2. April 1847. Klumper, Baumeister.
- 29) Při terénním průzkumu ve Vrchách 19. 11. 1987 jsme se na větráky dotazovali několika starších místních informátorů (Anežka Martiňáková nar. r. 1913, Jos. Dubový r. 1913, Fr. Homola r. 1912 a další). Všichni udávali, že již sami větráky po svém příchodu do Vrchů (1938, 1961, 1943) neviděli, ale že slyšeli o nich vypravovat. Oba větráky byly dřevěné a zanikly již za 1. světové války nebo brzy po ní. Upozornili nás, že na horním konci Vrchů u Františka Minařika stojí kovový větrný motor na čerpání vody z doby 1. republiky, pravděpodobně výrobek firmy Antonín Kunz v Hranicích. Jejich údaje nám v dopise potvrdil také Vladimír Brázdil, ředitel školy v důchodu v Kružberku, který ve Vrchách působil v l. 1945–1959 jako řídící učitel a kronikář obce.
- 30) Bericht udává správně k roku 1875, že Vrchy s Gručovicemi měly dohromady 3 větrné mlýny (VM). Z toho Vrchy měly 2 a Gručovice 1 VM. V té době (1850–1882) patřily totiž Gručovice jako osada k Vrchům. V. Burian v cit. práci s. 73 vypočítává ve Vrchách 5 větráků (poř. čís. 635 až 639). Z toho však fojtův větrák č. 1, kóta 512 je uveden dvakrát (636 = 639), Schiesselův větrák č. 31 rovněž dvakrát (635 = 638), to jsou tedy 2 VM, a 1 VM (637) sem nepatří, nýbrž patří do Gručovic (k č. 117). Chybný údaj 5 VM místo 2 VM ve Vrchách převzal také Fr. Šustek v článku Větrné mlýny v Luboměřu a v Barnově, VSONJ 32/1983 s. 22, který zde tímto opravujeme.
- 31) OANJ, Gemeinde-Gedenkbuch Klantendorf (Kujavy), s. 105. Kronikářského zápisu Ant. Neliby o kujavských větrných mlýnech použil Květoslav Kadlčík ve zprávě Větrné mlýny v Kujavách, Bílovecko 7/1958, s. 16.
- 32) SOAO, Vs Fulnek, sign. XXVII/11, 25.
- 33) SOAO, GK E 28, f. 151–152, 281–282. A. Neliba udává v kronice s. 76, že Filip Staffe převzal mlýn od svého otce 28. 7. 1823.
- 34) SOAO, Vs Fulnek XXVII/56; Wolný I., 136.
- 35) Al. Špička, cit. práce, s. 320. V. Burian, cit. práce, s. 33, č. 253. Polohu větráku udává autor chybně: v. od obce; správně má být jz. od obce.
- 36) SOAO, M úmrtí Od. VI-16, pag. 96 a násl.: GK E 7–42, vl. 22; SNNJ, PK Kujavy I. vlož. 22; MÚ Fulnek, M VI/4, 34, 125, 132, 173-4. Neliba s. 76.
- 37) SOAO, GK E 7–42, vlož. 22.
- 38) OANJ, SO Kujavy 1910; SOAO, SO Kujavy 1921; Chytilův adresář 1911, s. 422, 1924, s. 996.
- 39) Alois Špička, Větrné mlýny na Opavsku, Věstník Československého zemědělského muzea, roč. V, Praha 1932, s. 317, 320, snímek na s. 322.
- 40) SOAO, Sběrka katastrál. map, č. 201.
- 41) Snímek je otištěn v článku Milan Myška, Větrné mlýny na Bílovecku, Bílovecko 6/1958 s. 7–10, příl., který byl také vydán pod tímž názvem jako Katalog výstavy 1958 (zde je snímek na s. 6). — Po 1. světové válce, asi v 2. polovině dvacátých let byl zhotoven snímek Barwigova větráku, který byl použit k výrobě tištěných pohlednic (Gruss aus Klantendorf). Tento snímek byl také otištěn v časopisu Deutsch-mähr.-schles. Heimat, Brno 1931, s. 171. Uvedenou pohlednici nám ochotně zapůjčil k ofotografování s. Jaromír Peterek, ředitel závodu Rutex ve Fulneku. Za písemné sdělení o větráku děkujeme Antonínu Matušovi, řediteli školy v důchodu v Kujavách.
- 42) SOAO, Vs Fulnek, sign. XXVII/56.
- 43) SOAO, M Od VI/7 p. 79, 96, VI/10 p. 21, VI/11 p. 104.
- 44) SOAO, GK E 7–42 vl. 2–3, f. 137; SNNJ, PK Kujavy I.
- 45) Antonín Neliba, s. 105 a Květoslav Kadlčík, s. 16, uvádějí dobu prodeje větráku asi 1880.
- 46) A. Neliba, s. 459, též s. 105.
- 47) MÚ Fulnek, M úmrtí Kujavy VI, p. 137, 165, 172.
- 48) Použito rukopisných poznámek a náčrtů z terénního výzkumu větrných mlýnů v ostravském kraji, který provedl v roce 1951 Miloslav Kroček, jemž za ochotu děkujeme.

- 49) Miloslav Kroček, Větrné mlýny v Ostravském kraji, Radostná země III/1953, s. 16–19 (snímek z roku 1951).
Mil. Kroček, Soupis větrných mlýnů severomoravské oblasti, RZ III/1953, s. 61–62. Podle zápisu v Nelibově německé kronice Kujav (s. 459) je třeba opravit (na s. 62) dobu postavení mlýnku místo „okolo roku 1890“ na rok 1914.
Mil. Kroček, Poslední větrné mlýny na Ostravsku, Za krásami domova, 1957, s. 104–105 (snímek). (Recenze k článku viz Bílovecko 1957/2, s. 17, šifra -mk -).
- Milan Myška, Větrné mlýny na Bílovecku, Bílovecko 1958/6, s. 7–10 (2 snímky z roku 1958) a též autor a text, Katalog výstavy 1958 Větrné mlýny na Bílovecku, Bílovec září 1958 (2 snímky z roku 1958).
- Václav Burian, cit. dílo, s. 34, čís. 254 uvádí také KSPPOP Brno, M-52/55. Josef Vařeka, Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku, Uherské Hradiště 1982, s. 26.
- Josef Vařeka, Větrné mlýny v okolí Frýdku, RZ X/1960, s. 28–29.
Josef Vařeka, Výsledky etnokartografického studia větrných mlýnů v Československu, Český lid, roč. 62/1975, č. 1, s. 10 a Václav Burian a Ota Pokorný, Soupis a členění větrných mlýnů v Československu, tamtéž s. 16.
- 50) A. Neliba, s. 76, 105. SNNJ, PK Kujavy, p. 265.
- 51) SOAO, M Od. IX/9 p. 149 a Od VI/16, f. 157.
- 52) SOAO, M. Svob. Heřmanice, J VIII-3, f. 8, 185–186.
- 53) SOAO, sčít. operáty 1921 pro Kujavy.
- 54) Viz kapitolu Fuchsův větrák na Pohoří, VSONJ č. 41, s. 26 an.
- 55) SNNJ, PK 2, Kujavy, s. 67.
- 56) SOAO, M Od VI/10, p. 142, 186.
- 57) VSONJ sv. 36, s. 30, a sv. 40, s. 40, s. 26, tamtéž s. 25 obrázek.
U Kadlčíka, I. c., chybné datum převezení mlýna (1882).
- 58) OANJ, A. Neliba, Gemeinde-Gedenkbuch Klantendorf, s. 93.
SNNJ, PK 2 Kujavy, vlož. 107 (č. 109), s. 289 a násl.
- 59) OANJ, A. Neliba, tamtéž (něm. kronika Kujav), s. 105.
- 60) SOAO, M Kujavy, oddací Od VI-15, p. 118, rodné Od VI-10, p. 21, 58, 71, 89, 101, 110, 158, 168, 188, 207, úmrtní O VI-16, p. 127, 139, 202.
- 61) MÚ Fulnek, M Kujavy rodná VII, f. 50, 61, 86, 97, 111, 115, 125, 126, VIII, f. 29, 35.
- 62) OANJ, Sčít. operáty 1910.
- 63) SOAO, Sčít. operáty 1921.
- 64) A. Chytil, Úplný adresář Moravy, Brno 1911, s. 922, též, Úplný adresář ČSR, díl I. Morava, Praha 1924, s. 996.
- 65) MÚ Fulnek, M Kujavy úmrtní VI, p. 117, 121, 129, sňatková VI, f. 94.
- 66) SNNJ, PK Kujavy II, vl. 129, f. 429.
- 67) SOAO, Vs Fulnek, sign. XXVII/4, 11, 25, 39, 40.
- 68) SOAO, M rodná Od VI-6.
- 69) SOAO, GK E 7–21, pag. 168–172, 264–271.
- 70) Josef Ullrich, Schimmelsdorf im Jahre 1817, Das Kuhländchen sv. 5. N. Jičín 1923, s. 118.
- 71) SOAO, Vs Fulnek, XXVII/56; Wolný, I, 136.
- 72) SOAO, M odd. NJ XI-8, f. 38; rodná Od VI-7, 10, úmrtní Od VI-16.
- 73) OANJ, SO Pohořílky pro léta 1869, 1880, 1890, 1900, 1910.
- 74) MÚ Fulnek, M rodná Pohořílky, I. 1886–1949, VI/6, 8, 42, 44, 48, úmrtní VII/ 1, 4, 7, 8, 10, 11, 17, 23, 26 (1897–1949).
- 75) SNNJ, PK Pohořílky, sv. I.
- 76) Tamtéž, pag. 134, 137–139, 154, 156.
- 77) Josef Mück, Schimmelsdorf im Jahre 1817. Nachtragsbemerkungen, Das Kuhländchen sv. 5, N. Jičín 1923, s. 120. Autor byl řídícím učitelem v Pohořílkách.
- 78) Dr. Adolf Turek, Fulnecko, Brno 1940, s. 153.
- 79) Dr. Hans Reutter, Ein „Inventarium der Herrschaft Fullnekh“ von 1650. ZDVGMS roč. 43, Brno 1941, s. 166–174.
- 80) SOAO, Vs Fulnek, K. 99, sign. XXVII/37.
- 81) Tamtéž, K. 100, sign. XXVII/56.
- 82) OANJ, prac. Příbor, Sběrka map a plánů, I. č. 691, 692, 693.
- 83) Prof. Ludvík Baran v Praze nám sdělil, že snímek větráku v Životicích pořídil v roce 1958 přímo v terénu v souvislosti s přípravou natáčení filmu o větrných mlýnech. Film byl pak natočen v Partutovicích u Hranic pod

názvem „Kde mele vítr“ (režie Rudolf Graner, kamera Ludvík Baran) a byl uveden v roce 1959 na I. mezinárodním filmovém festivalu etnografických filmů ve Florencii (viz Český lid, roč. 47/1960, č. 2, obraz. příl.).

Po redakční uzávěrce našel František Šustek při pořádání novinových výstřížků o větrných mlýnech článek z Nové Svobody ze dne 3. 8. 1958 (šifra bb) s názvem „Budou větrné mlýny ještě sloužit?“, v němž je otištěn snímek s popiskou Větrný mlýn nad Horními Životicemi. Foto: V. Bryndáč. Tento snímek se do detailů shoduje se snímkem Ludvíka Barana, jenž byl otištěn pod č. 8 v publikaci Jos. Vařeka, Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku, Uherské Hradiště 1967, a k němuž je na s. 84 přiřazen text: 8. Dřevěný větrný mlýn sloupového typu. Hladké Životice (o. Nový Jičín), foto L. Baran.

Je tedy velmi pravděpodobné, že omylem došlo k nechtěné záměně lokalit Hladké Životice (o. Nový Jičín) a Horní Životice (o. Bruntál), takže zde otištěný snímek životického větráku pochází z Horních Životic u Horního Benešova.

- 84) Mlynářský rod Kretschmerů je doložen i v Bílovci, Slatině, Hladkých Životicích, Spálově, Zámrskách aj.
85) SOAO, Vs. Fulnek, XXXVII/7, 22, 56.
86) Wolny, I, s. 136.
87) SOAO, M. Odry, IV-32, p. 64.
88) SOAO, GK, E7 – 23, p. 220 a násl., 422, 423.
89) OANJ, SO pro Stachovice 1869 a 1880.
90) MÚ Fulnek, M úmrtní Stachovice V (1877–1949), f. 11, 12, 22, 25, 37, 51, 112.
91) SNNJ, PK Stachovice I – II.
92) OANJ, SO pro Stachovice 1880, 1900, 1910.
93) OANJ, prac. Příbor, Sběrka map a plánů č. 804, 805.

VÝVOJ ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ V BÍLOVCI OD ROKU 1945

Emil Přikryl

Skoro sedm let trvala násilná okupace pohraničních území i města Bílovce a teprve 30. dubna 1945 přišla opětná svoboda do tohoto města. Starostí prvního revolučního národního výboru bylo obnovení českého školství. Město leželo v troskách, neboť prožilo závěrečné boje druhé světové války. K práci ve škole se jako první přihlásili učitelé ze zdejšího kraje Josef Vavrečka ze Slatiny – Nového Světa a Marie Kupková z Těškovic. Provedli zápis českých dětí do obecné školy a 15. června 1945 zahájili vyučování ve dvou třídách v budově bývalé české školy na dnešní Fučíkově ulici. Vyučování trvalo do 15. července 1945. V srpnu se vrátil do Bílovce významný školský a politický pracovník František Bernkopf, který převzal správu obecné a mateřské školy. Měšťanskou školu organizoval již od začátku prázdnin odborný učitel Jiří Vokřínek, který se rovněž vrátil do Bílovce. Na okresním školním výboru v Bílovci od prvních dnů svobodného okresu působil jako tajemník odborný učitel Alois Myška, obětavý školský a kulturní pracovník.

Zásluhou všech uvedených školských pracovníků a za velké pomoci revolučního národního výboru a občanů města bylo překročeno k opravě školních budov, jež sloužily v posledním období války jako nemocniční objekty a byly velmi poškozeny. Byla provedena všechna nutná opatření na všech školách, jež byly v roce 1938 násilně uzavřeny. Nutno zde připomenout velké zásluhy tehdejšího okresního školního inspektora Václava Cigánka, který na okrese bíloveckém zastával funkci zmocněnce ministerstva školství a osvěty. Tento dlouholetý politický vězeň a obětavý komunista svým pracovním nadšením a zápalem strhával učitele k příkladným budovatelským činům na celém okrese, takže bílovecký okres po osvobození hrál velmi významnou roli v oblasti školské v celém ostravském kraji. Většina učitelů, kteří působili v Bílovci za 1. ČSR, se do Bílovce vrátila.

1. září 1945 zahájila vyučování obecná škola v budově dnešního gymnázia na Gottwaldově ulici, měšťanská škola v původní české škole na Fučíkově ulici, učňovská škola za vedení ing. Jiřího Vízka z Čáslavi ve školní budově na Rudém náměstí a odborná škola pro ženskou povolání za vedení Marie Malechové z Hranic na Moravě v téže školní budově na Rudém náměstí. Další školy v městě začínaly vyučování po dokončení nejněžších oprav poškozených budov nebo po získání potřebných místností. Učňovská škola pro smíšená řemesla však neměla dlouhého trvání. 1. ledna 1947 byl její název změněn na základní odbornou školu v Bílovci, která byla 30. června 1947 v rámci celostátní reorganizace škol v našem městě zrušena. V roce 1950 byla ze stejného důvodu zrušena i odborná škola pro ženskou povolání v Bílovci.

Jako nová škola byla v Bílovci v září 1945 otevřena lidová škola zemědělská, která měla přispět k výchově zemědělského dorostu z řad osídlenců zemědělských usedlostí v Bílovci a jeho okolí. Vedením školy byl pověřen odborný učitel zdejší měšťanské školy Emil Přikryl, který v dřívějších letech absolvoval příslušný kurs pro vyučování na tomto typu zemědělských škol. Tato zemědělská škola měla odpolední vyučování v učebnách měšťanské školy. V roce 1947 bylo vyučování rozšířeno na celodenní a na školu byla jmenována interní učitelka Jaromíra Havelková ze Slatiny, která od 1. září 1949 byla na škole jmenována ředitelkou školy. Pro rozšířené vyučování propůjčil MěstNV v Bílovci škole potřebné místnosti v dnešním kulturním domě. V rámci celostátních opatření v zemědělském školství byla i tato škola v Bílovci zrušena v dubnu 1950.

V další části mého pojednání se budu zabývat vývojem jednotlivých druhů škol na území našeho města od založení až po ukončení školního roku 1985/86.

Ihned po osvobození byly zahájeny přípravné práce pro otevření mateřských škol, které byly pod správou vedení obecné školy. Nejdříve byl zahájen provoz mateřské školy – Polní ulice, nyní Bezručova ulice, a to v listopadu 1945 v budově, v níž byla za 1. ČSR umístěna mateřská škola. Budova byla značně poškozena frontovými boji a vyžádala si značnou opravu. Vedoucí učitelkou a od 1. září 1947 ředitelkou byla Vlasta Barvíková, která řídila tuto školu až do prosince 1960, kdy odešla do důchodu. Je to škola jednotřídní, na níž je od roku 1951 celodenní provoz. Stravování dětí je v současné době na všech mateřských školách v Bílovci zajišťováno rozvozem jídla z centrální kuchyně z mateřské školy na Komenského ulici. Školní budova mateřské školy na Bezručově ulici byla od roku 1945 zmodernizována, a i když je v současné době nejmenší mateřskou školou ve městě, je po stránce vybavení a estetizace dosud vyhovující. Uvažuje se však o dalším rozšíření provozních místností přístavbou. Po odchodu ředitelky Barvíkové do důchodu převzala vedení školky Marie Stará, která přišla do Bílovce z Josefovic. Na škole však působila do ledna 1962 a na její místo přišla ředitelka Věra Škapová, která uzavřela patronátní smlouvu

s místním státním statkem, který zajistil škole vybavení školního hřiště a nové pianino. Po ní v lednu 1985 nastoupila na její místo Ivana Matzkeová.

Protože obě mateřské školy již nestačily přílivu dětí, bylo nutno otevřít třetí mateřskou školu v dolní části města. Byl proto získán a adaptací upraven konfiskát č. 26 na Nádražní, nyní Dukelské ulici, a tak vznikla mateřská škola Dukelská ulice. Náklad na tuto školu byl uhrazen z akce kmotrovství. Otevřena byla v prosinci 1948 a jejím vedením byla pověřena Jarmila Pravdová.

V průběhu let byla její školní budova postupně upravována a vylepšována. Konečný vzhled jí dala generální oprava v roce 1981, kdy byla provedena celá rekonstrukce budovy, včetně výměny oken, topení, podlahových krytin, oplocení aj. Opravy byly prováděny za provozu a za značné pomoci patronátního závodu n. p. Koh-i-noor.

V roce 1962 byla otevřena v Bílovci mateřská škola Pivovarská ulice, jež byla umístěna v upravené budově bývalé okresní vojenské správy, která zanikla v Bílovci po zrušení bíloveckého okresu v roce 1960. Přešly do ní děti z přeplněných stávajících mateřských škol a děti, které dosud marně čekaly na umístění v mateřské škole. Na úpravě budovy se podílely místní závody a podniky a to nejen pracovními silami, ale i finančními prostředky. Její ředitelkou byla jmenována Marie Stará.

Ve školním roce 1973/74 bylo při této mateřské škole zřízeno přípravné oddělení, umístěné zatím v budově školní družiny na Fučíkově ulici. Do přípravného oddělení chodily pětileté děti nezaměstnaných maminek, většinou cikánského původu. Vyučovala je učitelka Alena Vavrošová dvakrát týdně a připravovala je tak ke vstupu do první třídy ZDŠ.

V listopadu 1976 byla v našem městě otevřena tehdy nejmodernější mateřská škola na Komenského ulici. Výstavbu si vyžádala svízelná situace, neboť dosavadní mateřské školy nestačily zajistit oprávněné požadavky rodičů na umístění jejich dětí v těchto školách. Po dokončení výstavby školy převzal školní budovu do své péče n. p. Koh-i-noor a umístil v ní závodní mateřskou školu. Většinou ji navštěvují děti zaměstnanců uvedeného podniku. První ředitelkou byla jmenována Alena Vavrošová. Tato mateřská škola je vybavena velmi účelně a moderně s vysokým nárokem na estetické působení při výchovném procesu; její školní kuchyně vyvařuje jídlo pro všechny mateřské školy v Bílovci. Na podzim roku 1979 vznikl na této škole z iniciativy učitelek Jitky Kysilkové a Marcely Pilichové pěvecký sbor Skřivánek, sestavený z dětí všech mateřských škol v našem městě. Tento sbor vystupuje při mnoha veřejných příležitostech v místních závodech a organizacích. Všestranná pomoc mateřského podniku je patrna také ve vzorně vybaveném hřišti u této školy. Po odchodu ředitelky Aleny Vavrošové do důchodu byla jmenována ředitelkou této školky Marie Ostřanská a od 1. února 1985 Alena Vavrečková.

Mateřská škola na Komenského ulici je čtyřtřídní, má kapacitu 120 dětí, již vyřešila současnou situaci v umísťování dětí do mateřských škol v našem městě.

Pravidelné vyučování na bývalé obecné škole v Bílovci bylo zahájeno dne 1. 9. 1945 v budově bývalé německé školy, v dnešní budově gymnázia Mikuláše Koperníka na Gottwaldově ulici se 172 žáky v šesti třídách. Všechny přípravné práce provedl tehdy ředitel školy František Bernkopf, který vedl správu školy již za 1. ČSR a po osvobození se vrátil do Bílovce. V roce 1964 však byl povolán do funkce vedoucího odboru výstavby a financí KNV v Ostravě. Po odchodu Františka Bernkopfa ze školství byl správou obecné školy v Bílovci pověřen Ladislav Pazdera.

Poněvadž počet žáků na obecné škole značně stoupl, navrhl tehdejší školský referent MěstNV Alois Myška rozdělení školy na dvě části. To bylo uskutečněno

dnem 1. ledna 1950. Protože dosavadní obecná škola měla již od 1. září 1948 podle zákona o jednotné škole název národní škola, vznikly na území Bílovce dne 1. ledna 1950 dvě národní školy. Druhá národní škola byla umístěna v budově zrušené odborné školy pro ženská povolání a zrušené učňovské školy na Rudém náměstí. Její správou byl pověřen učitel Eduard Biener, rodák ze Slatiny. Ten vedl školu jen do 30. 6. 1950, kdy odešel na školský referát ONV v Bílovci, kde byl tajemníkem a později přednostou úřadu. Ředitelem byl po něm jmenován dosavadní tajemník školského referátu ONV Alois Myška, který věnoval soustavnou pozornost opravám staré školní budovy, aby mohla lépe sloužit svému účelu.

Dnem 1. září 1953 obě národní školy zanikly jako samostatné školní útvary a podle nového školského zákona se staly součástí nově vzniklé osmileté a jedenáctileté střední školy v Bílovci. Ředitel I. národní školy Ladislav Pazdera přešel jako učitel na osmiletou střední školu a ředitel II. národní školy Alois Myška se stal zástupcem ředitele jedenáctileté střední školy.

Bývalá měšťanská škola v Bílovci byla řízena a organizována ředitelem Jiřím Vokřínkem, který se rovněž vrátil v roce 1945 do Bílovce. Od 1. září 1948 byla měšťanská škola podle zákona o jednotné škole přejmenována na střední školu a její školní obvod tvořilo 12 okolních obcí. Od 1. září 1949 byly ve Slatině povoleny KNV v Ostravě čtyři pobočné třídy této školy pro obec Slatinu, Výchovnice, Těškovice a horní konec Staré Vsi. Tyto pobočky byly během roku osamostatněny a ve Slatině tak vznikla samostatná střední škola. Ve školním roce 1952/53 se projevil velký nedostatek učeben a bylo zavedeno polodenní vyučování. Tento nedostatek vyřešil nový školský zákon, kterým byla školní docházka snížena na osm let a měšťanská škola změněna na osmiletou střední školu, do níž přešli žáci bývalé I. národní školy a polovina žáků střední školy. Druhá polovina byla přeřazena na nově vzniklou jedenáctiletou střední školu, a níž se zmíním později. Ředitelem osmileté střední školy zůstal Jiří Vokřínek a jeho zástupcem byl od 1. 8. 1953 jmenován Egon Ognar, který byl do Bílovce přeložen ze střední školy v Pusté Polomi. Když odešel ředitel Vokřínek do důchodu, byl na místo ředitele jmenován Egon Ognar.

Od 1. února 1961 byla tato osmiletá střední škola na základě zákona o soustavě výchovy a vzdělání přejmenována na základní devítiletou školu, Fučíkova ulice. Po odchodu ředitele Egona Ognara do důchodu byl vedením školy pověřen jeho zástupce Václav Juchelka. Ten řídil školu až do 1. 8. 1985, kdy i on odešel do důchodu. Ředitelkou školy pak byla jmenována Meda Špačková.

Od roku 1957 byla postupně prováděna modernizace školní budovy, přistavěna dílna a skleník a provedena její generální oprava. V současné době je prováděna přístavba školy.

Od 1. 9. 1975 byla k této škole připojena také školní budova na Rudém náměstí v rámci nového rozmístění škol v našem městě. Tuto školu navštěvují žáci z horní části města Bílovce, z Bravantic, z Tísku, z Lubojet a z Bítova, odkud chodí již od první třídy, neboť v Bítově byla zrušena jednotřídní škola.

Z učitelů, kteří na škole působili, uvádím aspoň některé: Jana Harabiše, Josefa Vavrečku, Josefa Sochu, Ladislava Poláška, Karla Kysilku, Oldřicha Krejčího, Emila Příkryla, Ladislava Pazderu aj.

Druhá základní devítiletá škola v našem městě vznikla na základě zákona z 15. 12. 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání rozdělením stávající jedenáctileté střední školy. Tato škola byla rozdělena od 1. února 1961 na základní devítiletou školu v Bílovci, Gottwaldova ulice a na střední všeobecně vzdělávací školu v Bílovci. Obě nové školy zůstaly dále spojeny společným ředitelstvím, hospodářskou a administrativní agendou až do 1. 9. 1963, kdy došlo ke sku-

tečnému rozdělení obou škol. Ředitelem základní devítileté školy byl jmenován Emil Píkrýl, dosavadní zástupce ředitele jedenáctileté střední školy.

Škola byla umístěna ve dvou budovách – I. až V. třídy byly ve školní budově na Rudém náměstí, VI. až IX. třídy v hlavní budově na Gottwaldově ulici. Obě tyto školní budovy byly postupem let modernizovány z hlediska hygieny, výuky a estetického působení. U hlavní školní budovy byla v roce 1986 dána do provozu přístavba dílny a odborné pracovny fyziky a chemie, vybudoována žáký, učitelé a rodiči v hrubé stavbě za pouhých 21 půdnů.

Protože se střední všeobecně vzdělávací škola a později gymnázium stále rozšiřovalo a jeho požadavky na uvolnění dalších učebních prostorů vzrůstaly, celková situace ZDŠ se stále zhoršovala. Bylo proto započato s výstavbou nové školní budovy pro základní devítiletou školu a budova na Gottwaldově ulici přešla do správy gymnázia. Výstavba nové školy započala dne 3. května 1972.

Po odchodu ředitele Emila Píkrýla do důchodu v roce 1973, byla jmenována ředitelkou školy Ludmila Oborná. Za jejího vedení byla dokončena v roce 1975 výstavba nové základní devítileté školy v Bílovci, Komenského ulice a od 1. 9. 1985 bylo v této nové školní budově zahájeno vyučování. Protože nová školní budova byla projektována jako třináctitřídní, bylo již při dokončení stavby zřejmé, že nebude stačit svému účelu, neboť v ní bylo nutno již v prvním roce umístit 16 tříd a v dalších letech postupně více. Školní budova na Rudém náměstí, jež v minulých letech byla součástí této školy byla předána ZDŠ, Fučíkova ulice. Před novou školní budovou ZDŠ, Komenského ulice, je postavena kovová plastika.

V roce 1976 byla zahájena postupně od I. tříd celková přestavba našeho školství, podle níž bylo základní vzdělání pro všechny žáky stanoveno na deset let. Z toho žáci splní osm let docházky na základních školách a dva roky na středních školách (gymnázia, odborné školy a odborná učiliště). Podle této nové koncepce byly dosavadní základní devítileté školy přejmenovány na základní školy, které mají dva stupně – nižší stupeň tvoří I.–IV. třídy, vyšší stupeň V.–VIII. třídy.

Zřídit v našem městě reálné gymnázium bylo cílem všech školských a kulturních činitelů již za první republiky. Zejména odbor Matice opavské tehdy vynaložil velké úsilí, aby tehdejší české školství v Bílovci bylo dobudováno otevřením reálného gymnázia. Není proto divu, že po osvobození v roce 1945 bylo toto úsilí obnoveno a také zdárně dokončeno. Tehdejší ministr školství a osvěty, profesor Zdeněk Nejedlý, vydal 22. června 1946 výnos č. A - 142.795/46 III/4, jímž bylo schváleno zřízení spolkového reálného gymnázia Matice opavské v Bílovci jako soukromého ústavu. Matice opavská v Opavě a ústřední Matice školská v Praze se zavázaly, že uhradí veškerý osobní náklad a město Bílovec převzalo veškerý věcný náklad. Jen tyto instituce svou obětavostí umožnily, že reálné gymnázium zahájilo dne 1. září 1946 v našem městě svou činnost. Nelze zapomenout velkých zásluh Františka Bernkopfa, významného školského a politického činitele, Jiřího Vokřínska, školského referenta ONV, Václava Cigánka, okresního školního inspektora, Aloise Myšky, tajemníka školského referátu ONV a MěstNV v Bílovci v čele s předsedou Františkem Lesňákem. Spolkovým ústavem bylo gymnázium jen do roku 1948, kdy bylo od 1. září zestátněno.

Vedením ústavu byl pověřen jako zatímní správce a později ředitel profesor Antonín Franti, rodák ze Ržavé, okres Tábor, který přišel do Bílovce z Místku, kde působil rovněž na reálném gymnáziu. Poněvadž v této době byl naprostý nedostatek profesorů, vyučovali na reálném gymnáziu v Bílovci učitelé zdejší střední školy i učitelé z jiných středních škol v okrese a římsko-katolický farář P. Josef Vlček, který vyučoval latinu a náboženství. Po zestátnění ústavu byl celý učitelský sbor vyměněn mladými profesory, kteří téměř všichni přišli z fakult

univerzit. Reálné gymnázium bylo umístěno již tehdy v dnešní své školní budově s I. národní školou.

Od 1. září 1951 došlo ke změně vedení ústavu. Dosavadní ředitel Antonín Franti byl zproštěn své funkce a přeložen nazpět do Místku. Na jeho místo byl jmenován ředitelem člen profesorského sboru Jan Hanák.

Na základě nového školského zákona přestalo v našem městě existovat gymnázium dnem 1. 9. 1953 a na jeho místě vznikla jedenáctiletá střední škola v Bílovci, která vznikla sloučením bývalého gymnázia s II. národní školou a s polovinou žáků tehdejší střední školy na Fučíkově ulici. Ředitelem této nové školy zůstal dosavadní ředitel bývalé II. národní školy Alois Myška a po jeho smrti v roce 1954 Ladislav Pazdera, bývalý ředitel I. národní školy.

Po odchodu ředitele školy Jana Hanáka do Nového Jičína byl od 1. 9. 1954 jmenován ředitelem jedenáctileté střední školy s. Miroslav Rusek, dosavadní okresní školní inspektor v Bílovci. Zástupcem ředitele JŠS zůstal Ladislav Pazdera a od 1. 9. 1957 byl druhým zástupcem ředitele školy jmenován Emil Píkrýl, člen učitelského sboru JŠS.

Na základě zákona ze dne 15. 12. 1960 o soustavě výchovy a vzdělání byla jedenáctiletá střední škola změněna na základní devítiletou a střední všeobecně vzdělávací školu. Proto byla 1. 2. 1961 JŠS rozdělena na základní devítiletou školu v Bílovci, Gottwaldova ulice a na střední všeobecně vzdělávací školu v Bílovci. Obě nové školy však zůstaly dále spojeny společným ředitelstvím, hospodářskou a administrativní agendou až do 1. 9. 1963, kdy došlo ke skutečnému rozdělení obou škol. Ředitelem SVVŠ zůstal ředitel JŠS Miroslav Rusek a ředitelem ZDŠ byl jmenován zástupce ředitele JŠS Emil Píkrýl. V roce 1968 došlo opět ke změně názvu SVVŠ na původní gymnázium.

Od 1. září 1970 byl pověřen vedením gymnázia ředitel RNDr. Ota Hon, dlouholetý člen profesorského sboru. Zástupcem ředitele školy se stal od 1. 9. 1972 s. PhDr. Bedřich Špaček, člen profesorského sboru, který byl od 1. 8. 1983 jmenován ředitelem gymnázia.

Od 1. září 1974 bylo gymnázium v Bílovci pověřeno ministerstvem školství ČSR péčí o talentované žáky v matematice z oblasti Moravy a východních Čech. S tímto opatřením souvisí vnitřní přestavba školní budovy, výstavby nových učebních prostorů a domova mládeže i celková modernizace vnitřního vybavení. Dne 13. října 1978 ministerstvo školství ČSR udělilo gymnáziu čestný titul Gymnázium Mikuláše Koperníka v Bílovci jako ocenění jeho úspěšné práce v matematice a fyzice.

Zástupkyní ředitele gymnázia byla jmenována v roce 1983 RNDr. Radmila Horáková, členka profesorského sboru.

Je nutno poznamenat, že úspěchy bíloveckého gymnázia a jeho žáků vyplývají z nadšené a obětavé práce členů současného profesorského sboru, i z práce jeho předchůdců, kteří v Bílovci začínali jako mladí profesori a pak odešli za profesory na vysoké školy nebo na jiná gymnázia (Prof. RNDr. Miroslav Laitoch, CSc., Prof. RNDr. Miloslav Kincl, CSc., RNDr. Josef Jungman, PhDr. Jan Šupka, RNDr. Jiří Tulka, Silvestr Vilímec, PhDr. František Schwarz, CSc., Bohumila Chmelařová aj).

HUDEBNÍ ŠKOLA – LIDOVÁ ŠKOLA UMĚNÍ

Dne 1. září 1949 byla v Bílovci zřízena hudební škola. Velkou zásluhu na jejím zřízení měl tehdejší školský referent Alois Myška. První umístění školy bylo v budově gymnázia na Gottwaldově ulici. Ředitelem školy byl jmenován Alois Číž, rodák z Velehradu, který působil jako varhaník ve zdejší kostele. Učitelskami byly tehdy Markéta Heilriegelová a Zdeňka Bienerová. Protože nebyl do-

statek odborných učitelských sil, vypomáhali na hudební škole i učitelé místních škol, kteří vyučovali hlavně hře na housle.

Od 1. září 1952 byl jmenován ředitelem školy Karel Vavřina, vídeňský rodák, který se 25 let věnoval koncertní houslové činnosti a procestoval celou Evropu. Do Bílovce přišel z Butovic, kde byl ředitelem tamní hudební školy v závodě Tatra. Vedl školu až do roku 1955, kdy ji převzal opět ředitel Alois Číž a řídil ji až do roku 1964, kdy odešel z Bílovce do Šumperku. Krátkou dobu byla hudební škola v Bílovci pod správou ředitele butovické hudební školy Miloše Macana. V rámci reorganizace hudebního školství byla škola přejmenována na Lidovou školu umění v Bílovci. Jejím ředitelem byl od 1. srpna 1965 jmenován Jaroslav Kula.

Škole byl přidělen samostatný objekt zrušeného hostince v Pivovarské ulici, který byl pro její potřeby upraven. Na škole se vyučuje hře na všechny hudební nástroje, dále souborové hře, hudební nauce a přípravné hudbní výchově. Ve školním roce 1970/71 byl založen výtvarný obor, v roce 1971/72 vznikl při škole dechový orchestr žáků LŠU, jehož zakladatelem a dirigentem je externí učitel Ilja Banar. Od roku 1973 po dobu deseti let pracovala při škole tvůrčí skupina přátel hudby, poesie a fotografie Diaekran, která vznikla z popudu Stanislava Šindlera, bývalého vedoucího místní fotoslužby. Pomocí promítaných diapozitivů na tříplátna, za zvuků reprodukované či živé hudby a veršů působí výchovně každoročně ve dvou představeních v místním kině Radost. Zajíždí také se svým programem i do jiných obcí, měst a okresů. V současné době pracuje tato tvůrčí skupina v Jednotném kulturním zařízení v Bílovci.

Ředitel a učitelé LŠU v Bílovci jsou velmi činní ve Sboru pro občanské záležitosti při MěstNV v Bílovci.

ZVLÁŠTNÍ ŠKOLA

Byla otevřena dne 1. září 1954 na základě výnosu ONV v Bílovci ze dne 26. 10. 1954, čís. 315/škol. G. První ředitelkou i učitelkou byla Eliška Pospíšilová.

Počátkem školního roku 1958/59 převzal správu školy Josef Socha. Prošel všemi stupni učitelského povolání od praktikanta až po odborného učitele a okresního školního inspektora. Do Bílovce přišel z Frenštátu pod Radhoštěm. Studoval při zaměstnání speciální pedagogiku a byl promován v roce 1959. Má velké zásluhy v konsolidaci poměrů na zvláštní škole v Bílovci, o její rozšíření a dobré personální i materiální zajištění. Byl ideovým i praktickým pokračovatelem zakladatelky školy Elišky Pospíšilové a věnoval škole všechn svůj čas a um. Zajišťoval obětavě její další rozvoj na základě rozsáhlého odborného studia i svých velkých zkušeností. V roce 1971 byl povolán do funkce okresního školního inspektora v Novém Jičíně.

V září 1961 byla zvláštní škola přestěhována do vedlejších místností v Domě osvěty – nad restaurací, neboť její dosavadní umístění již nestačilo dalšímu rozšíření školy.

V roce 1971 byl jmenován do funkce ředitele školy Bohuslav Kubza, který řídí školu dosud. V roce 1980 byla dokončena stavba nové školní budovy pro zvláštní školu v Bílovci na ulici Walkerově. Je to jedna z nejmodernějších škol svého druhu, ale velmi ochuzena skutečností, že nemá vlastní tělocvičnu. Školní obvod tvoří všechny obce směrem severním od Bílovce až po Klimkovic. V rámci školní výuky je na škole prováděna výuka správné výslovnosti pro Ústav národního zdraví v Bílovci. Od roku 1967 byl ustaven stabilní učitelský sbor. Do té doby pomáhali na škole s částečným úvazkem někteří učitelé jiných bíloveckých škol. V roce 1984 byl jmenován zástupcem ředitele školy Zdeněk Pillich.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA PŘI NEMOCNICI

Škola při nemocnici byla založena v roce 1960. Ředitelkou i učitelkou je Jitka Širůčková. Žáci, kteří se léčí a zároveň vyučují na dětském oddělení nemocnice v Bílovci, jsou ze spádové oblasti příslušející k nemocnici: Bílovec, Klimkovic, Studénka, Fulnek a připojené obce. Kromě dětského oddělení jsou v této škole vyučováni i malí pacienti z chirurgického oddělení. Průměrný počet žáků je 10.

Při rekonstrukci bílovecké nemocnice a výstavbě nového spojovacího pavilónu pro internu, laboratoře a rentgen byla zřízena a vzorně vybavena učebna při dětském oddělení, s ředitelkou a kabinetem. Je to jedno z nejmodernějších zařízení toho druhu nejen v okrese, ale i v kraji.

JEDNOTNÉ ZEMĚDĚLSKÉ UČILIŠTĚ

Po provedené územní reorganizaci v roce 1960, při níž byl zrušen bílovecký okres, se uvolnily budovy bývalého ONV v Bílovci. Bylo jich proto využito od 1. září 1960 pro zřízení zemědělského odborného učiliště. Vnitřní zařízení budov bylo vhodně upraveno pro školní účely a pro domov mládeže.

První ředitelkou ZOU byla Anežka Neuwirthová, učitelka ZDS v Klimkovicích. Po ní byl vedením učiliště pověřen Jaroslav Vavřík.

Od 1. září 1963 se stal ředitelem ZOU v Bílovci Pavel Richter, který působil na škole až do roku 1966, kdy odešel do funkce krajského školního inspektora pro zemědělské školy při Sm KNV v Ostravě.

Od 1. září 1966 byl ředitelem ZOU v Bílovci jmenován ing. Petr Chýlek. Zástupcem ředitele je Vladimír Ostřanský.

Zemědělské odborné učiliště v Bílovci od svého vzniku prošlo mnoha organizačními změnami. Od roku 1967 je řídit přímo ministerstvo zemědělství a v rámci reorganizace mu byla přidělena i budova bývalé zemědělské školy v Klimkovicích a budova ZDS v Heřmanicích u Polomi. Současně mu bylo při. děleno i zařízení bývalého ZOU v Suchdole nad Odrou. Výuka se tedy uskutečňuje ve čtyřech odloučených pracovištích, což klade velké nároky na řídicí práci i na jednotlivé pracovníky, mistry odborného výcviku a vychovatele. Školní obvod tvoří okresy Nový Jičín, Ostrava a část okresu Opava.

V letech 1969–1974 byla při ZOU v Bílovci zřízena dívčí odborná škola zemědělského směru, zaměřená na přípravu dívek pro práci v nižších technicko-hospodářských funkcích.

V roce 1976 byla při ZOU v Bílovci zřízena střední škola pro pracující, která umožňuje absolventům zemědělských učebních oborů získat úplné střední vzdělání. Nejschopnějším pak umožňuje další vysokoškolské vzdělání.

Od 1. září 1984 byl jmenován ředitelem ZOU v Bílovci ing. Jaroslav Huvar.

FILOZOF A PEDAGOG BONIFÁC BUZEK

Marie Bayerová

V letošním roce, dne 31. ledna, uplynulo 200 let od narození filozofa a pedagoga Bonifáce Buzka, jednoho ze světlých myslitelských zjevů, předznamenávajících obrozenecké hnutí na Moravě.

Významu tohoto příborského rodáka, svázaného s rodným městem, v němž nabyl prvního vzdělání a vystudoval gymnázium a kam byl také v roce 1826 jako člen piaristického řádu a profesor přeložen a pověřen výukou v humanitních třídách – bylo už opakovaně vzpomenuáno. Např. v publikaci z roku 1898, věnované českému učitelstvu novojického okresu nebo také ve Vlastivědě moravské z roku 1917. Ucelenější pohled na život a působení Bonifáce Buzka, podal v 1. ročníku Kravaňska Mořic Remeš, který čerpal z novějších literárních zdrojů, zejména ze statě Buzkových žáků Františka Braunera a literárního historika Antonína Rybičky Bonifác Buzek a jeho žáci, otištěné v Riegrově Slovníku naučném.

Dřív než přejdeme k výkladu Buzkových názorů, jimiž se zařazuje do jistého historického a filozofického kontextu, vyzvedneme z jeho životopisu data týkající se jeho působnosti učitelské. Z nové badatelské činnosti vychází najevo mnoho, co pomáhá nejen osvětlit pravidla výuky filozofie, ale i její reformu zhruba v třicátých letech 19. stol., do nichž spadá kulminační bod Buzkovy pedagogické činnosti. Nový výzkum opravuje řadu nesprávných nebo neúplných údajů o Buzkovi nebo vyplňuje prázdná místa, týkající se znalostí jednotlivých etap jeho životní dráhy.

Jako devatenáctiletý nastoupil Buzek v roce 1807 místo profesora latiny a řečtiny na piaristické gymnázium ve Slaném, rok na to vyučoval v Mostě, kde také roku 1809 složil řeholní sliby, pak v Ostrově u Karlových Var a v roce 1812 byl vybrán pro Tereziánskou akademii ve Vídni. Zde se na univerzitě věnoval na vyzvání představeného řádu několik let studiu filozofie u prof. Rembolda. Od roku 1819 byl pověřen přednáškami z filozofie – byla to logika, metafyzika, etika – na filozofickém ústavu při Theresianu. Výukou teoretické a praktické filozofie v letech 1822-26 pokračoval na filozofickém ústavu v Litomyšli, kam byl bez jakéhokoliv upozornění přeložen. Tento v podstatě násilný zásah znamenal přerušení spojení s vídeňskou univerzitou a také s prof. Remboldem, jež byl obviněn z ateismu a zbaven v roce 1824 profesury. Novým přeložením z Litomyšle do Příbora začala Buzkova strastiplná cesta po několika dalších gymnáziích, což nezůstalo bez vlivu na jeho duševní zdraví. Již po třech letech přešel do Kroměříže (léta 1829–1832), odtud do Strážnice (1832–1836), kde zastával několik pedagogických a pastorálních funkcí, a odtud do Mikulova; byl zde nakrátko ještě ustanoven profesorem na tamějším filozofickém ústavu. Tato poslední léta jeho života byla už poznamenána těžkou duševní chorobou.

B. Buzek zemřel 21. června 1839 v klášteře U milosrdných bratří v Brně v náručí F. M. Klácela, hluboce mu oddaného žáka, kráčejičího v mnohém ohledu, nejvýrazněji ovšem v počátečních fázích tvorby, v jeho stopách. Právě tento filozof s pohnutým životním osudem byl na základě obvinění z panteismu, slav-

16. 5. 1842
MOSTEK,

aneb

**sestavení skromných myšlének o tom,
na čem každému záležeti má.**

Z mladého věku

PRO MLADÝ VĚK

vydal

H. F. KLÁCEL.

W. REIBOLDT.

Tisk a papír Aloysis Skarziela.

1842.

Titulní list Klácelova Mostku

janofilství a styků s revolucionáři zbaven v roce 1844 profesury a více než šedesátiletý emigroval do Spojených států. Právě on je autorem oslavné básně na svého učitele Buzka, a také pozoruhodného textu k Beethovenově písni zpívané při Buzkově pohřbu, i napsu na Buzkův pomník. Spolu s A. V. Šemberou (moravský historik, dialektolog, profesor české řeči v Olomouci a později ve Vídni, tvůrce právníckého a politického československého názvosloví) a Františkem Augustinem Braunerem (člen české pravice, v národním životě se prosadil jako vedoucí politická osobnost, známá svými spisy i praktickým angažováním v řešení otázky poddanství kolem roku 1848) tvoří Klácel trojici Buzkových nejbližších žáků, schopných vydat svědectví o lidských a myslitelských kvalitách svého obdivovaného učitele a podat obraz jeho nauky.

V začlenění do širšího okruhu více či méně významných a zasloužitých osobností obrozenecké Moravy a Čech tvoří pak jmenování propojenou sítí literárních, ideových a společenských vazeb, v nichž byl Buzkův odkaz živý. Tak například Braunerova korespondence se Šemberou, který z Brna přispíval do českého „všeobecného zábavníku“ Čechoslav krátkými zprávami o moravských poměrech hlavně z národnostního hlediska, zcela nově ukazuje, že zájem o Buzkovy osudy byl ze strany jeho žáků trvalý a vyznačoval se snahou pomoci Buzkovi v jeho špatné životní situaci. V dopise z 11. 7. 1834 (tedy z doby Buzkova přeložení do Strážnice) informuje Brauner svého přítele, že také Buzek hodlá zajet do Prahy a že by s ním rád seznámil redaktora Čechoslava, jímž byl v té době vlastenecký literát J. J. Langer.

Německy psané rukopisné dílo Buzkovo dokládá jako Soustava dušesloví, logika, metafyzika, mravověda, filozofie, práva a náboženství se nenašlo. A tak nejdůležitějším zachytným bodem pro analýzu Buzkova myšlení zůstávají trvale Klácelovy dodatečné záznamy z Buzkových litomyšlských přednášek, vydané v roce 1842 v Olomouci. Je to známý Klácelův „Mostek aneb sestavení skromných myšlenek o tom, na čem každému záležeti má“. Co zvlášť spojuje Klácela s Buzkem, je přes postupný posun pojetí světoobčanství. Právě myšlenka kosmopolitismu se vine jako červená nit Klácelovým dílem od Dobrovědy (1847), první české etiky. Do ní se do jisté míry promítla intence Mostku až k Vesměrností, vydané v roce 1882 v Chicagu. Předmlouvou k Dobrovědě se Klácel začlenil do známého sporu o českou filozofii, odhalujícího v podstatě nevyzrálou společenských poměrů, charakterizujících snahu o uplatnění českého živlu v politickém životě. V tomto sporu, se zcela protichůdnými názory na potřebu filozofie vystoupili přední představitelé českého národního života, jako Karel Havlíček Borovský, i jeho oponent, představitel univerzitní vzdělanosti v nejlepším slova smyslu, revoluční hegelian Augustin Smetana. Mostek, označovaný právem za spis uchovávaný myšlenkové základy Buzkova díla pro příští generace, je tedy ona útlá knížka, podávající ideově a teoreticky obraz jemného, morálně bezúhonného člověka, jímž Buzek byl, „tichého genia“, který vládá řečí jako málokdo, zvaného pro podobnost osudu také „litomyšlským Bolzanem“. Buzkovy humánní názory o protifeudální postoj, však nikdy nepřerostly v pochopení nutnosti sociální změny společenských poměrů. Buzek byl vlastenec a kosmopolita, bojovník proti tyranii, otroctví a kolonialismu, utlačování a zneužívání lidí, vyznačoval se (poněkud romanticky, snad i rousseausovsky zabarvenými) rysy demokratického smýšlení, citem pro spravedlnost a prosazováním myšlenky rovnosti lidí. Buzkovo filozofické přesvědčení o existenci nadmyslného, duchovního světa, absolutna – protikladu všeho relativního a smyslového, výslovně označené Klácelem za **neúplný dualismus**, který zahrnuje materialismus, ale zároveň se nehlásí k idealismu, se u něho hlavně tam, kde jde o sloučení teoretického a praktického, morálního prvku myšlení, projevuje ještě v teologické formě.

Nicméně zejména na ideji svobody, probírané v Mostku na několika místech (svoboda ducha souvisí s otázkou souladu vůle a otázkou svobody poznání, kdy je třeba rozlišovat nazření bytí od poznání smyslových věcí) se ukazuje, že řadou rozlišení, týkajících se svobody člověka, „bytosti nadmyslné, ale omezené“, odkryl Buzek to, na čem doopravdy záleží. Svou koncepcí zájmu o člověka a jeho dobro nachází se někde v oblasti filozofické problematiky, rozvírající se Kantovým řešením vztahu teoretické a praktické (morální) filozofie. Tedy v oblasti, v níž byl také nově nastolen pojem „svobody“, frekventovaný nadále nejen ve smyslu politickém, ale čistě filozofickém (J. G. Fichte).

Tomu je ovšem třeba správně rozumět. Ne snad tak, že u Buzka šlo o přímé přejímání názorů některého z řady německých filozofů, představujících hlavní proud evropské filozofie. To ani nebylo možné vzhledem k tomu, co znamenaly pokusy o samostatné myšlení na české půdě v prvních desetiletích 19. století vůbec, natož v rámci osnov, platných pro výuku na řádových školách předbřeznového Rakouska. I když Buzek vždycky dbal o to, aby svým nejnadanějším žákům poskytl ještě soukromý mimoškolní výklad. Avšak přece jenom ho prof. Leopold Rembold ve Vídni, sám zacházející s filozofií F. H. Jacobiho, získal pro tohoto „filozofa víry“, známého svým přesvědčením o univerzálnosti principu víry, který je možné rozšířit do oblasti etiky, a názorem, že spojením citu a rozumu lze dosáhnout poznání. Zcela nesporně padlo mnoho z toho, co Jacobi hlásal, u Buzka na úrodnou půdu. Jacobiho úhyb do oblasti morální filozofie, motivovaný nesouhlasem s Kantovým etickým formalismem a jeho pojetím svobody, hluboce odpovídal Buzkovi zájmu o člověka, jeho jednání a pravidla tohoto jednání. Jak je možné se přesvědčit v Mostku, šlo Buzkovi v hlavní míře ne tolik o samotný pojem samostatného duchovního světa, což by dávalo právo uvažovat o jeho myšlenkové orientaci systémově jako o idealismu a historicky jako o typu osvícenského idealismu – ale o **projevy absolutní ideje skrze člověka** ve smyslovém světě; o projevy či manifestace ducha, jeho „výjevy“, jimiž jsou pravda, dobro, krása. **A půdou pro tyto projevy je jen a jen člověk.**

Piarista Bonifác Buzek, stíhaný pro své svobodomyšlné názory, jimiž tak mocně působil na vnímavou mládež, nepřiznává těch, kdo o jeho životě rozhodovali, myslitel, který nezanechal velké publikované dílo, jeví se naší době jako prototyp pedagoga, o jehož zásluhách vypovídají generace žáků. Buzek, pedagog i filozof, tak významně přispěl k úspěšnému kladení základů českého národního života a k tvorbě jeho kulturních hodnot.

Literatura:

- Allgemeine Deutsche Biographie. Sv. 30. Leipzig 1890, s. 194–197 (Jakob Salat).
Bayerová M.: Studie o Bolzanovi. Praha 1976.
Bergmann J. E.: Letopisy památných událostí. evang. křesťanské obce w Strauzným. Brno 1930.
Brandl V.: Vzpomínky. Velké Meziříčí 1882.
Buzek Bonifác. In: Riegrův Slovník naučný. Díl I. Praha 1860, s. 1010–1011.
Čupr F.: Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen. Ein Beitrag zur Geschichte der utilistischen Tendenzen der Jetztzeit, Praha 1847.
Čáda F.: Klácelova idea vesměrnosti. Česká Mysl 9, 1908.
Čechoslav. Wsšeobecný Zábavník. Praha a Hradec Králové. 1830, seš. 1, 3, 4, 1831 seš. 5–8.
Čenský F.: Z dob našeho probuzení. Sbirka přátelských dopisů některých spisovatelů a vlastenců našich. Praha 1875.
Dvořáková Z.: František Matouš Klácel. Praha 1976.
Fichte J. G.: Pojem vzdělance. Praha 1971. Předml. Milan Sobotka.
Harms F.: Die Philosophie seit Kant. Berlin 1876, s. 86–118.
Hesperus, 32, 1825, Nr. 18, Nr. 105, Nr. 234, N. 307, 33, 1826, Nr. 53, Nr. 135, 34, 1827, Nr. 120, 37, 1830, Nr. 285 (Rembold, Bolzano).

Harald Höffding - Josef Král: Přehledné dějiny filosofie. Praha 1941, s. 152 an, s. 223 an.

Hýsek M.: Literární Morava v letech 1819–1885. Praha 1911.

Jakubec J.: Dějiny literatury české. Sv. II, Praha 1934, kap. III., s. 601–619.

Jirásek A.: U nás. Sv. 3. Praha 1973, s. 86 a 179–182.

Jirásek A.: Z mých pamětí. Sebrané spisy sv. XXXVII, II, Praha 1925, s. 64–65.

Jirásek A.: Z pamětí samotářových. In: Rozmanitá prosa. Obrázky a studie.

Jirásek A.: Sebrané spisy sv. XXXVIII, Praha 1930, s. 64.

Jirásek A.: Filosofská historie. Praha 1956, s. 24.

Kabelík J.: Korespondence a zápisky Jana Helceleta. Brno 1910.

Kabelík J.: Literární pozůstalost Matouše Františka Klácela. Časopis matice moravské, 31, 1907, č. 4, s. 382–414.

Kant I.: Základy metafyziky mravů. Praha 1976.

Kant I.: Kritika praktického rozumu. Praha 1944.

Klácel F. M.: Mostek aneb sestavení skromných myšlének o tom, na čem každému záležeti má. Olomouc 1842.

Klácel F. M.: Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu. Časopis Českého Museum, 16, 1842.

Klácel F. M.: O citu a rozumu. ČCM, 17, 1843, s. 53–92.

Klácel F. M.: Dobrowěda. Praha 1847.

Klácel F. M.: Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu. Praha 1948. Předmluva Ludvík Svoboda, s. 7–17.

Klácel F. M.: Výbor z díla. Praha 1964. Úvodní studie Dušana Jeřábka: F. M. Klácel a obrozenecká Morava.

Král J.: Československá filosofie. Praha 1937, s. 30.

Kwěty, 6, č. 30. Příloha ke Kwětům, 6, 1839, č. 15 z 25. července. (Nekrolog B. Buzkar od A. V. Šebmery).

Lašek F.: Zapadlí osvícenci. F. E. Velc, F. M. Klácel, Dr. F. Rybička, Česká Třebová, 1946.

Lorencová H.: Klácelova Průklest ku ladovědě. Estetika, 20, 1983, č. 2, 3, 4.

Loužil J.: Ignác Jan Hanuš. Praha 1971.

Nejedlý Z.: Spisy. Sv. 22, Praha 1950, s. 112–116.

Nejedlý Z.: Litomyšl. Tisíc let českého města. Spisy sv. 36, kniha I, s. 140–143, sv. 37, kniha II, s. 14, 19, 34, 127, Praha 1954.

Nejedlý Z.: T. G. Masaryk. Spisy sv. 30, kn. 1 Praha 1949, sv. 31, kn. 2 1950, kap. III–VIII, s. 70, 153.

F. P. (Ferdinand Pokorný): Politický okres Novojičický. In: Moravské Kravaňsko. Příbor 1898.

Pokorný F.: Příborský okres. In: Vlastivěda moravská, Řada II, díl III., sv. 43, Brno 1917.

Pražák A.: Neruda v dopisech. Praha 1941. Předmluva s. 457–458.

Remeš M.: Bonifác Buzek. In: Kravaňsko, r. 1, Nový Jičín 1932, s. 44–46, 59–61, 76–77.

Růžička J.: František Matouš Klácel a jeho rodný kraj. Okresní knihovna Ústí nad Orlicí 1978.

Svátek J.: Dopisy pedagoga Bonifáce Buzka z let 1831–1837. Slezský sborník, 62, Opava 1964, s. 92–110.

Svátek J.: K učitelské činnosti Bonifáce Buzka na Moravě. Zprávy vlastivědného ústavu v Olomouci, 1965, č. 123, s. 12–15.

Svátek J.: Čeští kulturní pracovníci 19. stol. jako učitelé v Benešově. In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, sv. 7, Vlastivědné muzeum na Jemništi 1966, s. 176–185.

Svátek J.: Čeští kulturní pracovníci 19. stol. jako učitelé na piaristické škole ve Staré Vodě. Vlastivědný zpravodaj „Oderské vrchy“, 1, 1968, č. 3–4, s. 45/60.

Svátek J.: Filozof Bonifác Buzek jako profesor na gymnáziu v Příboře v letech 1826–1829. Sborník k dějinám moravského školství. Sv. II., Přerov 1971.

Škorpil E. M.: Alois Vojtěch Šembera. Přehled života a díla. Vysoké Mýto 1946.

Štěpánek J.: Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli. Litomyšl 1894.

Trapl M.: Bonifác Buzek a jeho žáci. In: Sborník university Palackého v Olomouci „Pocta Zdeňku Nejedlému“, Praha 1959, s. 53–72.

Trapl M.: Pedagog Klácel. In: Tyl, Němcová, Klácel. Výchovný význam jejich díla. Praha 1955.

v. Wurzbach Const.: Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich, sv. 25, Wien 1873, s. 273–274. (Rembold).

PŘED 360 LETY OPUSTIL J. Ā. KOMENSKÝ VLAST

Jan Skutil

Leden a únor 1628 znamenal pro J. Ā. Komenského (1592–1670),¹⁾ jenž působil zhruba deset let před tímto datem po více než tři roky, od počátku roku 1618 až do května 1621 ve Fulneku,²⁾ zásadní životní a literární předěl.

Na základě Obnoveného zřízení zemského, vydaného dne 10. 5. 1627 pro Čechy a následujícího roku pro Moravu, museli mj. již definitivně všichni příslušníci nekatolické šlechty, měšťanstva a zejména duchovenstva buďto přestoupit na vyznání jedině panovníkem povolené, nebo se vystěhovat z Českých zemí. V tomto směru rozšiřoval tento panovnícký program někdejší prvý Ferdinandův pobělohorský mandát ze dne 3. 6. 1621 orientovaný proti všem kazatelům a učitelům kalvínského vyznání i všech náboženských společností, které před Bílou horou (8. 11. 1620) přály Bedřichu Falckému. Dne 13. 12. 1621 byl uvedený mandát znovu proklamován pod devizou, že všichni nekatoličtí duchovní jsou političtí zločinci, a tak muselo ihned asi 40 z nich opustit zemi. Dne 24. 7. a 25. 9. 1623 vyšla pak další nařízení týkající se nekatolických kazatelů na venkově.

Již koncem května 1621 musel za dramatických okolností v souvislosti s vojenským vpádem do Fulneku opustit mladý Komenský toto město a prchat buďto na Losiny nebo na Zábřeh, nebo spolu s Janem Skrbenským z Hříště na Krnov a na Nisu, a později hledat útočiště na panství Karla st. ze Žerotína v Brandýse nad Orlicí, kde v roce 1623 dokončil svůj Labyrint světa.

V roce 1624 vyšlo sedm královských mandátů týkajících se náboženských záležitostí a dne 31. 7. 1627 rozhodnutí, že panovník nestrpí nikoho v zemi, kdo by se s ním neztotožnil ve víře; šlechtici dostali lhůtu šest neděl, aby se vzdělali v katolické víře, jinak museli prodat jmění a odstěhovat se ze země po zaplacení zvláštního poplatku. Nejzažší termín pro rozhodnutí byl konec května 1628. V roce 1628 opustilo Čechy asi 30 000 obyvatel, nehledě na odchody dřívější; v druhé polovině roku 1627 odcházelo prý denně z Prahy 70–80 osob.

Starší jednoty bratrské se na synodě v Doubravici u Dvora Králové usnesli, aby tři mladí duchovní hledali v roce 1625 útočiště pro budoucí vystěhovalce v cizině. Úkolem byli pověřeni J. Ā. Komenský, Jan Chrysostom a Matěj Probus, kteří odešli do Lešna,³⁾ kde byla od roku 1547 největší česká bratrská emigrantská obec; ta měla stálé styky s předními sbory na Moravě, v Čechách, v Prusku i ve Slezsku. Když tu byly záležitosti spojené s přestěhováním příslušníků jednoty z Čech a z Moravy do Lešna, do Ostrorogu, do Skoků, do Lasovic⁴⁾ a jinam domluveny, vracel se Komenský přes Berlín a přes Šprotavu do vlasti. V Berlíně jej přijal i trůn v Praze zbavený Bedřich Falcký. Protože Komenský nesměl již pobývat na žerotínských panstvích, našel útočiště na statku Jiřího Sádovského ze Sloupna poblíž slezských hranic; v Bílé Třešněné údajně pracoval nad svými didaktickými studii.

Koncem ledna 1628 se v okolí Zacléře shromáždili všichni, kdo byli odhodláni opustit vlast a odejít do svého nového domova v Polsku. Je-li podle starého rukopisu ze 16. století dochován detailní popis odchodu českých bratří z Čech v roce 1547,⁵⁾ není tomu v případě emigrace z roku 1628, ani Komenský ji nikde nezaznamenal. Ví se jen, že prvá část vystěhovalců přišla do Lešna asi 27. 2. 1628. Nejdůležitější otázka spojená s těmito událostmi je, co pro Komenského osobně i pro jeho literární činnost tato změna prostředí znamenala. Rok 1628 stal se totiž v jeho životě zásadním předělem i v jeho odborné práci.

Před rokem 1628 představoval J. A. Komenský moravskoslováckého rodáka, strážnického a přerovského žáka, studenta v Herbornu (1611–1613) a v Heidelbergu (1613–1614), jenž se stal po krátkodobém pobytu u Jana Cyrila v Praze u kaple Betlémské významným pedagogem v Přerově (1614), později i duchovním (1616) a šťastným učitelem, kazatelem i manželem ve Fulneku (1618–1621) na panství Jana II. Skrbenského z Hříštně, posléze vdovcem a vnitřním emigrantem skrývajícím se po Čechách i organizátorem bratrské emigrace. Takto lze charakterizovat budoucího „učitele národů“ do jeho třiceti šesti let, než opustil vlast. Jako literát zanechal v českých zemích trvalou památku svými slovesnými díly *Listové do nebe* (1619), *Přemýšlování o dokonalosti křesťanské* (1621), dvěma svazky *Truchlivého* (1622, 1624) a zejména *Labyrintem světa a rájem srdce* (1623 rukopis, 1631 vydání tiskem). V Bílé Třešně složil *Hlubinu bezpečnosti*, jež vyšla roku 1633 s názvem *Centrum securitatis* a také tu pracoval nad dílem *Theatrum scripturae*, definitivně nazvaným *Manuálík aneb Jádro celé bibli svaté*, jež bylo napsáno asi roku 1623 (tisk Amsterdam 1659). Špatný stav vědy v českých zemích popsal v práci *Ad eruditios gentis meae*. V těchto dílech chtěl podat obraz o celém životě v zemi, zejména o možnostech jeho nápravy. O totéž usiloval i v *Theatrum universitatis rerum*, z jehož původně proponovaných 16 knih rozšířených v konceptu na 28, když se z něho stávalo jen *Amphitheatrum rerum*, zůstalo jen nepatrné torzo, jehož druhá kniha v roce 1656 shořela v Lešně. A tak se z díla dochovaly jen výpisky K. B. Skrbenského, které až v roce 1925 vydal S. Souček.⁶⁾ Materiál k *Theatru* si Komenský shromažďoval od hernbornských studentských let, stejně tak jako k *Pokladu jazyka českého*. Rovněž je ztracen Komenského spis o starožitnostech moravských i jeho genealogie *Žerotinů*. Z jeho vlastivědných děl se dochovala jen mapa Moravy (ukončená 1622, vydaná 1627 v Amsterdamu). Také *Moudrost starých Čechů* je ztracena, torzo z ní vyšlo v roce 1849. Nelze přesně říci, kde všude k těmto ztrátám došlo, zda ve Fulneku nebo až v Lešně.

Na přelomu ledna a února 1628 odchýzel v Komenském z Čech vyzrálý spisovatel, pedagog, geograf a jazykovědec. Těžko lze říci, jaké měl tehdy představy o svém návratu do vlasti, i když věřil, že se záhy vrátí domů a že v Českém království dojde k náboženskému vyrovnání v duchu České konfese z roku 1575, popřípadě *Majestátu Rudolfova* z roku 1609. Proto připravoval plány na reformu škol v Čechách. Po saském vpádu do Prahy v roce 1631 se do vlasti nevrátil, Moravou prošel po roce 1628 jen jednou počátkem padesátých let, když směřoval do Uher a do Sárospátáku. Tehdy bylo však již jeho domovem Lešno.

Je-li rok 1628 základní periodizační datum pro hodnocení Komenského života a díla, lze říci, že celé předchozí období lze rovněž blíže rozdělit na tři menší životní úseky. První se končí jeho návratem z Německa v roce 1614, druhý rokem 1621 odchodem z Fulneku, třetí rokem 1628.

I kdyby se Komenský po roce 1628 již navždy literárně odmlčel, zůstalo by jeho slovesné dílo napsané do jeho třiceti šesti let mimořádně závažným odkazem. Na cizí půdě v Lešně se však stal spisovatelem světově proslulým především v odborné literatuře, pedagogem a předchůdcem francouzských encyklope-

distů 18. století, autorem pansofických děl. Mimo vlast prožil 42 let, o šest roků více než v českých zemích, do nichž počítáme i jeho čtyřletý studijní pobyt v Německu.

V období lešenském (1628–1656), do něhož počítáme i jeho krátký pobyt v Londýně (1641–1642), v Elblagu (1642–1648) i v Sárospátáku (1650–1654) se Komenský zabýval především metodikou výuky, péčí o jednotu a o gymnázium, kdežto amsterodamské období (1656–1670) je soustředěno k pracím didaktickým, filozofickým a všeobecným, i když se těmito otázkami zabýval již v Lešně.

Nejvýznamnější dílo Komenského z prvních lešenských let je *lanua linguarum reserata* (1633, *Dvěře jazyků otevřené*), v níž ve sto odděleních a tisíci větách shrnul osm tisíc latinských slov, které žáci nejnuteněji potřebovali. Pozdější vydání *lanui* mu získalo světovou proslulost; doplňovala je *Methoda linguarum novissima* (1649). Bylo přijatelné i pražským jezuitům, kteří je poprvé vydali v roce 1667. Obdobný osud mělo i *Informatorium pro školy mateřské v cizině*, i když do českých zemí bylo uvedeno až později, ačkoli je v něm ve 120 kapitolách shrnuto vše, co v předškolním věku by měly děti znát.

Jedním z ideografických vrcholů Komenského tvorby je *Kšaft umírající matky jednoty bratrské*, napsaný v Lešně roku 1650, který je pandánem jeho známého listu kancléři Oxenstjernovi ze dne 1. 11. 1649. V Lešně Komenský připravoval svoje *Clamores Eliae* (*Nářky Eliášovy*), které se v tamním archivu uchovaly až do dnešní doby. Zde pokračoval v psaní kompendia *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica* (*Všeobecná rozprava o nápravě věcí lidských*), zvanou *Konzultace*, které rozpracoval v Elblagu, ale nikdy je nedokončil.

V Lešně uzavřel svoji *Didaktiku* neboli *Naučení umělého vyučování s přídatkem O obnovení škol v Čechách* (1632), i když si k ní přinesl podněty ještě z vlasti z Vlčice u Trutnova. Až do nové doby zůstal v opise Komenského nábožensky orientovaný spis *Haggaeus redivivus* (1632). Nejzávažnější didakticko-pedagogické dílo *Orbis sensualium pictus* vydaný v roce 1657 v německo-latinské verzi v Norimberku, má rovněž svůj původ v Lešně a pokračování v Sárospátáku.

Doba lešenského působení, zejména léta 1628–1641 byla zřejmě nejkřivnější a neúspěšnější obdoby jeho života kromě jeho tří let fulneckých. Jako profesor lešenského gymnázia, záhy zástupce rektora, staral se tu i o tiskárnu, přivezenou sem z Kralic nad Oslovou, zde připravoval svoje divadelní hry pro žáky *Diogenes Cynicus* a *Abrahám patriarcha*. Stýkal se tu s vybranou mezinárodní společností nekatolíků z celého světa, které sem pozvali Leszczyňští, zejména *Boguslaw IV.* Tito vysoce kulturně stojící lidé pocházející z Německa, z Belgie, z Anglie, ze Skotska, z Čech i z jiných zemí, umožnili mu kontakty jak s Holandskem, tak s Anglií, se Švédskem i s Uhrami.

Prvé sedmiletí Komenského exilu poznamenané vnitřní krizí ze ztráty vlasti bylo přelomeno jeho vědeckými úspěchy; ke konci druhého sedmiletí byl pozván do Anglie podat parlamentu návrh na uspořádání akademie. Kontakt s ostrávní říší mu umožnili britští obchodní radové dílci v Gdaňsku; Komenský do Anglie odplul odtud, nikoli jak se běžně uvádí, že z Amsterdamu. Po deseti měsících se navrátil zase do tohoto pobaltského přístavu, když zamítl nabídku kardinála Richelieua reformovat školy ve Francii, neboť na tomto úkolu chtěl pracovat pro Švédsko. Vrátil se do Lešna, ale hned v roce 1642 se odebral do Elblagu, kde zůstal až do roku 1648. V letech 1644–1645 tu působil jako pedagog tamního gymnázia. Toto město bylo v oné době pod švédskou správou a pro švédské cíle tu tehdy Komenský pracoval, když předtím projednal osobně s kancléřem Oxenstjernou politické a odborné otázky, které tu měl řešit. Vlastní školská výuka ho velmi zatěžovala, neboť jej odváděla od vědecké práce. Zabýval se tu především svým dílem *Všeobecná rozprava o nápravě věcí lidských* (*Consultace*),

zejména Panegyrii. V létě 1648 se vrátil do Lešna, kde byl zvolen biskupem jednoty. Zde jej zastihly informace o westfálském míru. Zde vznikl i jeho Kšaft (1650), třetí díl Truchlivého i upravený kancionál, tj. Kniha žalmů a písní duchovních, který byl vydán až v Amsterdamu.

Po westfálském míru, s jehož obsahem se Komenský nikdy nesmířil, snažil se získat evropské panovníky znovu pro podporu českých vystěhovalců. Toto sledoval i svým působením v Sárospátáku v letech 1650–1654.

Celé období let 1628–1656 je rámcováno Lešnem, jež bylo Komenského hlavním domovem v onom dlouhém čase a léta pobytu v Anglii (1641 a 1642), v Elblagu (1642–1648) i v Sárospátáku (1650–1654) představují krátká mezidobí.

Amsterodamské období symbolizuje závěrečnou fázi světově uznávaného pedagoga a vědce v letech 1656 až 1670. Vydal zde svoje čtyřsvazkové dílo Opera didactica omnia v roce 1657 věnované z vděčnosti městu Amsterdamu, kde vyšly i jeho spisy Lux in tenebris (1657) a Lux e tenebris (1665), Unum necessarium (1668), – Světlo v temnotách, Světlo z temnot, Jedno potřebné – orientované na výklady eschatologické a také druhé vydání jeho Labyrintu světa a ráje srdce v roce 1663, poněkud upravené a doplněné. Zde se zabýval také svými Konzultacemi; dokončeny nebyly. Měly se skládat ze sedmi dílů – z Panegories – probuzení všech lidí, z Panaugie – probuzení obecné cesty světla, z Pantaxie – Pansofie, z Pampaedie, obecného vzdělání mysli, Panglottie – obecného jazykového vzdělání, z Panorthosie – obecné nápravy věcí, a z Obecného povzbuzení k provedení všech záměrů, Pannuthesie. Dílo mělo zajímavé osudy, části z něho byly vydány v 17. a 18. století, ale kompletní rukopis tohoto komeiána se dostal s celou jeho vševědnou pozůstalostí do Halle, kde jej studoval August Hermann Franke (1663–1727) a kde jej v roce 1935 objevil Dmitrij Čyževskij. Od roku 1957 je uložen v pražské univerzitní knihovně.

Všechna místa, kde Komenský pobýval, se nyní k jeho odkazu hlásí. Bylo to však Lešno, jež ze spisovatele národního a českého vytvořilo mezinárodně uznávaného vědce; byl to rok 1828, který tragikou svých událostí otevřel Komenskému jiná východiska.

Souborně lze život učitele národů, v němž krystalizovalo jeho dílo, rozdělit po sedmiletých úsecích takto:

1592–1614 – Nivnice, Uherský Brod, Strážnice, Přerov, Herborn, Heidelberg.

1614–1621 – Praha, Přerov, Fulnek.

1621–1628 – Brandýs n. O., Bílá Třemešná, Vlčice, Lešno, Berlín, Žacléř.

1628–1641 – Lešno.

1641–1648 – Lešno, Gdaňsk, Londýn, Stockholm, Elblag, Lešno.

1648–1656 – Lešno, Sárospáták, Lešno, Frankfurt n. Odrou.

1656–1670 – Amsterdam.

Rok 1628 zůstane v jeho životních osudech rokem nejzávažnějším.

Poznámky

- ¹⁾ Základní práce o Komenském jsou: Jakubec J.: Dějiny literatury české (I, Praha 1929, patřičná kapitola o Komenském aj.). – Škarka A.: Jan Amos Komenský. In: Dějiny české literatury I, Praha 1959, s. 412–454. – Polišenský J.: Jan Amos Komenský, Praha 1963. – Červenka, Die Naturphilosophie des J. A. Comenius. Hanau-Praha 1970. – Blokestad M.: Comenius, Versuch eines Umrisses von Leben, Werk und Schicksal, Praha – Oslo 1969. – Ke komeiologickým bibliografiím sr. poslední práci: Sedláč J.: O českých a slovenských bibliografiích z let 1825–1894, In: Studia Comeniana et historica, roč. 17, Uherský Brod 1987, č. 34, s. 42–77.

- ²⁾ Turek A.: Komenský ve Fulneku, In: Fulnek – město J. A. Komenského, Fulnek 1988. Týž: Bratrský sbor ve Fulneku, Nový Jičín 1970. – Urbanec J.: Fulnecký pobyt Jana Amose Komenského v krásné literatuře, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, č. 37, 1986, s. 24–30.
- ³⁾ Skutil J.: Lešno – metropole jednoty bratrské 17. století, In: Z kralické tvrže 8, Brno 1977, s. 20–28.
- ⁴⁾ Hrejsa F.: Sborové jednoty bratrské, Praha 1939.
- ⁵⁾ Šliziński J.: Rekopisy braci českých w Polsce XVI–XVIII w, Warszawa 1958, 203 s.
- ⁶⁾ Souček S.: K výtahu K. B. Skrbenského z neznámého jinak dílu spisu Komenského „Amphitheatrum universitatis rerum“, ČČH 31, 1925, s. 337–356. Týž: Výtah K. B. Skrbenského z jinak neznámého dílu spisu Komenského „Amphitheatrum univeritatis rerum“, ČMM 49, Brno 1925, s. 224–244.

CESTA BOŽENY BENEŠOVĚ NA VYSOČINU VE VZPOMÍNKÁCH A KORESPONDENCI

Jiří Bednář

Léčebný pobyt Boženy Benešové (1873–1936) v Lázních sv. Kateřina u Počátek (dva týdny začátkem září 1921) ovlivnily dvě rozhodující okolnosti – od jarních měsíců stěžuje si B. Benešová na oslabené srdce a přátelská návštěva básníka Antonína Sovy (1864–1928)¹⁾ pobývajících v červenci roku 1907 ve „svatokateřinských lázních“, oživila mnoho básnickových vzpomínek na láskyplný vztah a péči dvou tehdy ošetřujících lékařů.²⁾

Lázně sv. Kateřina u Počátek na Českomoravské vysočině s mírně radioaktivní vodou a uprostřed podmanivě krásné přírody kraje pod Javořicí, blahodárně pomohly zmírnit první příznaky bolestivé míšní choroby básníka A. Sovy natolik, že zpáteční cestu z lázní spojil s návštěvou Viléma Mrštíka (1863–1912) v Divákách. Zaujata působivým vyprávěním i vzpomínkami A. Sovy na lázeňský pobyt na Vysočině rozhodla se Božena Benešová strávit dva týdny „tehdy krásného podzimního září“ (B. Benešová) roku 1921 v „kateřinských lázních“. Zvláště MUDr. J. Svítal-Karník (1870–1953), který k 10. výročí úmrtí slavné spisovatelky připravil vzpomínkový tisk, podrobně vylíčil její léčebný pobyt.³⁾

V prvních poválečných letech prodělává B. Benešová jistou uměleckou krizi.⁴⁾ Po úspěšném románu ČLOVĚK (2 svazky, 1919–1920), vydává knihu povídek OBLOUZENÍ (1923), obsahující z velké části práce předválečné a válečné. Nově pracuje vlastně jen na dramatech JASNOVIDKA (1923) a ZLATĚ OVCE (1924). Spisovatelka se současně snažila řešit svou materiální situaci; vážně nemocný muž odchází předčasně do penze a syn, který se vrátil z války jako italský legionář, začíná studovat medicínu.

„S životem vrchovatě naplněným prospěšnou prací a dobrem“, píše tehdy ošetřující lékař MUDr. J. Svítíl-Karník ve vzpomínkovém tisku – „podrobovala se všem procedurám lázeňským: členěným vycházkám, blahodárné vodoléčbě s mírným »kneipováním«, dvouhodinovému odpočinku na lehátku na sluncem ozářeném balkónu podzimního vrchu Javořice... Uvykla si, ač nerada, na hořký bylinný lék »anti-anginopectorální«, připravovaný osvědčenou lékárnou třeštskou...“ Účinek prvního týdne lázeňské léčby byl v pravém slova smyslu blahodárný – s výrazným stupněm pocívaného osvěžení uskutečnila spisovatelka i delší cestu oblíbenou „lázeňskou bryčkou“ do Nové Říše, kde v letech 1888–1901 působil Otokar Březina, prohlédla si vzácné tisky knihovny novofíšského kláštera, navštívila starobylé město Třešť a v zámecké knihovně delší dobu setrvala v prohlídce unikátních překladatelských tisků antiky.

Lázeňský lékař MUDr. Svítíl-Karník zaznamenal i polemické přesvědčení Benešové, že „... v třeštský zámek umístil Franz Kafka nejtajemnější a nejkrásnější děj svého Zámku – vzpomínáte, pane doktore...?“⁵. „Vzácná naše pacientka obsáhla údivnou širokost faktografických údajů, co provázelo naši cestu a přesný literární soud...“, uzavírá MUDr. J. Svítíl-Karník vzpomínkové uvedení dopisů Boženy Benešové do Nového Města na Moravě.

Ze vzpomínek lázeňského ošetřujícího lékaře je zřejmé, že B. Benešová během lázeňského pobytu převážně odpočívala, snad ani korespondenci nevedla. V útulném lázeňské salónek bývala často sama a se zaujetím prohlížela Knihu lázeňských hostů, kterou půvabnými perokresbami vyzdobila malířka Zdeňka Braunrová za své návštěvy rovněž zde pobývajících F. X. Šaldy (srpen 1899).⁶ Obdivovala překrásné tužkové kresby barokního kostelíka uprostřed hlubokých lesů „kateřinských lázní“ od Maxe Švabinského, které umělec věnoval MUDr. F. Richterovi za svého léčebného pobytu v červenci 1911.

„Břízky veselé, prozářené, se stříbrnými kmeny a zlatým něžným listím – loučily se v tesklivé záři podvečera. Ráda se dívám na podzimní nebe nebo na podzimní květy...“, napsala slavná novojičínská rodačka, spisovatelka Božena Benešová na útlu vizitku se svým jménem lázeňskému lékaři MUDr. J. Svítílovi-Karníkovi – „... i v loučení zanechala u každého kouzlo své osobnosti...“, uzavírá předmluvu vzpomínkového tisku⁷) novoměstský básník a spisovatel.

Po návratu z „kateřinských lázní“ pokračovala „láskyplně, obdivně a neumlévající přátelství k básníku Antonínu Sovovi...“⁸). Již dopis z 8. II. 1913 je nejpresvědčivějším dokladem „kdys dávno vzniklého přátelství“ (B. Benešová):

Velectěný pane!

Již před mnoha dny odevzdala mi paní Svobodová knihu, kterou jste mi laskavě poslal. Omlouvám se Vám velice, že Vám za ni děkuji až dnes, a prosím snažně byste nezazlíval, že jsem Vám nepsala hned v první radosti z Vašeho daru. Ale jsem dnes člověk spoutaný, téměř nevolnický, a ku čtení mi zbývá málo času a méně ještě soustředěnosti. A tak uplynulo pár dní, než jsem vzala Vaši knihu do ruky... ach, řekla bych Vám tak ráda, jak mne dojala, jak se mi líbila, co vše mi dala a co připomněla. Zahučelo mládí, zpívaly vzpomínky svou sladkou a rvavou píseň, a vše polozapomenuté, polozakřiknuté se mi vrátilo v tichém, teskném polosnu nad Vašimi slokami. Víte, že miluji lyriku, je to největší láska mého života, a Vaše verše ke mně mluví nejhebdčí a nejprooucnější řečí. A chápu jak veliké jest umění, které zachycuje tyto knihy, tyto žhavé paprsky nejintenzivnějších chvil, a podívají se mu plným vděčným srdcem. A tak Vás prosím, byste vřelě přijal výraz mých děků a mě veliké úcty.

Božena Benešová

19. října 26. 11. 1914.

Drahy pane Sova!

Dojala jsem Vás, drahy pane, ve co máje zlobit a oplet zivotbaš-mánv. Necht je Váš pryzim jedinon krešon pohron a teh vřelaty, jto bylo lo's.

Obila jsem Vám přati osrbue, myslim vsick, se bude lépe jnyit, se slernostmi vndi froda dromi. Sotim jnyde jde a lešim se, se Vám bude moce shismout mkk a uci, se jte mi drchy jako bešmík i jako etroek.

Jachram hndromem
Božena Benešová!

Dopis B. Benešové A. Sovovi

Rovněž několik posledních dopisů Boženy Benešové trpícímu básníku Antonínu Sovovi⁶⁾ stále přesvědčuje o láskyplném přátelství obou výjimečných osobností:

V Praze 4. prosince 1923.

Drahý pane Sovo!

Děkuji Vám vřele za vzpomínku a přání. Jsem velice ráda, že jste mi poslal několik milých slov. Po léta trápila mne myšlenka, že se na mne hněváte, že jsem si ani zdaleka nedovedla představit: proč?, bylo mi z ní smutno—.

Kdybyste dovolil, přišla bych někdy na chvilinku s Vámi pobesedovat, velmi ráda bych Vás viděla, ale jestli Vás návštěvy obtěžují, napište mi to zcela upřímně.

S aktivými pozdravy oddaná

Božena Benešová

Léta, která směřují k „hranici stínu“, nepřijímají všechno okolní jen trpě — zkoumají i hodnotí — a do vzpomínek vkládají „poslední setbu“ (A. Sova), z níž by vyrostla a uchovávala se naděje pro večerní hodiny života. K padesátým pátým narozeninám odesílá Božena Benešová milovanému básníku blahopřání:

V Praze 24. února 1919.

Velevážený pane!

Prosím Vás v tento jubilejní den byste laskavě přijal moje nejupřímnější blahopřání zároveň s výrazem mé dokonalé úcty. Nechtě je jasné a teplé poledne Vašeho života, drahý básníku, který jste mi byl nejlaskavějším dárce vždy, od jasného mládí až po dnešní den.

A nejsmůrnější úsměv radostného zrání nechtě leží na celém Vašem životě!

Božena Benešová

Poznámky a doplňky:

- 1) Návštěva Boženy Benešové 19. dubna 1921 ohlášená dopisem ze dne 16. dubna 1921 na básníkovu adresu: Praha I., Mikulášská 5.
- 2) MUDr. FRANTIŠEK RICHTER (1870–1951), v letech 1921–1935 starosta města Třeště. Vzácnou účastí sledoval léčebný pobyt básníka Antonína Sovy, Otakara Theera, Boženy Benešové, Růženy Jesenské a Maxe Svabinského v Lázních sv. Kateřina u Počátek. Jeho syn, univ. prof. PhDr. Václav Richter, DrSc. (1900–1970), seřadil a uspořádal po smrti svého otce vzácnou korespondenci s významnými uměleckými i literárními osobnostmi z doby jejich léčebných pobytů ve „svatokateřinských lázních“.
- 3) MUDr. JOSEF SVÍTIL (1870–1958), známý pod literárním jménem Jan Karník — básník, prozaik, znalec slovenské literatury a překladatel polské poezie. Vlastním nákladem vydal v roce 1946 vzpomínkový tisk k 10. výročí úmrtí B. Benešové — „Čtyři dopisy Boženy Benešové do Nového Města“. Nové město na Moravě 1946. V době léčebného pobytu B. Benešové v Lázních sv. Kateřina u Počátek (září 1921) konal zde sezónní lékařskou praxi.
- 4) DOBRAVA MOLDANOVÁ: Božena Benešová. Melantrich, Praha 1976, str. 34–45.
- 5) JUDr. FRANZ KAFKA (1883–1924) navštívil několikrát město Třešť, kde jeho strýc MUDr. S. Löwy vykonával lékařskou praxi. Světově proslulý spisovatel sem umístil povídku „Venkovský lékař“, uveřejněnou v roce 1919. Výstižně upozorňuje na obdobnou souvislost také DOBRAVA MOLDANOVÁ v již zmíněné pozoruhodné monografii, str. 113–114.
- 6) Společenské prostředí „kateřinských lázní“ z doby léčebného pobytu F. X. Saldy (1867–1937) vylíčil ve vzpomínkové knize MUDr. FRANTIŠEK SKÁČEK „Krásná setkání“. Vyšehrad, Praha 1970. Korespondenci Růženy Svobodové (1868–1920) s Boženou Benešovou z doby, kdy R. Svobodová dva letní

měsíce roku 1912 pobývala se svým manželem F. X. Svobodou a F. X. Saldou na zámku ve Starém Hobzí u Dačic, uveřejnil a komentoval PhDr. BOHUMÍR LIFKA v ojedinělém způsobem koncipované práci „Moravské léto F. X. Saldy ve Starém Hobzí 1912“. Prostředí, kde uzrál eseje Duše a dílo“. Dačice 1971, str. 34–38.

- 7) Ve vzpomínkovém tisku „Čtyři dopisy Boženy Benešové do Nového Města k 10. výročí úmrtí B. Benešové“ z roku 1946, uvádí MUDr. JOSEF SVÍTIL-KARNÍK ke každému dopisu vysvětlující poznámky a opět vzpomínky. Zvláště dva poslední dopisy B. Benešové (21. května 1933 s připomenutím pátého výročí úmrtí básníka A. Sovy a 20. prosince 1935) jsou dojemným dokladem obdivného vztahu B. Benešové k milovanému básníku.
- 8) Z pozůstalosti přítelkyně ženy básníka A. Sovy Marie, roz. Kovaříkové: Jindřiška Bednářová, roz. Jeřábková (1870–1941) pocházela z Litomyšle a vyučovala na různých moravských školách. V její pozůstalosti byl současně nalezen „oválný portrét“ Boženy Benešové od neznámého umělce s podpisem spisovatelky.

SPÁLOVSKÝ VARHANĚŘ MAURIC HANAČÍK (1792-1863)

Bohumír Indra

Městečko Spálov, ležící v podhůří Oderských vrchů, bylo až do zrušení poddanství roku 1848 se svým vrchnostenským zámek správním a hospodářským centrem malého feudálního statku spálovského, patřícího do druhé poloviny 18. století šlechtické rodině Závistů z Osenic, jejíž členové byli z valné části státní úředníci nebo vojenští důstojníci. K statku patřilo městečko Spálov se zámek a horské vesnice Luboměř, Šercov (pozdější Heltínov, osada Luboměř) a Barnov. Spálov byl teprve roku 1832 povýšen císařským patentem na městys s právem dvou výročních trhů. Kromě panských dvorů ve Spálově, Luboměři a Barnově, vrchnostenského pivovaru a palírny ve Spálově zaměstnávali se poddaní kromě několika řemeslníků ve Spálově, vesměs zemědělstvím. Ojedinělou výjimkou byl ve Spálově usedlý varhanář Mauric Hanačík, výrobce pozitivů a varhan pro kostely, který tu žil a pracoval od konce druhého desetiletí 19. století až do své smrti. Za tu dobu zhotovil desítky pozitivů bez pedálu, varhan velkých i menších hlavně pro venkovské kostely v podhůří Jeseníků a na severovýchodní Moravě. Hanačík byl kvalifikovaný profesionální varhanář, usadil se ve Spálově, kde v dalekém okolí nebylo jiného varhanáře. Od druhé poloviny třicátých let mu však začaly konkurovat nově zřizované dílny mladších, finančně lépe vybavených varhanářů, zejména dílna Jana Neussera v Novém Jičíně. V roce 1852 byl tak zadlužen, že musel prodat svou chalupu ve Spálově, kterou si ve dvacátých

letech postavil, a bydlel pak s manželkou a pracoval jen jako podnájemník ve výminku své bývalé chalupy.

Mauric Hanačík se narodil ve Zlíně 5. ledna 1792 jako pohrobek stolařského mistra a varhanáře Ignáce Hanačíka a jeho manželky Kateřiny Bobolíkové. Jeho otec, varhanář ve Zlíně čp. 72, zemřel 5. října 1791 ve věku pouhých 31 let.¹⁾

Kde se mladý Hanačík vyučil varhanářství, nevíme, pracoval však později v dílně svého staršího bratra varhanáře Antonína Hanačíka (nar. r. 1783), který měl od konce prvního desetiletí 19. stol. varhanářskou dílnu po otci ve Zlíně. Jako varhanářský tovaryš pracoval snad v Mikulově a seznámil se tu s dcerou vrchnostenského revírnicka panství v Drnholci Barbarou Heindlovou, s níž se pak roku 1820 oženil. Do Spálova v Oderských horách, kde byly velmi výhodné podmínky pro práci varhanáře na celé severovýchodní Moravě, jej snad přivedl bratr Barbory Heindlové, vrchnostenský dietrichštejnský revírnick v Paršovicích na sousedním panství hranickém, který měl ke Spálovu nějaké vztahy.

Ve Spálově byl Mauric Hanačík usdlý jako varhanář nejpozději již roku 1819, neboť ve satební smlouvě, kterou tam uzavřel 28. ledna 1820 s Barborou Heindlovou z Drnholce, dcerou Floriána Heindla, pánského revírnicka v Drnholci, je uváděn již jako varhanář ve Spálově. Smlouva byla sepsána za přítomnosti bratra nevěsty Hermanna Heindla, pánského revírnicka v Paršovicích na hranickém panství, Hanačík se smlouvou zavázal, že hned po sňatku se manželka stane spolumatelkou veškerého jeho jmění, ať je kdekoliv, nevěsta mu zapsala 200 zlatých konv. měny a svůj malý hospodářský majetek. Hanačík slíbil přijmout malou dcerku nevěsty Alžbětu za vlastní a otcovsky o ni pečovat. Nevěsta si však vyhradila majetek, zajištěný u sirotčího úřadu v Drnholci k vlastní dispozici. Pro případ úmrtí do roka a do dne měl majetek Hanačíka připadnout na půl vdově, na půl dceři Alžbětě, pro případ úmrtí Barbory měla z 200 zl. připadnout polovina Hanačíkovi, druhá polovina Alžbětě. Smlouvu podepsali vlastnoručně Hanačík, jeho nevěsta Barbora, její bratr Hermann Heindl a dva svědci. Byla ratifikována vrchnostenským úřadem ve Spálově 28. února téhož roku a zapsána do knihy smluv spálovského panství.²⁾

Církevní sňatek Hanačíka s Barborou Heindlovou nebyl uzavřen roku 1820 ve Spálově a není zapsán ve spálovské matrice. Patrně byl uzavřen v Drnholci, odkud nevěsta pocházela. Hanačík bydlel před sňatkem i po sňatku s manželkou a její dcerou ve Spálově jako podnájemník (Inmann) v selském statku čp. 52 pololanika Matěje Krále, kde se mu a manželce Barboře narodil 18. července 1823 syn Mauric. Další dcera Barbora se jím narodila až roku 1828 dne 15. května již v chalupě čp. 165, kterou Hanačík postavil roku 1827 pro svou rodinu na pozemku koupeném od spálovské vrchnosti.³⁾ Umožnily mu to dobré výdělkové poměry i nutnost lepšího vybavení dílny a bytu pro pětičlennou rodinu.

Smlouvou sepsanou 21. prosince 1826 koupil Hanačík od vrchnostenského úřadu ve Spálově stavební místo pro vystavění chalupnické usedlosti čp. 165 se zahradou o výměře 102 čtverečních sáhů za hotově zaplacených 10 zl. 12 kr. konv. měny. Z domu a zahrady měl zaplatit každoročně vrchnosti zeměpanskou daň 17 kr., gruntovní činži 24 kr. a robotovat 26 dnů pěší robotou vrchnosti, kromě povinností k obci, kostelu a škole. Už roku 1830 přikoupil 3. srpna od vrchnosti z obecní nivy dalších 61 čtverečních sáhů na rozšíření domovní zahrady, sáh po 8 kr., tj. 8 zl. 8 kr. hotově zaplacených. Protože za Hanačíkovou zahradou byla obecní studna, nesměl postavit plot zahrady až za studnu. V roce 1833 koupil 7. března od vrchnosti Antonína Závíše z Osenic, rytmistra císař. armády, další kus nivy o výměře 265 čtverečních sáhů počínaje od jeho domu čp. 165 vzhůru k obecní sýpce, sáh po 20 kr. celkem za 88 zl. a 20 kr. opět hotově zaplacených. Roku 1836 byla rozhodnutím vrchnosti a zápisem z 12. prosince do

Dům č. 165 ve Spálově, v němž bydlel a měl dílnu výrobce varhan Mořic Hanačík
Foto J. Šustek 1988

knihy listin Hanačíkovi vyměřená pěší robota 26 dnů ročně vymazána a on zproštěn od jejího vykonávání. Podle úředního odhadu Hanačíkova domku a zahrady k němu patřících, provedeného v listopadu 1837 byla usedlost čp. 165 oceněna na 834 zl. 50 kr.⁴⁾

Varhanář Hanačík s manželkou Barborou byli v letech 1820 až 1837 váženu rodinou ve Spálově, v Odrách a okolí, proto byli často zvaní za kmotry při křtu dětí bohatších rodin řemeslníků a zámeckých zaměstnanců, za svědky při jejich sňatcích apod. Ještě roku 1837 byli varhanář Hanačík s manželkou Barborou 23. prosince kmotry při křtu dítěte zámečníka Glogara.⁵⁾ Později se ve spálovských matrikách jako kmotři a svědci již neobjevují. Zápis z konce roku 1837 je také poslední zmínka o Hanačíkově manželce Barboře, která patrně počátkem čtyřicátých let zemřela, nikoliv však ve Spálově. Také o dětech Hanačíkových, nevlastní dceři Alžbětě, synu Mauricovi a dceři Barboře se z matrik až do počátku sedmdesátých let nic nedovídáme, nezemřeli ve Spálově, ani se tu neprovdali. Je možné, že se s matkou Barborou vrátili do Drnholce, kde jejich matka převzala majetek od sirotčího úřadu.

Hanačík přijímal pro nedostatek provozního kapitálu jako jiní nezámožní varhanáři na opatření materiálů pro stavbu varhan, cínových píšťal atd., od objednavatelů peněžní zálohu, která pak byla zaúčtována do celkového účtu po dokončení a odevzdání nástroje kostelu. Od druhé poloviny třicátých let se však stále více zadlužoval a byl nucen půjčovat si peníze na provoz dílny vůbec. Objednavatelé dávali si proto zapůjčené peníze, resp. poskytnuté zálohy na stavbu varhan zapsat do pozemkové knihy na Hanačíkovu usedlost jako obli-gace. Tak už roku 1836 zajistil si zápisem švagr Hanačíkův, revírnick Heindl

v Paršovicích na Hanačíkově domě ve Spálově čp. 165 půjčených mu 400 zl., téhož roku dala obec Roudno zapsat 80 zl., které Hanačík přijal na konto pořízení nových varhan pro obec. Roku 1837 půjčil si 100 zl. od Martina Poľanského ve Velkém Klokočově, které byly opět zajištěny zápisem na Hanačíkově domě. Některé pohledávky byly Hanačíkem zaplacený, přibýly však další, jiné upomínány roku 1839, 1840, 1845.⁶⁾ Hanačík zápasil pro nedostatek kapitálu s finančními potížemi, měl málo práce, a proto i malé výdělky. Prováděl málo výnosné prohlídky a opravy varhan, snad začal vyrábět také jiné klávesové, strunné hudební nástroje pro bohaté měšťany a šlechtu.⁷⁾

Hanačík se po smrti své manželky Barbory Heindlové, zemřelé neznámo kde před rokem 1846, znovu oženil jako vdovec a varhanář ve Spálově dne 1. února 1847 v Hranicích s Barborou, vdovou po zámečnickém mistru v Odrách Františku Feitlerovi, dcerou zemřelého hranického měšťana a sklenářského mistra Jana Kleina. Měl tehdy 54 let, vdova 49 let.⁸⁾ Vdova měla nějaký majetek po manželovi i po otci v Hranicích, jímž Hanačík na čas uhradil část starých finančních pohledávek, zapsaných na domě ve Spálově. Počátkem padesátých let Hanačíkovy dluhy převýšily hodnotu domku, že byl soudním rozhodnutím donucen prodat 7. května 1852 svůj domek čp. 165 i se všemi zahradami, později příkoupěnými, Šimonu Králíovi ve Spálově za 640 zl. konv. měny. Se zápisem změny majitele usedlosti bylo do pozemkové knihy současně zapsáno právo užívání výměnku v domě pro Hanačíka a jeho manželku Barboru. Králí zemřel však již v listopadu téhož roku čtyřicetiletý a v lednu 1853 zemřel i jeho dvouletý syn Kašpar. Majetnické právo domu čp. 165 bylo proto převedeno na nezletilou dceru Terezii Králíovou a po jejím sňatku roku 1870 s Antonem Šímou na oba manžele.⁹⁾

Když byl Hanačík nucen roku 1852 vyklidit svou chalupu a přestěhovat se s manželkou do výminku, měl již 61 let. Pracoval-li i později jako varhanář, nevíme. Na opatření materiálu na stavbu nových varhan mu chyběl potřebný provozní materiál, prováděl však nepochybně ještě opravu, ladění varhan apod. V roce 1862 zemřela mu 25. září v domě čp. 165 manželka Barbora ve věku údajně 75 let na vodnatelnost, Mauric Hanačík zemřel o rok později 24. července 1863 v téže domě ve věku údajných 76 let na tuberkulózu. V obou zápisech je uveden jen jako podnájemník (Inmann) v domě čp. 165 a zapsán česky jako Hanačík. Ve všech starších německých zápisech matrik a gruntovních knih je psán německy Hanatschik.¹⁰⁾

Podle dokladů, které zatím máme, stavěl Hanačík jednoduché jednoduše lové varhany pro venkovské kostely. Žádné z nich se nedochovaly. Neznáme ani žádné jeho práce z let 1819–1833, které provedl již ve Spálově. První dosud známou zakázku, dodání pozitivu do kostela v Paršovicích u Hranic roku 1833 zajistil mu jeho švagr Hermann Heindl, panský revírník v Paršovicích. Postavil jej toho roku za 100 zl. konv. měny. Další jeho práce, zjištěné v archivu olomoucké konzistoře jsou oprava varhan v Zašově, provedená roku 1839, za kterou dostal 170 zl. V roce 1840 byl požádán o posudek na varhany v Bílavsku, přestavěné novojičínským varhanářem Janem Neusserem, roku 1842 dal posudek na varhany v Rudolticích na Potštátsku a v Šumvaldě u Budišova. Roku 1848 opravil varhany v Barnově na Spálovsku za 18 zl. 45 kr., v roce 1850 zpracoval návrh na varhany pro kostel v Rusavě s rozpočtem na 355 zl. konv. měny.¹¹⁾

Počet varhan, které Hanačík za svého působení ve Spálově postavil v letech 1819–1853 (resp. 1863), nebo přestavěl, zejména na Spálovsku a pro kostely na jižních svazích Jeseníků byl nepochybně značně vyšší a bude doplněn teprve místním průzkumem farních kronik apod. Ze zápisu zálohy 80 zl. na stavbu varhan, kterou vzal Hanačík od obce Roudno a jeho výmazu roku 1837 po provedení

práce víme, že postavil varhany pro kostel v Roudně, snad také půjčka peněz z Velkého Klokočova z téhož roku se týkala stavby varhan v tamním kostele.¹²⁾

V historii městečka Spálova je Mauric Hanačík výjimečnou osobností, přesahující rámec místního významu, význačnou v dějinách uměleckých řemesel, moravského varhanářství první poloviny 19. století i pro dějiny venkovské kostelní hudby na Moravě.

Poznámky:

- 1) Mat. křtů Zlína č. 47, s. 68, mat. úmrtí č. 56, s. 41, SOA Brno.
- 2) Kniha smluv panství spálovského tom I, fol. 64, SOA Opava. Barbora Heindlová byla patrně mladá vdova, protože její dcera měla u sirotčího úřadu v Drnholci zajištěný sirotčí podíl na majetku.
- 3) Mat. křtů Spálova tom IV, fol. 104, 120, SOA Opava. Roku 1823 byli kmotry při křtu Kašpar Hauer, učitel ve Spálově s manželkou Agnes, roku 1828 Hermann Heindl, revírník v Paršovicích na panství hranickém, bratr Barbory Hanačíkové a Anna Maršálková ze Spálova.
- 4) Grunt. kniha Spálova, sign. 4590, fol. 704–706, Kniha listin Spálova tom I, fol. 42–43, 99–100, SOA Opava.
- 5) Jako kmotr při křtech dětí ve Spálově je Hanačík s manželkou např. roku 1824, 1826, 1837, roku 1827 je svědkem sňatku Josefu Špačkoví na spálovském zámku, osobnímu myslivci Závíšovu, roku 1830 je svědkem sňatku barvíře z Oder ve Spálově aj. Mat. křtů Spálova tom I, fol. 109, 112, 163, mat. sňatk fol. 36, 41, 496.
- 6) Kniha listin Spálova tom I, pag. 145, 184, 222, tom II, fol. 22, 200–201, tom III, fol. 480, 683 aj.
- 7) G. Wolný, Markgrafschaft Mähren (1835) tom I, s. 439 uvádí podle dotazníků jednotlivých panství a statků, shromážděných krajským hejtmánem v Hranicích Schrötterem pro Wolného, že varhanář ve Spálově byl současně výrobcem hudebních nástrojů.
- 8) Mat. sňatků města Hranic, tom VI, fol. 56. Svatební smlouva uzavřená mezi nimi již 10. 12. 1846 byla také poznamenána ve Spálově do pozemkové knihy u Hanačíkova domu čp. 165.
- 9) Kniha listin Spálova tom IV, pag. 272.
- 10) Mat. úmrtí Spálova tom III, f. 174, 181.
- 11) J. Sehnal, Varhanáři na Moravě 1500–1880, Čas. Mor. muz. (Brno), 1979, s. 130.
- 12) Viz pozn. 6!

PEČETI PROBOŠTŮ AUGUSTINIÁNSKÉHO KLÁŠTERA VE FULNEKU OD POLOVINY 17. STOLETÍ

Karel Müller

Jestliže heraldika a s ní úzce spjatá sfragistika prožívají u nás již 20 let určitý rozkvět, pak se to týká především heraldiky městské a státní, nelze to však říci o heraldice a sfragistice církevní, které poněkud zaostávají a až na výjimky se opírají o zjištění získaná před více než padesátiletím. Navíc dosavadní studium se pochopitelně zaměřovalo na zkoumání otázek spojených s počátky církevní sfragistiky, na analýzu a hodnocení pečeti církevní hierarchie v počátcích jejich vývoje. Pro časově mladší období neexistuje ani základní přehled a dochovaném sfragistickém materiálu, zvláště co se týče pečeti řádového kléru, resp. jeho představených.¹⁾ Postrádáme evidenci pečeti byt jen v rámci jednotlivých klášterních komunit, takže je zatím zcela vyloučeno provádět komparaci, jež by mohla přinést obecnější závěry srovnatelné s mnohem pokročilejším sfragistickým badáním v zahraničí.²⁾ Závěrem upozorňujeme na neuspokojivý stav našich znalostí zvláště pro období od 17. století, kdy dochází k nebývalému rozmachu užívání osobních pečeti i u osob nešlechtického původu, patrného také u kléru. Představení klášterů užívali svých samostatných úředních pečeti vedle pečeti konventů již mnohem dříve, avšak u „neurozených“ osob se na nich osobní, svobodně volené znaky objevují v hojně míře teprve od této doby. Na tomto poli se tedy úzce stýká sfragistika církevní se sfragistikou občanskou, stav jejíhož poznání je na podobné úrovni.³⁾

Augustiniáni-kanovníci zakládali své kanonie – řádové domy již v 11. století. Na Moravě měli svá sídla v Prostějově (v 15. století přeloženo do Olomouce), ve Šternberku a ve Fulneku, která se hlásila k tzv. lateránské kongregaci. Fulnecký klášter byl z moravských kanonií nejmladší. Byl založen v roce 1389 tehdejší majitelem fulneckého panství Benešem z Kravař a bezmála čtyři století, až do svého zrušení 21. září 1784, jsou jeho osudy spjaty nejen s vlastním městem, ale i se širokým okolím, v němž do klášterního majetku patřila nejedna obec.

Představenými fulneckého augustiniánského kláštera, užívajícími titulu probošta, byly od poloviny 17. století výhradně osoby občanského původu, pocházející většinou přímo z Fulneku nebo z blízkého okolí. Do jejich úřadu je potvrzoval olomoucký biskup, který byl také stanoveným vizitátorem kláštera. V roce 1672 se fulneckým proboštům dostalo významné pocty, když jim papež Kliment X. udělil právo užívat biskupských pontifikálií, tedy především infule (mitry) a berly. Od roku 1652 do zrušení kláštera se v hodnosti probošta, resp. infulovaného probošta, vystřídalo celkem 12 osob, jejichž pečetem se budeme dále věnovat.⁴⁾

Dolní časová hranice byla zvolena s ohledem na dochovanost sfragistických pramenů. Teprve od této doby můžeme sledovat v téměř souvislé řadě pečeti jednotlivých proboštů až do zrušení kláštera v roce 1784. Je však třeba podotknout, že byl excerpován pouze materiál uložený ve Státním oblastním archivu v Opavě, a to především fondy Augustiniáni-kanovníci ve Fulneku, Slezský stavovský archiv v Opavě, Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě, Urbariální

komise slezská v Opavě a Arcibiskupství Olomouc, odd. Monastica. V dalším textu podáváme přehled zjištěných typů pečeti jednotlivých proboštů. Současně nám tento přehled umožňuje místy poopravit v literatuře od dob Wolného ustálená chybná jména některých osob, stejně jako mezní roční data od volby a investitury až po úmrtí.⁵⁾ Z tohoto důvodu jsme nevynechali ani ty probošty, u nichž se nám zatím pečeť nepodařilo nalézt. U pečeti udáváme roční data písemnosti, na nichž jsme zjistili příslušné otisky. V naprosté většině šlo o pečeti přitištěné, provedené v černém nebo červeném vosku, v několika případech pod papírovým krytem. Jen výjimečně, a to na reverzech k zemi, se vyskytly pečeti přivěšené v dřevěných miskách. Špatné dochování otisků a jejich poměrně malé rozměry nám v některých případech neumožnily přesný popis pečetního pole, zvláště u složitějších znamení.

Pavel Brugmann (1652–1672)

1. 1669⁶⁾

Osmihran 11 x 10 mm. Ve španělském štítě jednorozec ve skoku; turnajská přílba s příkryvadly, klenotem vyrůstající jednorozec. Po stranách klenotu iniciály P. B. Pečetní pole lemováno bodovcem s linkou.

2. 1671⁷⁾

Ovál 27 x 23 mm. V pečetním poli stejný erb jako u předchozí pečeti. Opis majuskulou mezi linkou a linkou s vavřínovým věncem: PAVLVS BRVGMANN . PRAE-POLITVS . FVLNECENSIS.

Matyáš Augustin Richter (1672–1683)

1. 1672⁸⁾

Osmihran 13 x 12 mm. V oválné kartuši doprava obrácený pták (labuť?) na trávniku. Nad kartuší iniciály M A R.

2. 1674, 1678, 1679, 1680, 1682, 1683⁹⁾

Ovál 18 x 14 mm. Oválná boltcová kartuš s Nejsvětější Trojicí. V patě kartuše proboštův osobní znak shodný s předchozí pečeti. Nad kartuší vpravo mitra a vlevo berla závitěm ven. Po stranách iniciály M R P F. Pečetní pole lemováno linkou s provazcem.

3. 1676, 1678¹⁰⁾

Ovál 27 x 33 mm. Shodné s předchozí pečeti, avšak pečetní pole lemováno linkou s vavřínovým věncem.

Pavel Augustin Irmmler (1683–1689)

1. 1684¹¹⁾

Ovál 33 x 28 mm. Oválná boltcová kartuš s Nejsvětější Trojicí. Nad kartuší vpravo mitra s fimbriemi, vlevo berla závitěm ven. Dole menší oválná kartuš s osobním znakem přerušujícím opis – kosmé břevno se třemi křížky provázené nahoře i dole hvězdou. Opis mezi linkou a dvojitou linkou: + AVGVSTI . PAVL . IRMLER PRAEPOSITVS . CAN: REG (pokračuje po stranách uvnitř velké kartuše) FVLN ECII.

2. 1684¹²⁾

Ovál 16 x 14 mm. Stejný pečetní obraz jako u předchozí pečeti, avšak břevno v osobním znaku probošta je šikmé. Po stranách mitry a berly iniciály: P A I P F.

Ignác Jan Gebel (1689–1694)

Pečeť nezjištěna.

Gottfried Bernard Thamm (1694–1698)

1. 1694¹³⁾

Ovál 16 x 13 mm. Ve španělském štítě krokev provázená po obou stranách hvězdou, dole doprava obrácený pták stojící na trojvrší; kolčí přílba s příkryvadly, klenotem hvězda mezi rozevřenými křídly. Po stranách iniciály: G . T . C . R . L . O . Pečetní pole lemováno perlovcem.

2. 1695, 1696, 1698¹⁴⁾

Ovální 16 x 14 mm. Oválná boltcová kartuš, v hlavě štítu Boží oko a pod ním proboštův osobní znak. Nad kartuší vpravo mitra s fimbriemi a vlevo berla závitěm ven. Po stranách mitry iniciály: G B T P F. Pečetní pole lemováno linkou s perlou.

3. 1696, 1697¹⁵⁾

Ovální 21 x 19 mm. Shodné s předchozí pečeti, avšak pečetní pole lemováno linkou s masivním vavřínovým věncem.

Augustin Ondřej Schmid (1698–1710)

1. 1700, 1702, 1703, 1704, 1707¹⁶⁾

Osmihran 14 x 12 mm. V oválné kartuši v hlavě Boží oko a pod ním kotva provázaná po obou stranách osmicípou hvězdou. Nad kartuší vpravo mitra a vlevo berla závitěm ven. Po stranách mitry iniciály: A A S P F. Pečetní pole lemováno dvojitou linkou.

2. 1701¹⁷⁾

Ovální 21 x 19 mm. Shodné s předchozí pečeti, avšak pečetní pole lemováno linkou s masivním vavřínovým věncem.

Filip Bernard Lerch (1711–1729)

1. 1712, 1718, 1724¹⁸⁾

Ovální 23 x 21 mm. Oválná barokní kartuš, štít čtvercový, v hlavě Boží oko, v 1. a 4. poli gryf, ve 2. a 3. poli věž o třech stínkách s otevřenou branou. Nad kartuší vpravo mitra a vlevo berla závitěm ven. Po stranách mitry iniciály: P . L . P . F . Pečetní pole lemováno linkou s vavřínovým věncem.

2. 1719¹⁹⁾

Ovální 30 x 27 mm. Shodné s předchozí pečeti.

Frntišek Jan Martin Gold (1729–1745)

1. 1730, 1732²⁰⁾

Ovální 21 x 19 mm. Oválná kartuš, štít polcený, vpravo Boží oko, levé pole šikmo děleno, vpravo prázdné (graficky vyznačeno zlatá tinktura), vlevo trojvrší (graficky vyznačeno modré pole). Nad kartuší vpravo mitra s fimbriemi a vlevo berla závitěm ven. Pečetní pole lemováno dvojitou linkou.

Jan Hermenegild Filip Franz (1746–1747)

Pečeť nezjištěna.

Josef Jan Barvík (1747–1760)

1. 1758²¹⁾

Ovální 21 x 19 mm. Francouzský štít, mírně po stranách vykrojený, dělený kolmo a šikmo; nahoře Boží oko, vpravo monogram jména Maria na graficky vyznačeném modrém poli, vlevo nezřetelná rostlina (růže?) na graficky vyznačeném modrém poli, dole zavinutá stěla. Na štítě vpravo mitra a vlevo berla závitěm ven. Kolem štítu bohaté rozviliny. Pečetní pole lemováno linkou s provazcem.

Jan Kazimír Volný (1760–1778)

1. 1760²²⁾

Ovální 21 x 18 mm. V korunované barokní oválné kartuši monogram. Pečetní pole lemováno linkou.

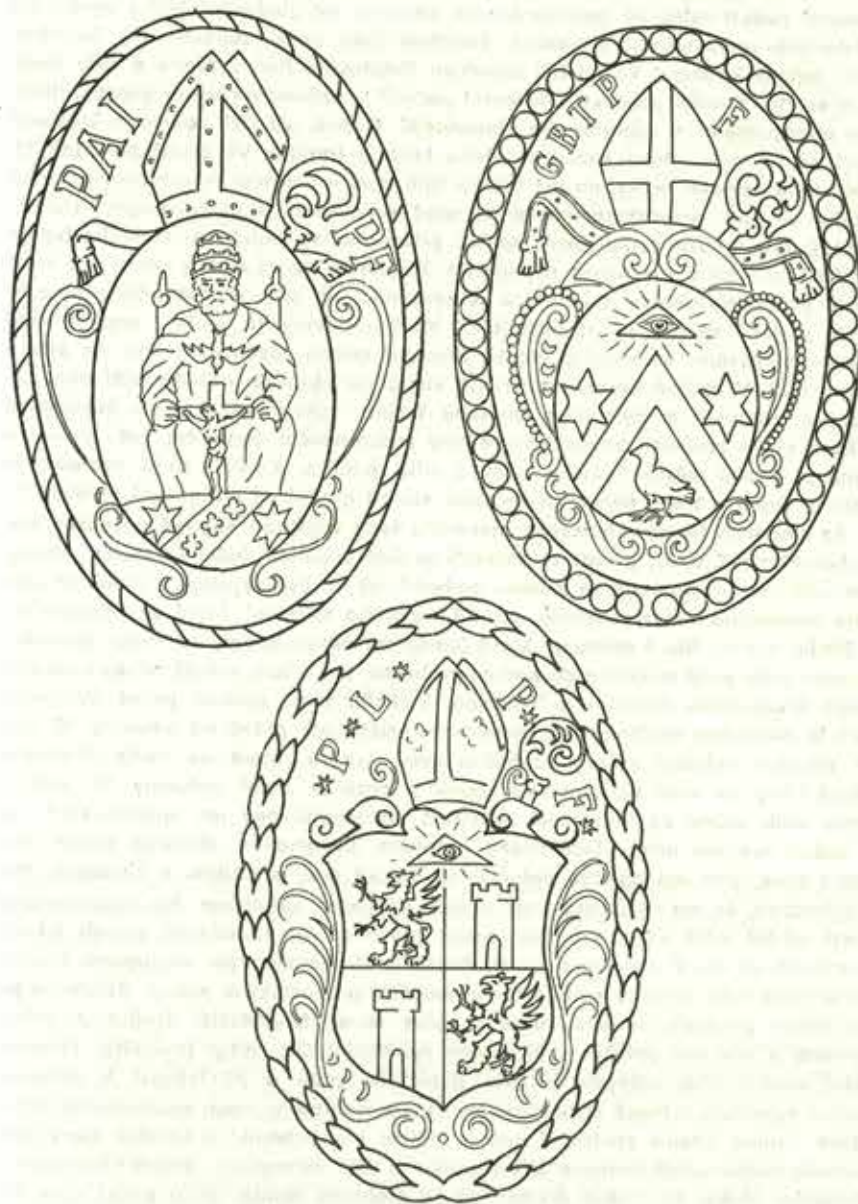
2. 1766, 1772²³⁾

Ovální 22 x 19 mm. Obdobně ztvárněná pečeť jako u Barvíka, avšak zřetelné je pouze horní pole s Božím okem. Pečetní pole lemováno linkou s vavřínovým věncem.

Dominik Ambrosini (1779–1784, + 1791)

1. 1781²⁴⁾

Ovální 22 x 19 mm. Obdobně ztvárněná pečeť jako u Barvíka a Volného, avšak znamení v jednotlivých polích štítu nezřetelná.

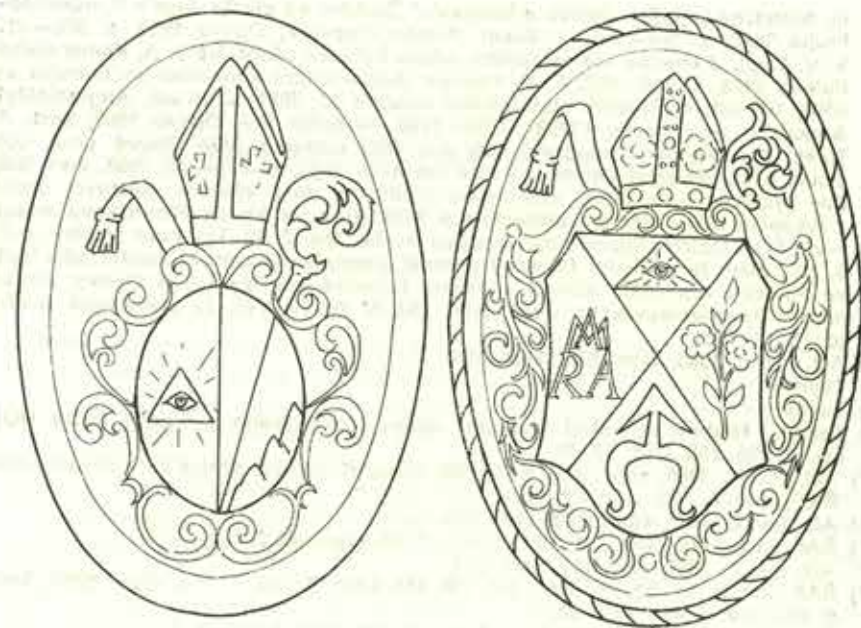
1. Pečeť Pavla Augustina Irlera

2. Pečeť Gottfrieda Bernarda Thamma

3. Pečeť Filipa Bernarda Lercha

Pro lepší pochopení obsahu pečeti jednotlivých proboštů je třeba se zmínit o vlastní pečetí fulnecké augustiniánské kanonie, ač sledování jejího vývoje by zasluhovalo samostatnou pozornost. Podobně jako např. augustiniánů šternberských, jejichž klášterní kostel byl zasvěcen Zvěstování Panny Marie a tedy tento motiv se stal trvalou součástí konventní pečeti²⁵⁾, setkáváme se na pečetí fulneckých augustiniánů s vyobrazením Nejsvětější Trojice, již byl zasvěcen klášterní kostel ve Fulneku, plnící současně úlohu kostela farního. Ve druhé polovině 17. století byla užívána pečeť, na níž trůnící Bůh otec s holubicí – symbolem Ducha svatého – na pravém rameni držel před sebou kříž s ukřížovaným Kristem. Latinský opis určoval typář jako „menší“, přičemž otisk logicky existujícího typáře „většího“ se nám zatím nalézt nepodařilo. Zřejmě ke konci století dochází k malé úpravě pečetního obrazu a holubice se přesunuje na prsa postavy Boha otce.²⁶⁾ V této podobě se pak pečeť udržuje až do 2. poloviny 18. století, aniž je však opisem rozlišována na větší a menší. Zásadní změnu zaznamenáváme na otisku z roku 1772. V oválné kartuši rozdělené vidlicí se objevuje nahoře Boží oko, nahrazující jednodušším symbolem božskou Trojici, vpravo věž kostela zakončená křížkem, vlevo zavínutá stěla na graficky znázorněném červeném poli, převzatá zjevně ze znaku města Fulneka, resp. z erbu pánů z Kravař, rodu zakladatele kláštera. Typář s tímto pečetním obrazem sloužil patrně až do zrušení kláštera.²⁷⁾

Ze sledovaného sfragistického materiálu tedy vyplývají některé poznatky, které charakterizují vývoj pečeti fulneckých proboštů během jednoho století. Především můžeme konstatovat, že všichni probošti, až na dvě výjimky, u nichž se nám zatím nepodařilo nalézt doklady, užívali osobního znamení, které se objevilo též na úřední pečetí. Šlo o znamení, která jednotlivé osoby užívaly na svých osobních pečetích ještě před zvolením do funkce probošta, jak o tom svědčí otisky osobních typářů Brugmanna, Richtera a Thamma. Výjimku tvoří osobní pečeť Wolného, která je dokladem oblíbenosti monogramů rozšířených právě od poloviny 18. století. Většina proboštů užívala souběžně dvou typářů, které se vedle drobných detailů lišily jen svou velikostí. Ve shodě s praxí z první poloviny 17. století, kterou však máme ve fulneckém prostředí dokumentována jen sporadicky,²⁸⁾ se na pečetí prvního námi sledovaného probošta, Brugmanna, objevuje pouze jeho osobní znak, jenž má podobu úplného šlechtického erbu s přílbou a klenotem. Neří vyloučeno, že mu byl tento znak udělen některým palatinem. Na Brugmannově pečetí schází ještě mitra s berlou, neboť právo užívat pontifikálií získali fulneckí probošti až těsně před jeho smrtí. Počínaje Brugmannovým nástupcem Richtem se však tyto atributy staly trvalou součástí proboštských pečeti. Richter a po něm Irmmler přenesli na svou úřední pečeť obraz Nejsvětější Trojice z pečeti konventu a pod něj položili svůj osobní symbol.²⁹⁾ Od doby probošta Thamma začíná osobní znak pokrývat většinu pečetního pole a příslušnost k fulnecké kanonii vyjadřuje v hlavě štítu Boží oko, které nahradilo, resp. zjednodušilo obraz božské Trojice. Stejně ztvárnění pečeti vidíme i u Schmida a Lercha, který jako osobního znaku užívá čtvercový štít s gryfem a věží, odvozenou zřejmě z fulneckého městského znaku. Ke změně dochází až za probošta Golda, jehož pečeť nese štít polcený, přičemž Boží oko se přesunuje do pravého pole a levé je vyhrazeno pro osobní znak. Užívání tohoto znaku máme doloženo i v grafické podobě.³⁰⁾ Goldova pečeť tvoří přechod k novému ztvárnění typářů posledních tří fulneckých proboštů, jejichž nám známé otisky jsou však velmi špatně dochovány, takže nám dovolují popsat v úplnosti pouze pečeť Barvíkova. Míží úplně legenda a všem třem typářům je shodně kosmé a šikmé čtvrcení, přičemž v horním poli zůstává Boží oko. U Barvíka navíc vidíme v pravém poli monogram jména Maria, v levém poli rostlinný stvol (snad růže) a dole zavínutou stělu ze znaku města Fulneka, která v této době tvoří součást konventní pečeti. Dodatečné nálezy kvalitnějších

4. Pečeť Františka Jana Martina Golda

5. Pečeť Josefa Jana Barvíka

Kreslil J. Hanáček

otisků, stejně jako zjištění výskytu znaků fulneckých proboštů na architektuře či jiných hmotných artefaktech, naše dosavadní poznatky může ještě doplnit a upřesnit.

Poznámky:

- 1) Viz např. P. R. Pokorný, *Církevní heraldika se zvláštním zřetelem k českým zemím, Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1981, s. 29–32; J. Krejčíková – T. Krejčík, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky, Praha 1987, s. 130–133, 300–303. Přehled o dosavadních pracích v heraldických tiskovinách podává Bibliografie české práce heraldické I, 1901–1980, Ostrava 1983, s. 233–240.**
- 2) Viz E. Henning – G. Jochums, *Bibliographie zur Heraldik, Köln-Wien 1984, s. 359–368. Z novějších prací u nás můžeme uvést pouze rozsáhlejší studii P. R. Pokorného *Znak želivské kanonie v historickém vývoji, Heraldická ročenka na rok 1978, s. 68–95. M. Švábenský ve svém tištěném inventáři *Augustiniánské kláštery I, Brno 1959, uveřejnil fotografie pečeti několika proboštů a konventů v Olomouci, Šternberku, Lanškrouně a Jevíčku, aniž však mimo přepisu legendy komentoval jejich obsah.***
- 3) Viz např. J. L. Bílý, *Poznámky k dějinám bádání o občanské heraldice, Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1981, s. 32–33; Krejčíková – Krejčík, c. d., s. 138–143.*
- 4) J. Svátek, *Organizace fcholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, Praha 1966, s. 24–27; Švábenský, c. d., s. 9–17. K fulneckému augustiniánskému klášteru G. Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren, I/3, Brünn 1859, s. 197–202; T. V. Bílek, *Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, koste-***

- lů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených, Praha 1893, s. 304–305; J. Zukal, Paměti Opavské, Opava 1912, s. 305–321; S. V. Oppl, Z kroniky staroslavného města Fulneku působitě J. A. Komenského, Fulnek 1928, s. 149–152; F. V. Peřinka, Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté, Sborník historického kroužku 32, 1931, s. 28 ad.; Augustiniáni-kanovníci ve Fulneku (1293) 1329–1786, inventář StA Opava 1965, sest. A. Turek. Soudobý opis papežské buly z r. 1672 uložen v SOA Opava, prac. Olomouc, Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), sign. Bb3, inv. č. 1985, kart. 396.
- 5) Zde využíváme vlastního archivního studia a dále výpisků Gustava Becka z rukopisu dějin kláštera uloženého v SOA Brno ve Sběrce Františkova musea – viz SOA Opava, Pozůstalost Gustava Becka, inv. č. 42. Tak např. Wolný, c. d., s. 202, píše, že poslední fulnecký probošt Dominik Ambrosioni zemřel jako farář ve Fulneku v r. 1790, ačkoliv z úmrtní fulnecké matriky (SOA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. Od IV 9) vyplývá, že jmenovaný zemřel až 20. 12. 1791.
- 6) AO, inv. č. 1985, sign. Bb3, kart. 396.
- 7) Tamtéž.
- 8) Tamtéž.
- 9) Tamtéž; Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě (dále HÜ), inv. č. 256, 268, kart. 52, 54.
- 10) AO, inv. č. 1985, sign. Bb3, kart. 396; Augustiniáni-kanovníci ve Fulneku (dále RAF), inv. č. 120, sign. L2, kart. 7.
- 11) AO, inv. č. 1985, sign. Bb3, kart. 396.
- 12) RAF, inv. č. 35, sign. D4, kart. 1; inv. č. 96, sign. I42/2, kart. 5.
- 13) AO, inv. č. 1985, sign. Bb3, kart. 397.
- 14) RAF, inv. č. 91, 92, 94, sign. I38, I39, I41, kart. 5; inv. č. 106, sign. 152/1, kart. 6; HÜ, inv. č. 444, kart. 91.
- 15) RAF, inv. č. 117, sign. I62, kart. 6; inv. č. 126, sign. L6, kart. 7.
- 16) RAF, inv. č. 102, 103, 104, 106, sign. I48, I49, I50, I52, kart. 6.
- 17) RAF, inv. č. 106, sign. 152/1, kart. 6.
- 18) RAF, inv. č. 40, sign. D8, kart. 1; inv. č. 112, sign. I57, kart. 6; Slezský stavovský archiv v Opavě (dále SA), inv. č. 367, sign. A IV 15; Urbariální komise slezská v Opavě (dále UKS), inv. č. 332; HÜ, inv. č. 374, kart. 73.
- 19) RAF, inv. č. 142, sin. N9, kart. 7.
- 20) SA, inv. č. 377, sign. A IV 17; RAF, inv. č. 130, sign. L11, kart. 7.
- 21) UKS, inv. č. 329.
- 22) AO, inv. č. 1985, sign. Bb3, kart. 398.
- 23) SA, inv. č. 394, sign. A V 9; RAF, inv. č. 60, sign. G7, kart. 3.
- 24) SA, inv. č. 398, sign. A XX 6.
- 25) Švábský, c. d., obr. 39, 40.
- 26) K ikonografickým podobám Nejsvětější Trojice viz např. K. Atz – S. Beiffel, Die kirchliche Kunst in Wort und Bild, Regensburg b. d., s. 193–194; Lexikon der christlichen Ikonographie I, Rom – Freiburg – Basel – Wien 1968, sl. 525–537; H. Sachs – E. Badstübner – H. Neumann, Christliche Ikonographie in Stichworten, Leipzig 1980, s. 101–103.
- 27) Otisky pečeti ve fondech a AO.
- 28) Viz pečeť probošta Jířka Ludvíka Šlachta z Šlachten z r. 1635 (UKS, inv. č. 333), na níž je také pouze úplný erb s přílbou a klenotem.
- 29) Zajímavá je neustálená poloha břevna v Irmlerově osobním znaku, vzniklá patrně chybou rytce pečeti.
- 30) Znak je proveden na grafické doktorské tezi Šebestiána Mehoffera z Fulneka z roku 1734 (SOA Opava, prac. Olomouc, Universita Olomouc, inv. č. 2112, poř. č. 200). K tomu viz K. Müller, Grafické teze olomoucké univerzity jako heraldický pramen, Zpravodaj KGHO, 1986, č. 25, s. 8–10.

ZA BOHUMILEM TOBIÁŠEM

Eduard Vojtek

Zemřel dobrý člověk, jehož život byl zcela naplněn čistým a uvědomělým vztahem k hodnotám dobra a krásy. Měl rád přírodu, děti a lidi, miloval svůj rodný kraj, svou vlast. Narodil se v Lichnově 19. dubna 1909, jeho otec byl rolník a s manželkou vychovával devět dětí. Celá rodina hospodařila na 6 ha kopcovité půdy, kterou obdržela matka jako odměnu za opatrování duševně choré dcery lichnovských fojtů manželů Kubardových, u nichž sloužila jako schovanka od svých deseti let. Protože byli v rodině čtyři chlapci, rozhodli rodiče, že někteří se musí vyučit řemeslu. Nejstarší Jan se vyučil obuvníkem, Petr studoval učitelství a Bohumil měl převzít domácí hospodářství. Ale protože neměl respekt u koní, rozhodli rodiče, aby i on studoval na učitelském ústavu v Příboře. A tak rodinný statek převzal bratr Vojtěch, který na něm hospodařil až do roku 1948, kdy jej předal do socialistického vlastnictví. Bohumil po absolvování učitelského ústavu vyučoval na školách v Paskově, Raškovicích, ve Frenštátě p. R. na chlapecké škole, kterou sám jako školák navštěvoval. K dalším jeho působištím patřily Kozlovice, Veřovice, Tichá a jeho milovaný rodný Lichnov. Jeho oblíbenými předměty byly matematika, fyzika, přírodopis a kreslení, ze kterých měl také odbornou zkoušku. Jeho velkou láskou byla hudba a divadlo. Věnoval se jim již od mládí. Napsal několik divadelních her, z nichž tři nastudoval s dětmi šesté až deváté třídy v Lichnově. Už názvy napoví, že to byly hry zcela netradiční: Čtvrtý rozměr, Návštěva z Marsu a Děti a ptáci, která postoupila do okresní soutěže v roce 1967. Zdařilé byly i Tobíášovy verše, které psal pro různé slavnostní příležitosti a které s velkým úspěchem recitovali jeho žáci.

Důkazem Tobíášova muzikanství je skutečnost, že hrál na lesní roh již ve studentském orchestru v Příboře, který řídil profesor Vojtěchovský. A stejně nadšeně hrál na lesní roh i později, v dechové hudbě OB Lichnov. Na vojenské škole v Košicích (1930) hrál v orchestru, který řídil pozdější slovenský hudební skladatel Alexandr Moyzes. Ve Frenštátě p. R. se stal zakládajícím členem Pěveckého sdružení Radhošť, které v roce 1989 oslaví 50 let svého trvání.

Největší popularity dosáhl jako autor lidové řezby, které se věnoval až do důchodu. Na jedné vernisáži své řezbářské tvorby hovořil o svých začátcích takto: „Vím, že byste rádi věděli, jak jsem se dostal k tomu svému koníčku – k řezbě. Ani nevím, co byl začátek. Snad to, že jako každý kluk za mého mládí jsem nosil v kapse nůž, kterého jsem používal ke zhotovování různých hraček a potřeb. Této zálibě jsem se rád věnoval při pasení krav. O vánocích jsem pravidelně dostával od rodičů tužku či pastelky a nějaký blok papíru ke kreslení. Modelovali jsme též z černé hlíny, které bylo dostatek u Kolaříčkovy studánky. To byl asi začátek. V kreslení a řezbě jsem se zkokonoval jako učitel, protože jsem to potřeboval ve svém povolání. Se skutečnou řezbou jsem začal až po odchodu do důchodu v roce 1969. Vyřezával jsem různé typické osoby, které jsem znal jako oráče s koňmi či kravkami, muže s kosou, s trakařem, ženy při

B. Tobíš. Darovník, dřevořezba, 1976

Foto J. Klučka

práci na poli i v kuchyni, lesní dělníky, kováře, koláře, tesaře aj. Zvláště s oblibou jsem ztvárňoval pracovní výjevy, hlavně ty, které už upadly v zapomenutí: vesnická vodní pila, tahání loučí, výroba košťat, výroba pohanské kaše, stloukání másla, mísení chleba. Též různé zvyky jako velikonoční kupačka. S oblibou jsem oživoval řezbou pohádky, hlavně ty místní; Štramberská pohádka, Vodník z Helštýna, Čertovy mlýny, Starý čert na Radhošti, Jak pod Javorníkem chytli draka, Lulkyně a také jiné známé pohádky jako Perníková chaloupka, Honza, drak a princezna, Jak Honza rozesmál smutnou princeznu aj. Ztvárnil jsem také některé balady z Erbenovy Kytice a zhotovil několik betlémů. Pro oslavu 600 let Frenštátu jsem ztvárnil Dobývání železné rudy, Výrobu dřevěného uhlí, Výrobu železa a Vodní hamr."

V letech 1971–1985 uskutečnil Bohumil Tobíš 26 výstav, z toho 11 výstav samostatných, nejen v okrese Nový Jičín. V soutěžích Současná lidová řezba v okrese Nový Jičín, které organizovalo Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně, získaly Tobíšovy práce v roce 1972 první cenu, v roce 1977 cenu druhou a v roce 1983 opět druhou cenu.

Řezby Bohumila Tobíše jsou známy i z televizní obrazovky. Barevný film Jak roste dřevo natočila ostravská televize podle libreta spisovatele Pavla Tobíše, umělcova synovce. Ten je také autorem pořadu o vztahu Bohumila Tobíše k hudbě, který vysílal ostravský rozhlas v režii Tomáše Hančla.

Bohumil Tobíš patřil též ke znalcům historie kraje a zvláště rodného Lichnova. Z jeho iniciativy organizovala Osvětová beseda v Lichnově řadu besed se spisovatelem Bohumírem Četynou a dopřídila se i oficiálního data založení obce (v roce 1293). Úspěch měla také akce pořízení seznamu starého nářadí, nástrojů a strojů, které se v obci zachovaly jako historicky cenné zařízení bývalých domácností a mnohých řemesel a zemědělských usedlostí. Svědčí o tom i úspěšná výstava.

Závěrem připomínka jeho odbojové činnosti za II. světové války. Bohumil Tobíš byl jako aktivní pracovník a funkcionář Sokola zatčen 8. 10. 1941 a vězněn v krajské věznici v Ostravě, později v Kounicových kolejích v Brně a nakonec poznal hrůzy koncentračního tábora v Osvětimi. Domů se vrátil 12. 5. 1942. Po osvobození vstoupil do řad protifašistických bojovníků a aktivně se zúčastnil práce v MO ve Frenštátě pod Radhoštěm, v níž si vážili jeho ideologické činnosti, jeho přednášek, které byly vždy velmi poutavé, pravdivé a humánní. Pracoval úspěšně též jako poslanec MNV v Lichnově, plnil svědomitě všechny své úkoly. Řadu let byl jako předseda školské a kulturní komise členem rady MNV. Přes mnoho ušlechtilých zájmů, kterým se s vrozenou opravdovostí věnoval, přes poctivé a svědomité plnění úkolů ve veřejném životě, kterému odevzdal svůj um a celou duši, celé své srdce dal své rodině, svým čtyřem dětem. Vychovával je s láskou a v lásce se svou vzácnou manželkou Ludmilou, rozenou Pospíchalovou, rovněž učitelkou, s níž se oženil roku 1935. Vážil si svých rodičů, kteří mu umožnili za značných obětí studovat a podle jejich příkladu se svou ženou uskrovnili i on. Jejich děti získaly vysokoškolské vzdělání. Nejstarší syn Jiří je strojním inženýrem, Iva dětskou lékařkou, Ludmila stavební inženýrkou a nejmladší Petr strojním inženýrem. Za takový život a takové dílo patří Bohumilu Tobíšovi obdiv a upřímné poděkování. Co dobra a radosti rozdával jako učitel, jako veřejný činitel a jako člověk! Jeho význam daleko přesáhl rámec obce, okresu i kraje. Zemřel 3. června 1988 ve věku 79 let. Čest jeho památce!

ZAJÍMAVÁ LOKALITA NA DOMORAZU

Marie Sedláčková

V jihozápadní části okresu Nový Jičín na k. ú. Hostašovice bylo v roce 1987 zaznamenáno dosud nejbohatší naleziště chráněného a celostátně ohroženého druhu vstavače prstnatce májového (*Dactylorhiza majalis* [Rchb.] Hunt et Summerh.). Lokalita situovaná v pramenné oblasti Srního potoka v nadmořské výšce 360–390 m n. m. mezi Horním a Dolním domorazským polesím zaujímá prostor vymezený linií železniční tratě Ostrava-Kojetín a státní silnicí Nový Jičín-Valašské Meziříčí. V současném vývojovém stádiu představuje ustupující společenstva vysokostébelných lučních porostů inklinujících ke svazu *Calthion* (cf. Moravec et al. 1983), které zde podmiňuje zvýšená vlhkost půdy a trvalé zamokření. V lokální modelaci reliéfu jsou vytvořeny vyvýšeniny nepodmáčených stanovišť s přechodem k mezofilním ovsíkovým lokalitám svazu *Arrhenatherion* a místy i k poloteplomilným pastvinám typu *Violion caninae*.

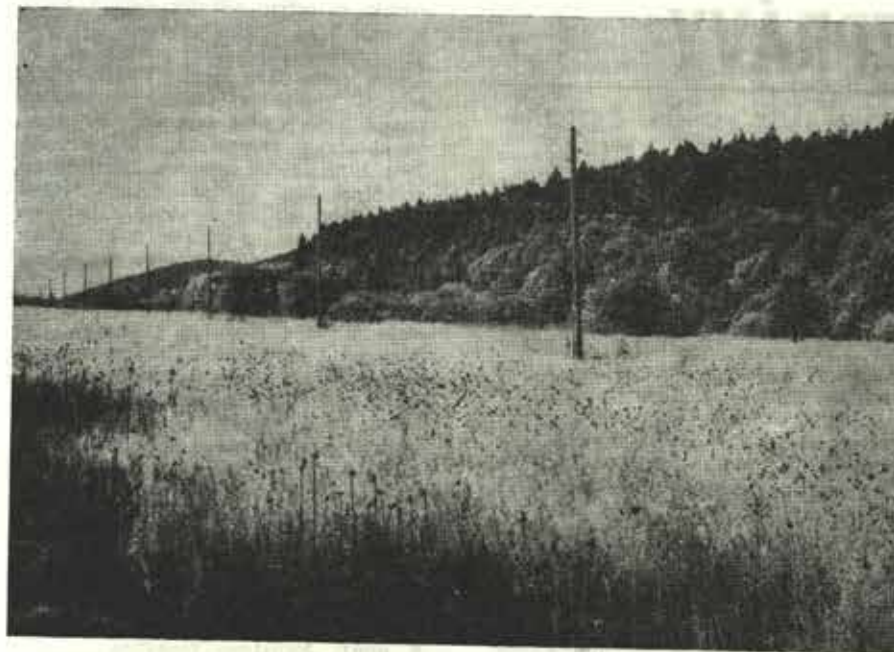
Silně podmáčené fácie, zvláště ve sníženinách vodoteče, osídluje společenstva vysokých ostřic (*Caricion gracillis*) s diagnostickými druhy ostřice štíhlé (*Carex gracilis*), ostřice měchákaté (*Carex vesicaria*) a ostřice ostré (*Carex acutiformis*). Převážnou plochu luk zaujímají na vlhkých až mírně podmáčených místech porosty s dominantním pcháčem potočným (*Cirsium rivulare*), které provází početná garnitura dalších druhů, např. ostřice liščí (*Carex vulpina*), štírovník močálový (*Lotus uliginosus*), kohoutek luční (*Lychnis flos-cuculi*), pryskyřník prudký a p. zlatožlutý (*Ranunculus acris* et *R. auricomus*), kyseláč luční (*Rumex acetosa*), děhel lesní (*Angelica sylvestris*), skřípina lesní (*Scirpus sylvaticus*), metlice trsnatá (*Deschampsia cespitosa*), přeslička bahenní (*Equisetum palustre*) a další.

Údolní tok lemují i fragmenty vysokobylinných luk s převládajícím tužebníkem jilmovým (*Filipendula ulmaria*) a průvodními druhy např. vrbina obecná (*Lysimachia vulgaris*), krabílce chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*), škarďa bažinná (*Crepis paludosa*), kozlík lékařský (*Valeriana officinalis*), kýchavice Lobelova (*Veratrum lobelianum*).

Nejvýše položená, středně vlhká místa podél silnice nebo železnice osídluje ovsíkové louky s charakteristickým druhovým složením, např. ovsík vyvýšený (*Arrhenatherum aetivum*), medyněk latnatý (*Holcus lanatus*), svízel povázka (*Galium mollugo*), kopretina luční (*Leucanthemum ircutianum*), jetel luční (*Trifolium pratense*), zvonek rozkladitý (*Campanula patula*) aj.

Na vyvýšeninách střední části levého břehu se vyskytují fragmenty zcela suchých formací pastvin se zastoupením druhů jako jsou např. tužebník obecný (*Filipendula vulgaris*), pryšec chvojka (*Euphorbia cyparissias*), pryskyřník mnohotvárný (*Ranunculus polyanthemos*), jetel prostřední (*Trifolium medium*), vídod obecný (*Polygala vulgaris*) a mateřídouška polejovitá (*Thymus pulegioides*).

Mimořádně bohatý výskyt prstnatce májového, který zde v roce 1987 představoval populaci 1756 kvetoucích exemplářů s širokou variabilitou forem tvarů a především barvy květů, lze patrně vysvětlit výjimečně příznivými klimatickými

Louky na Domorazu
Foto M. Sedláčková, 1988

podmínkami s dlouhým a vlhkým, relativně chladnějším předjařím. V roce 1988 zde vykletlo jen o polovinu méně tohoto na Novojičínsku nejčastějšího vstavače.

Vzhledem k navrženým melioračním úpravám lokality je snahou orgánů státní ochrany přírody – okresního pracoviště v Novém Jičíně připravit návrh na vyhlášení ochrany této lokality v kategorii chráněného přírodního výtvaru „Louky na Domorazu“.

Tato ekologicky pozoruhodná lokalita si jistě zaslouží uchování pro příští generace, a to nejen jako významná genofondová plocha prstnatce májového, ale i jako stanoviště důležitých indikačních druhů a s výskytem dalších rostlin. Jsou to zejména západokarpatský endemit kozlík celolistý (*Valeriana simplicifolia*) a prstnatec Fuchsův (*Dactylorhiza fuchsii*), jež představují ohrožené druhy květeny ČSR, ale i další, z území okresu mizející druhy, např. kuklík potoční (*Geum rivale*), hladýš pruský (*Laserpitium pruthenicum*), mařinka potoční (*Asperula divalis*) a kýchavice Lobelova (*Veratrum lobelianum*).

Literatura:

Moravec J. et al. (1983): Rostlinná společenstva České socialistické republiky a jejich ohrožení. – Severočes. Přír., Litoměřice, apend. 1983/1:5-110.

ZPRÁVY

Zemřel Miroslav Rafaj

5. prosince 1987 neočekávaně zemřel v Opavě inženýr Miroslav Rafaj, bratr dr. Oldřicha Rafaje, literárního kritika a šéfredaktora Literárního měsíčníku v Praze.

Oba bratři Rafajové (dvojčata) se narodili 25. dubna 1934 v Zubří u Valašského Meziříčí, ale jejich rodiče se po druhé světové válce přestěhovali do Odr. Ačkoliv oba dva měli literární vlohy, po studii na gymnáziu v Novém Jičíně se jejich cesty rozešly: Oldřich studoval na filozofické fakultě v Brně a v Praze, Miroslav na Vysoké škole zemědělsko-lesnické v Brně. Několik let byl Miroslav Rafaj zaměstnán u národního podniku Zemědělské stavby v Opavě a účastnil se v terénu, často ve velmi zapadlých místech, melioračních prací ve slezském pohraničí. Odsud výtěžil náměty ke značné části svého prozaického díla, jež hlavně zachycuje svět dělníků a prostých lidí (autor jim také říkal „pěší lidé“). V sedmdesátých letech byl postupně ředitelem Okresní správy silnic v Opavě, pracovníkem MěstNV Vítkov a pak až do roku 1987 šéfredaktorem ostravského nakladatelství Profil a předsedou pobočky Svazu českých spisovatelů v Ostravě. Bydlel stále v Opavě a v roce 1987 nastoupil na pětiletou tvůrčí dovolenou, takže smrt ho náhle zastihla uprostřed příprav na větší dílo zásadního významu. Pozůstalost Miroslava Rafaje, který byl od roku 1986 zasloužilým umělcem a nositelem Ceny Petra Bezruče, je uložena v Památníku Petra Bezruče v Opavě.

Ještě jako inženýr na melioracích vydal v roce 1963 sbírku povídek Neustále kolem tebe. V literatuře se však více uplatnil až s nástupem nové generace spisovatelů v sedmdesátých letech, kdy převládla zvýrazněný zřetel k pracovní tematice. V této souvislosti byl vyzvedáván Rafajův román z roku 1973 Obtěžte rovin. Jako velmi plodný autor vydal

rychle za sebou několik dalších knih: v roce 1975 sbírku povídek Výzvy k soukromým slavnostem, 1976 román Slaný sníh, 1979 román Průzkum větrných mlýnů v Oderských vrších (psal jsem o něm samostatně v tomto sborníku, svazek 25, 1980, str. 77-78), 1979 sbírku povídek Zahrada po rodičích, 1980 sbírku povídek Hořící kůň, 1984 sbírku povídek Obklopen blaženými postavami a 1985 sbírku povídek Pěší lidé. Miroslav Rafaj psal i rozhlasové a televizní hry, jeho drama Cesta do vnitrozemí inscenovalo Slezské divadlo v Opavě. Byl zároveň typem obětavého spisovatelského funkcionáře a spolu se svým bratrem Oldřichem patřil do čela těch spisovatelů, kteří v sedmdesátých letech vytvářeli nové svazové orgány v ústředí i v krajích a zajišťovali publikační možnosti nastupujícím mladým autorům.

Jiří Urbanec

K úmrtí Jaroslava Nehýbla

20. června letošního roku rozloučila se příbořská veřejnost se středoškolským profesorem Jaroslavem Nehýblem. V jeho osobě odešel významný jazykovědec, literární historik a regionální badatel.

Pocházel z Orlové, kde se narodil 6. srpna 1908 v rodině úředníka. Dětství a první školní léta prožil v Lázních u Orlové. Studoval pak na reálném gymnasiu v Orlově a maturoval zde v roce 1927. Odešel do Brna na filozofickou fakultu, kde v letech 1927-32 studoval češtinu a francouzštinu. Navštěvoval přednášky takových jazykovědných a literárních veličin, jako byli Arne Novák, František Trávníček a Bohuslav Havránek. Ti významně ovlivnili pozdější badatelskou činnost prof. Nehýbla. Po universitních studiích působil nejprve jako učitel na Slovensku.

V roce 1935 dostal místo na reálném gymnasiu v Příboře. Po tamním krátkém působení byl povolán na vojenskou prezenční službu a po jejím splnění se vrátil do Příboře. Nebylo mu však dopřáno, aby se v klidu mohl věnovat své práci. Příbor byl 10. října 1938 okupován nacistickým Německem a J. Nehýbl odešel s profesorským sborem do Frenštátu p. R., kam bylo příbořské reálné gymnasium přemístěno. Později byl přeložen na reálné gymnasium v Místku. Zde

byl v roce 1941 gestapem zatčen a dva měsíce vězněn v brněnských Kounicových kolejích. Za okupace působil ještě na školách v Olomouci a v Přerově.

12. května 1945 se prof. J. Nehýbl vrátil do osvobozeného Příboře. Byl pověřen organizováním přípravných prací k znovuootevření reálného gymnasia. V budově školy byl v posledním roce války vojenský lazaret a třídy a kabinetů byly v ubohém stavu. Než zůstaly tu učební pomůcky, nebylo zařízení do třídní. Nadšení však překonalo všechny těžkosti, a tak 12. září zahájil prof. Nehýbl v aule gymnasia nový školní rok, první v osvobozené republice. Na příbořském gymnasiu vyučoval pak až do odchodu do důchodu v roce 1969.

V roce 1946 se oženil a jeho manželka mu svou pečlivostí a obětavostí připravila pevné rodinné zázemí. Díky tomu se mohl věnovat regionálnímu bádání v oboru literární vědy, historie, národopisu a folkloristiky. Přispíval do časopisů vycházejících na našem území. Jeho články najdeme v Kravaňsku, Nové Lubině, Novojicku, Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín, Rozkvětu. Přispíval i do časopisů krajských a celostátních. Nezapomínal na rodné Těšínsko a své práce uveřejňoval ve Slezském sborníku, v Radostné Zemi, v čas. Těšínsko a Zaranie Šlaskie ad. Svůj badatelský zájem věnoval národnímu obrození na Těšínsku, pokrokovým lidovým tradicím na Lašsku, lidovým zpěvákům a hudebníkům, místním názvům a hlavně životu a dílu hudebního skladatele Leoše Janáčka.

Kromě práce pedagogické a badatelské byl prof. J. Nehýbl činný ve veřejných a politických funkcích. V organizaci KSČ na gymnasiu byl propagandistou, v letech 1963-69 předsedou. Byl funkcionářem ROH, v padesátých letech městským archivářem a krátkou dobu i kronikářem. Až do konce života byl členem vlastivědného kroužku při muzeu v Příboře.

Odešel dobrý člověk.

Čest jeho památce.

Lubomír Loukotka

Za Jaroslavem Kolátkem

24. července 1988 zemřel po dlouhé a těžké nemoci ve věku 77 let učitel, školský a vlastivědný pracovník Jaroslav Kolátek. Byl to vzácný a dobrý

člověk obdařený řadou schopností a lidskými vlastnostmi, kterých plně využíval k mnohostranné a prospěšné činnosti.

Narodil se 2. ledna 1911 v Orlové-Horní Lutyni a v roce 1931 po studiu na Pedagogické akademii v Brně se stal učitelem. Do okupace působil na Těšínsku, za války na měšťanských školách v Polešovicích a v Uherském Hradišti. Po osvobození přišel do Nového Jičína, vyučoval na měšťanských školách a v roce 1956 se stal vedoucím nově zřízeného pedagogického střediska a později okresním školním inspektorem. Jako školský pracovník se zasloužil o modernizaci výchovy a vyučování na základních školách v okrese.

Učitelská práce a řídící činnost na odboru školství ONV byla sice hlavní, ale ne jedinou stránkou jeho dlouholetého působení. S nevšední houževnatostí se od počátku pobytu v Novém Jičíně pustil do veřejně politické a kulturní práce v městě a v okrese. Zastával řadu odpovědných funkcí v KSČ, SČSP, v Socialistické akademii a mnoha dalších organizacích. Stál u zrodu výtvarného sdružení Jaronek, uspořádal řadu výstav svých obrazů v Novém Jičíně, v Ostravě, Havířově, Val. Meziříčí, Frenštátě, Opavě a obesílal výstavy učitelů výtvarníků v Uherském Brodě. Jeho obrazy novojičínského zámku, náměstí, Štramberku, motivů z beskydské krajiny, kytic a zátiší zdobí příbytky mnoha domů a veřejných budov nejen v naší vlasti, ale i v zahraničí.

Jaroslav Kolátek se však zapsal významně také do vlastivědné publikační činnosti. Nejdříve jako autor článků a kreseb v prvních vlastivědných sbornících padesátých let, jako Novojicko v budování a kultuře a Novojicko v období dovršování socialismu. V roce 1960 se odvážně pustil se skupinou spolupracovníků do vydávání vlastivědného časopisu Novojicko, který měl navázat na předválečné a po válce do roku 1949 vydávané nepravidelně jen do roku 1966, mělo značné potíže materiální, ale zásluhou houževnatosti Jaroslava Koláčka se jeho vydáváním podařilo překlenout období mezi Kravaňskem a našim Vlastivědným sborníkem. Jaroslav Kolátek odešel do důchodu v roce 1971, ale až do smrti se živě zajímal o vlastivědnou práci. Připojujeme se k těm, kteří si jeho práce vždy vážili.

Jan Hanák 65

Jaroslav Štindl mezi spolupracovníky v roce 1973

Foto Okresní archiv Nový Jičín

Vzpomínka na vlastivědného pracovníka Jaroslava Štindla

Ani se nechce věřit, že uplynulo deset let ode dne 24. září 1978, kdy zesnul vlastivědný pracovník, pedagog, ředitel škol, muzea a archivu, muzikant a archivář Jaroslav Štindl, vzorný učitel a nositel vyznamenání Zasloužilý bojovník proti fašismu. Letos v lednu zároveň uplynulo 85 let, kdy se v učitelské rodině v Trnávce 15. ledna 1903 narodil.

Studoval na gymnáziu v Příboře a v tomto městě maturoval na státním učitelském ústavu. V roce 1931 nabyt způsobilosti pro měšťanské školy z jazyka českého, dějepisu, zeměpisu a občanské nauky. Působil na školách v Trnávce, Kopřivnici, Příboře, Místku, Brušperku a v Novém Jičíně. V době okupace byl pro odbojovou činnost proti Němcům 15. dubna 1941 zatčen, odsouzen a v letech 1941–1945 vězněn, nejdéle ve věznicí ve Straubinku v Bavorsku.

Po osvobození, jako by chtěl dohnat zameškaná léta plná utrpení a nečinnosti, nešetřil svých sil a pomáhá osvobozené republice budovat novou

kulturu a nové školství. V letech 1945–1950 působil jako jeden z prvních osvětových inspektorů v okrese Nový Jičín. Pak se trvale vrátil ke své pedagogické činnosti: stal se ředitelem dívčí měšťanské školy v Novém Jičíně, od roku 1953 ředitelem 1. osmileté střední školy a od roku 1958 ředitelem ZDŠ na Tyršově ulici 1. Jako jeden z prvních byl v okrese Nový Jičín v roce 1955 vyznamenán titulem vzorný učitel.

V letech 1964–1971 stál v čele nově zřízeného Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně a kromě jiného se zasloužil o vybudování a reinstalaci památníků slavných rodáků a významných osobností novojičínského okresu: Františka Palackého, Řehoře Mendla, Sigmunda Freuda a J. A. Komenského. Pod Štindlovým vedením vydal Vlastivědný ústav, dnes Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně, řadu regionálních publikací z kulturní historie okresu a k dějinám dělnického hnutí, KSČ, protifašistického odboje a osvobození okresu. Byly to např. sborníky Cestou bojů k vítězství, Mnichov není jen historie, vydané v roce 1965 a dvoudílná publikace K historii

KSČ na Novojičínsku, která vyšla v roce 1966 a 1971. Z iniciativy Jaroslava Štindla byla při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně zřízena mezi prvními v Severomoravském kraji stavební skupina pro ochranu památkových objektů a dány tak základy soustavné péči o uchování stavebních historických památek v okrese.

Vlastivědná práce vlastně přitahovala Jaroslava Štindla už od mládí a tak jeho regionální činnost byla výsledkem celoživotního úsilí. Připomeňme si, že Jaroslav Štindl byl od počátku členem redakčního kolektivu vlastivědného sborníku Kravaňsko, který v roce 1932 v národnostně smíšeném novojičínském okrese začal vycházet. Redigoval zde až do r. 1938 hádankářský kout. V redakční radě obnoveného Kravaňska nechyběl ani v poválečném období od roku 1945 do roku 1950. Jaroslav Štindl předával své zkušenosti i v redakčních radách dalších vlastivědných časopisů, jak v šedesátých a sedmdesátých letech následovaly: v Novojicku a od roku 1967 Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín. V těchto periodikách nacházíme rovněž jeho příspěvky z hudebního života na Novojičínsku, z dějin učitelstva i z regionální historie, kde se zabýval především hnutím odporu za 2. světové války v podmínkách našeho okresu. Jaroslav Štindl nechyběl ani v redakčním kolektivu sborníku Vlastivědný přehled Novojicka z roku 1957 a publikace Čtení o Novém Jičíně, vydané v roce 1963 u příležitosti 650. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně.

Ve svých příspěvcích a článcích Jaroslav Štindl bohatě využíval informací, které získával jako archivář při odborném zpracování archivních fondů. Archivnictví bylo jeho láskou, koníčkem, kterému věnoval mnoho volného času. Svou poctivou prací se Jaroslav Štindl zapsal navždy do historie severomoravského archivnictví, především do historie Okresního archivu v Novém Jičíně. 1. ledna 1952 převzal jeho vedení a neúnavně ho budoval. Pro archivní fondy zrušených okresů v roce 1960 vytvořil nový depozitář v budově bývalé synagogy v Novém Jičíně, kterou ONV pro potřeby archivu v roce 1969 zakoupilo. Jeho zásluhou byla budova vybavena na svou dobu progresivní třípatrovou železnou konstrukcí, tenkrát v kraji jedinou. Dnes už se většina depozitářů novostaveb archivů či oprav archivních budov řeší tímto způsobem.

Ze zpřístupněných fondů Jaroslavem Štindlem připomeňme katalogy presíděných spisů okresních úřadů v Bílovci, Klimkovicích a v Novém Jičíně, které se staly cenným pramenem k dějinám dělnického hnutí v podmínkách našeho okresu.

Se jménem Jaroslava Štindla je úzce spjat rozvoj hudebního života na Novojičínsku. Před válkou, jako mladý učitel v Příboře byl znám jako dobrý hudebník, člen tamních orchestrů i jako dirigent. Po válce se stal uměleckým vedoucím a dirigentem symfonického orchestru v Novém Jičíně, na jehož vzniku v letech 1945–1946 se podílel s Františkem Šimíčkem. Orchester byl znám svými koncerty dobré úrovně ve městě a širším okolí. Mnoho let spolupracoval orchestr rovněž s místními pěveckými sbory, zvláště pěveckým sborem Ondráš.

Pro úplnost portrétu Jaroslava Štindla si připomeňme jeho veřejnou činnost. Mnoho let pracoval v různých funkcích ve Svazu protifašistických bojovníků, několik let byl předsedou Okresní mírové rady, funkcionářem OV SČSP. Byl jedním z hlavních tvůrců záslužné práce OV SPB—alba nazvaného Odboj na Novojičínsku 1914–1945. Aktivně se rovněž podílel na soupisu padlých obětí 2. světové války z okresu Nový Jičín pro památník v Hrabyni.

Jaroslav Štindl zemřel po těžké nemoci 24. září 1978 v Novém Jičíně. V paměti současníků ale zůstal jako školský, kulturní, archivní a vlastivědný pracovník plný energie a všestranného zájmu o vše pokrokové. Jeho dílo promlouvá dodnes a právě jím se řadí k Miloslavu Balášovi a Karlu Ottovi, s kterými byl ve své době úzce spřátelen a s nimiž spolupracoval.

Karel Chobot

Vzpomínka na MUDr. Adolfa Hrstku

Jako v mnoha místech naší vlasti, tak se i ve Štramberku objevil člověk, který svou průkopnickou prací velice významným dílem přispěl ke kulturnímu i společenskému rozvoji města. Před 95 lety, roku 1893, přišel jako mladý lékař do jemu neznámého Štramberka. Svoji lékařskou praxi zahájil v domě čp. 38 na náměstí. Do jeho obvodu nepatřil jen Štramberk,

ale i Závěšice, Rybí, Ženklaava a Veřovice. Obětavost, odborná dovednost i skromnost jej proslavily po celém okolí.

Při svém náročném povolání se zajímal i o dění kulturní. Je to především jeho zásluha, že chátrající zříceniny starého hradu zůstaly zachovány budoucím, že i dnes „štramberská trůba“ vévodí našemu kraji. O jeho všestranné činnosti svědčí založení pobočky Klubu českých turistů r. 1895, organizování divadelních představení, pokus o záchranu vzácného motýla jasoně červeného atd. Dlouho vzpomínal občané na jeho statečné a energické vystoupení v říjnových dnech 1918 v Národním domě v Příboře, kde přečetl rezoluci o ustavení budoucího československého státu.

Života a činnosti Hrstkové by se mělo vzpomenout při jubileu jeho narození nebo úmrtí zasvěceným hodnotícím pojednáním.

Josef Adamec

Nedožití 100. narozeniny Viléma Hrnčírka

Patřil k významným učitelům na českých menšinových školách. Narodil se 28. 3. 1888 v Příboře v rodině fiakristy a drobného zemědělce. Po cházeli ze 6 dětí. Vystudoval učitelství v Příboře, na kterém maturoval v roce 1908. Jako mladý učitel učil ve Lhotě, pak v Hájově, v roce 1914 nastoupil do války, byl raněn a léčen ve Vídni. Po válce se vrátil do Hájova, oženil se s Františkou Štěpánovou. Po kratším působení na škole v Hájově byl ustanoven v r. 1924 řídícím učitelem na české menšinové škole ve Stíkovci u Příboře. Toto období patří k nejpłodnějším v jeho životě. Byl nejen výborným učitelem, ale i obětavým veřejným pracovníkem. Též se zasloužil v roce 1935 o zřízení české menšinové školy v sousedním převážně německém Mošnově. Po okupaci Stíkovce a Příboře musel své působení opustit a na čas se uchýlit k příbuzným v Hájově. Od 1. ledna 1939 byl ustanoven správcem trojtřídní školy ve Vlčovicích. Po smrti své manželky v roce 1941 požádal o přeložení do Čeladné. Tam jej v roce 1943 postihla mozková příhoda a trvale oslabilo jeho pracovní elán. Po roce

1945 se vrátil do Příboře, kde působil na školách až do odchodu do důchodu. Zemřel 17. 2. 1952.

Velmi bohatou a rozsáhlou kulturně osvětovou činnost vyvíjel ve Stíkovci v odboru Národní jednoty a přispěl ke zvelebení obce. Lidumilnou činností získal podporu občanů pro svou práci v obci a do české menšinové školy získal všechny děti. Rovněž v Příboře aktivně pracoval v Sokole, byl členem dětského a symfonického orchestru pod vedením profesora Vojtěchovského. Rovněž byl předsedou okresního vedení Svazu brannosti, v němž vyvíjel velmi bohatou činnost na úseku branné přípravy, zejména v posledních letech před druhou světovou válkou. Rovněž ve Vlčovicích se ujal práce ve škole, v obci rozvinul bohatou tělovýchovnou a divadelní činnost, nacvičoval hry se zpěvy a bohatě využíval svých znalostí hry na různé hudební nástroje. Byl trvalým spolupracovníkem redakční rady Kravařska. Muzeu v Příboře věnoval bohatou sbírku mincí, převážně stříbrných.

Ladislav Polášek

Oslavy 190. výročí narození Františka Palackého v Hodslavicích

Ve dnech 18. a 19. června 1988 byly z iniciativy MNV v Hodslavicích, odboru kultury ONV a Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně uspořádány v Hodslavicích oslavy 190. výročí narození Františka Palackého. Oslavy byly zahájeny v sobotu 18. června v odpoledních hodinách prohlídkou rodného domu, tč. Památníku Františka Palackého a koncertem dechové hudby ZK Autopal Nový Jičín před areálem Palackého památníku. Po uvítání hostů před Palackého rodným domem vyzvedli vedoucí delegace Palackého univerzity v Olomouci, rektor prof. MUDr. Vladimír Kolařík, CSc. ve svém pozdravném projevu velikost Palackého díla a odkazu a ocenil úsilí o péči o jeho rodný dům a uchování jeho velkého jména a odkazu v povědomí našeho lidu. Po uvítacím projevu předsedy národního výboru Jiřího Kudělky byly položeny za početné účasti hostů a hodslavských občanů a mládeže věnce k Palackého pomníku.

Působivé vystoupení pěveckého sdružení Hlahol z Hodslavic dodalo tomuto slavnostnímu aktu důstojný ráz. Vlastní vzpomínková oslava se konala v sále kulturního domu, kde vystoupil se slavnostním projevem profesor filozofické fakulty Palackého univerzity PhDr. Jan Navrátil, CSc. Ve svém fundovaném projevu ocenil význam Palackého osobnosti a jeho vědeckého díla pro národně osvobozenecké úsilí českého národa i pro naši socialistickou přítomnost. Vzpomínková slavnost pak byla vyplněna koncertním vystoupením pěveckého sdružení Hlahol, které bylo přijato účastníky oslavy s nadšením a upřímným zájmem. Nevšední péče a přátelské pohostinství Hodslavských mile překvapily hosty a přispěly ke zdárnému závěru 1. dne oslav, které pokračovaly v neděli 19. června, v odpoledních hodinách koncertem oblastní dechové hudby SNB v Ostravě, líbivým vystoupením trojanovického souboru lidových tanců „Sedmikráska“, hudebním programem k poslechu a tanci skupiny M. Kramoliše a estrádním vystoupením souboru „Pantůčkovci“. Za úspěšný a důstojný průběh oslav patří dík náš a naší kulturní veřejnosti MNV v Hodslavicích a řadě jeho bezejmenných hodslavských funkcionářů a občanů.

František Schwarz

Piaristické gymnázium v Kroměříži a jeho úloha v dějinách Moravy

Jako příspěvek k Mezinárodnímu dni muzeí uspořádalo Muzeum Kroměřížska v Kroměříži ve dnech 24.–25. května 1988 1. vědecké symposium, věnované 300. výročí založení zdejšího piaristického gymnázia.

Již program symposia naznačil, že výročí instituce, která patřila po téměř 200 let k nejvýznamnějším vzdělávacím ústavům v Čechách a na Moravě a soustředila na sebe v posledních desetiletích značnou badatelskou pozornost, bude patřit přední místo mezi společensko kulturními událostmi i v době současné.

Jména vědeckých pracovníků z vysokých škol, pracovišť akademie věd, archivů, muzeí a galerií i témata jejich přednášek zařazujících vývoj kroměřížského gymnázia a jeho učitelů a žáků do historie nejen Moravy

a Čech, ale i do širších souvislostí evropských ve stoletích 17.–19. dávala tušit, že snahou pořadatelů bude komplexní zhodnocení tohoto zajímavého období dějin Moravy, na něž se soustředil dosud sice značný, ale přece jen roztržitý zájem badatelů.

Na úvodní přednášky prof. Josefa Polišenského o Čechách a Moravě v 17. století a doc. Josefa Války o Moravě v 17. a 18. století navazovaly po oba dny specializované přednášky zaměřené k dějinám piaristického školství, metodice vyučování, dějinám piaristického divadla a hudby, vědecké práci učitelů – piaristů a prameně základně piaristických bádání. Přednášky dr. Rudolfa Zubra o piaristických školách na Moravě a ve Slezsku, dr. Josefa Svátka o piaristických školách v Kroměříži, jejich učitelích a žácích a dr. Pavla Balcaráka o Italech – prvních piaristech v Kroměříži byly uvedeny do tematiky piaristického školství na Moravě a ve Slezsku. Jejich doplněním a rozšířením z hledisek specializovaných oborů byly příspěvky dr. Františka Hýbla o metodice výuky na piaristických školách, dr. Metoděje Zemka o piaristickém divadle na Moravě, dr. Tomislava Volka o hudbě a piaristech a dr. Jana Bombera o pěveckém semináři v Kroměříži, v němž se pěstovaly hudba i divadlo. Dr. Jiří Kroupa přednesl příspěvek o piaristickém dějepiscetví, osvícensky zaměřeným Politickým a církevním dějinám Moravy, napsaným latinsky kroměřížskými piaristy A. Pilařem a F. Moravcem a dr. Miloš Kouřil pak uzavřel celý blok přednášek přehledem archivních pramenů k dějinám moravských piaristických gymnázií.

Další, neméně závažná témata o filosofických základech piaristického řádu, filosofickém odkazu piaristy Bonifáce Buzka, o vyučování neslyšících dětí nebo o piaristické knihovně v Lipníku nad Bečvou, k nimž se vyslovili dr. Stanislav Sousedík, dr. Marie Bayerová, odborný učitel neslyšících Jan Paol a dr. Vojtěch Cekota, byla přednesena jako diskusní příspěvky. Některá témata se ani nevešla do časového programu jednání a budou zařazena až do sborníku, který bude z jednání tohoto symposia vydán v edici Studie Muzea Kroměřížska.

V přednáškách a diskusních příspěvcích byly vyjasněny mnohé věci sporné, mnohé nejasnosti však přetrvávají a čekají na nová bádání a osvětlení. Možná i na dalším sympo-

siu či při podobné příležitosti jubilejních oslav dalších piaristických gymnázií.

A my, čtenáři Vlastivědného sborníku Nový Jičín, si připomeňme, že v roce 1994 uplyne 300 let od založení piaristických škol v Příboře, které sehrály stejně významnou úlohu při vzdělávání našeho kraje – severovýchodní Moravy.

Zdena Genserková

Renesanční hudba v Příboře

Pod tímto titulem uspořádalo Okresní vlastivědné muzeum ve spolupráci s Okresním archivem v Novém Jičíně v Nové galerii Žerotinského zámku 26. května krásný a poučný pořad z hudební historie Příboře. Okresní archiv zapůjčil Příborský kancionál, vzácnou rukopisnou knihu snad z konce 16. století (dataci nelze přesně určit), která byla r. 1984 prohlášena kulturní památkou, a tři liturgické knihy z proslulé bratrské tiskárny v Kralicích. O Příborském kancionálu proslovil zasvěcenou přednášku kvalifikovaný a fundovaný příborský hudební vědec František Marušan a v druhé části pořadu provedlo hudební ukázky z této rukopisné památky Komorní pěvecké kolegium Příbor ve spolupráci s Novojičínským kvartetem.

Provenienci Příborského kancionálu, který si r. 1905 vypůjčil ke studijním účelům a pro koncertní potřeby brněnské varhanní školy Leoš Janáček, nelze přesně určit. Obsahuje i velmi staré písně, doplňované postupně soudobými; v inventáři příborské farní matricy se už r. 1614 vyskytují skladby obsažené i v tomto kancionále. Jejich autoři, např. Jacobus Gallus, Handel, Michael Praetorius, Orlando Lasso a jiní patří mezi vrcholy evropské renesanční polyfonie. Někteří z nich působili i v našich zemích (Gallus, Handel, člen rudolfínské kapely Jacobus Regnard). Tehdejší příborská škola (nejstarší nadace z r. 1541) měla ve stanovách zpěv v kostele a r. 1603 vzniklo literátské bratrstvo – laici z řad obyvatel, kteří se věnovali kostelnímu zpěvu, systematicky se v něm školili a obstarávali notový materiál.

Kancionál má část chorální a figurální. V chorální části je mešní ordinarium i proprium (je to tedy gradu-

ál). Originální latinské bohatě kolorované texty jsou přeloženy do češtiny a interpolovány, to znamená, že téměř pod každou notou koloratury je slabika českého textu. Příklad z vánočního introitu: Puer natus est nobis et Filius datus est nobis – Dítě překrásné narodilo se nám a syn pravý věčného Boha s nebeské milosti nám jest dán. Kancionál buď byl v majetku utrakvistického bratrstva nebo sloužil utrakvistické škole. R. 1592 vydal olomoucký biskup Stanislav Pavlovský jako vrchnost na Hukvaldech – svém stolním statku, ke kterému patřil Příbor, – zákaz podávat podobojí ve Frenštátě, Brušperku, Ostravě, Místku a Příboře. Z toho, že kancionál zůstal v majetku příborského kostela, vyplývá, že katolíci a utrakvisté zde snad žili vedle sebe bez větších rozporů.

Druhá část pořadu byla koncertní. Je obdivuhodné, že v Příboře existuje komorní sdružení na tak dobré úrovni, že bez obtíží zvládne i vysoce náročnou složitou polyfonii; každý ze zpěváků je vlastně sólistou. Vedle ukázek z výše uvedených autorů předneslo příborské kolegium příklady ze skladeb, které se jinde nevyskytují (Vzal chléb, Narodil se nám), nebo Novoroční – nejprve latinsky, pak česky. Pro srovnání zpívali též obecně známé Ecce quomodo moritur iustus a slyšeli jsme i osmihlasý dvojsbor z kancionálu. Protože je v této vzácné památce uveden i populární Michna z Otradovic, zakončili zpěváci svůj pořad jeho sborem. Novojičínské kvarteto spolupracuje s příborskými zpěváky s porozuměním odborníků; radost z této spolupráce vyznačuje z velmi kvalitních výsledků. Hlavní zásluhu o vysokou úroveň tohoto souboru má nesporně obětavý prof. František Marušan, zanicený pro tuto namáhavou a záslužnou činnost. Především jemu patří dík za krásný večer, který s živým nadšením ocenilo velmi početné obecenstvo.

Marie Turková

200 let pošty v Novém Jičíně

Společná výstava OA, OVM, Svazu filatelistů a MěKS ve výstavní síni MěKS v Novém Jičíně 25. – 30. 10. 1987.

Dům „Stará pošta“ na novojičínském náměstí upoutává pozornost občanů nejen zajímavou renesanční architekturou, ale také svou historií. K poodhalení jedné z epizod přispěla výstava u příležitosti zahájení pravidelného poštovního provozu před 200 lety. Výstava uspořádaná v říjnu 1987 přinesla bohatý materiál z historie poštovníctví a doklady o hluboké přeměně dopravy zpráv a poštovního provozu.

Na fotografiích rytin z Poštovního muzea ve Vyšším Brodě se mohli návštěvníci seznámit s počátky dopravy zpráv v českých zemích ve 12. a 13. století, se zavedením prvních poštovních schránek a s postavami pěších posílů nebo jízdních kurýrů z období 18. a 19. století. Ve vitrinách uviděli návštěvníci historický kroj postilióna, poštovní rekvizity – kalamář s posypátkem, kratiknot a další potřeby nutné pro provoz staré pošty. Dopis města doručnosti z r. 1637, úřední listiny doručené městu pěším poslem nebo jízdním kurýrem, poštovní mapa z r. 1789 dokreslovaly poštovní historii. Nařízení o prodeji tabáku (listina doručena z Olomouce v r. 1737), stanovení tržních cen pro rok 1757 a další dopisy dokumentovaly čilý obchodní a poštovní styk.

Svědectví o zahájení pravidelného poštovního provozu podala listina z 23. června 1787 o prodeji privilegia dědičné pošty novojičínskému měšťanovi Janu Kattauerovi Ignácem Dubannem, poštovním mistrem ve Starém Jičíně, kde byla zřízena pošta v r. 1785 a o dva roky později převedena do Nového Jičína, důležitějšího centra na trase Víden-Halič (Krakov).

Promlouvaly i další dokumenty doby – kopie rytiny města z r. 1744, kdy Nový Jičín měl 4256 obyvatel, cirkuláře z r. 1844 psané také česky „švabachem“ o úpravách v poštovním styku, obrázek o cestování v přeplněném dostavníku, ale i ukázky telegrafní a telefonní techniky z počátků 20. století. Archiválle zapůjčil Okresní archiv Nový Jičín, muzejní předměty Okresní vlastivědné muzeum a pošta Nový Jičín. Nechyběla zde nejnovější poštácká uniforma, moderní telefonní přístroje ani fotodokumentace ze současného provozu pošty Nový Jičín 1.

Je zásluhou Klubu filatelistů KF 07-68 Nový Jičín a pracovníků pošty Nový Jičín 1, že si město připomnělo 200 let zahájení pravidelného poštovního provozu zajímavou výstavou. Na vernisáži promluvil o historii pošty dr. J. Jurok, k současnosti pak ředitel Okresní správy spojů ing. Z. Knápek.

Spoje dnes představují rozsáhlou škálu služeb od přepravy listovních zásilek, peněžního provozu až po novínovou službu, rozhlas a televizi. Novojičínská pošta v současné době přijímá ročně v průměru 174 tisíc doporučených zásilek, 2 milióny 330 tisíc obyčejných listových zásilek, kolem 56 tisíc důchodů a na 10 miliónů výtisků novin a časopisů.

O filatelii promluvil k přítomným, mezi nimiž byli i představitelé stranicových a státních orgánů města, předseda Klubu filatelistů s. B. Jaeger.

K výstavě byl vydán propagační letáček o poštovní historii a zajímavostech „Staré pošty“, příležitostně obálky a razítka, které navrhl M. Sopuch.

Antonín Březina

100 let železniční trati Ostrava-Kojetín

Letos je tomu 100 let, co byla zahájena doprava na této významné dráze. Vede z Ostravy hlavního nádraží přes Frýdek-Místek, Frenštát pod Radhoštěm, Valašské Meziříčí, Hulín, Kroměříž do Kojetína. Je sice jednokolejná, avšak s velkou frekvencí osobních vlaků, hlavně v pátek odpoledne a ve dnech pracovního volna a klidu v úseku Ostrava-Frenštát pod Radhoštěm, který je významným střediskem turistiky, rekreace a zimních sportů. Obstarává i značnou část dopravy nákladních vlaků, zejména pokud směřují z Ostravy na jižní Moravu a opačně. Také odlehčuje přetížení hlavní tratě Ostrava-Přerov. Spojuje Ostravu a její průmyslovou oblast s pestrou paletou beskydských hor a s přehradní rekreační nádrží Baškou. Původně vedla z Kojetína a spojovala Vídeň s Haličí, tehdejší část dnešního Polska

patřící Rakousko-Uhersku. Trať byla stavěna po úsecích a v konečné fázi (r. 1888) navázala na Severní dráhu císaře Ferdinanda.

Tato Severní dráha byla jako první postavena na našem území v roce 1841 a vyhnula se Kroměříži ke spokojenosti konzervativní části měšťanů a šlechty, kteří dráhu odmítali jako ďábelský vynález. Avšak před jejím zdvojkolejením do roku 1874, případně vedení jiné tratě dotýkající se Kroměříže nebo aspoň odbočky z Hulína do Kroměříže, byla již snaha města, aby bylo navázáno kolejové spojení s ostatními dráhami. Už v roce 1868 požadovalo ke zpracování prvního objektu pro stavbu trati z Kroměříže do nejbližší stanice Hulína. Dosud bylo spojení mezi Kroměříží a stanicí Hulínem udržováno dostavníky a formanskými povozy. Pro stavbu spojující Kroměříž s Hulínem byla založena vídeňská akciová společnost, která žádala o udělení koncese. Tato byla udělena vídeňskou vládou dne 30. června 1880. Doba pro stavbu byla příznivá. Silná Severní dráha Ferdinandova, která se dosud bránila jakýmkoliv konkurenčním snahám, žila v nejistotě, že ji nebude prodlouženo privilegium na dalších 50 let, které jí bylo uděleno v roce 1836. Dalším příznivým momentem bylo vydání zákona o „drahách podružných“ v roce 1880, který podnikatelům na tomto úseku přinášel nejen oproštění od placení poplatků, daní, ale i úlevu po provozní stránce drah.

Akciová společnost vydala 250 akcií po 1000 zl., a tak měla před zahájením stavby k dispozici částku 250 000 zlatých. Jedním z hlavních akcionářů byl olomoucký arcibiskup hrabě Fürstenberg, který se na stavbě podílel 10 000 zlatými na zaplacených akciích; druhým byl Friesse, velkostatkář a průmyslník. Oba měli na stavbě eminentní zájem a měli mezi akcionáři vedoucí postavení. Zájem Fürstenberga vyplýval z potřeby přepravy dříví z arcibiskupských lesů, zájem Friesse z přepravy řepy a jiných zemědělských produktů. Hybnou pákou společnosti byl ředitel Nezdara. Ing. Nezdara se také podílel na výstavbě Studénsko-štramberské dráhy v roce 1881 jako vedoucí inženýr a také se stal jejím prvním ředitelem, když bylo její ředitelství od roku 1882 umístěno v Kroměříži a její správu převzala ze začátku Výsadní kroměřížská dráha proti placení paušálu.

Po vydání koncese bylo překročeno ke stavebním pracím a již po pěti měsících byla dána nová dráha do provozu. Nákladní doprava byla zahájena 1. prosince 1880, pro osobní přepravu 15. prosince 1880, kdy o 12. hodině dojel z Hulína do Kroměříže slavnostní vlak sestavený z 5 osobních vozů I. třídy, tažený lokomotivou Severní dráhy zvanou Nestor, vyzdobenou znaky a vlajkami rakouských zemí s velkým znakem města Kroměříže na jejím čele. Akciová společnost kroměřížské dráhy pokračovala pak ve výstavbě trati z Hulína do Holešova, kterou otevřela 15. září 1882, a z Holešova do Bystřice pod Hostýnem, otevřené 15. listopadu 1882. Zvláštní situace nastala zásluhou Severní dráhy v Hulíně, kde byly tři nádraží: pro trať Kroměříž-Hulín, druhé pro trať Hulín-Bystřice p. H. a třetí patřilo Severní dráze na trati Břeclav-Přerov.

Severní dráha, která křížila svým kolejištěm obě tratě, odmítala povolit přemostění svého kolejiště a tak spojit obě části tratě kroměřížské dráhy. Teprve po dlouhých tahanicích bylo konečně dosaženo povolení a v roce 1883 bylo přemostění uskutečněno. Tak byla trať Kroměříž-Hulín a Hulín-Bystřice p. H. propojena v jednu trať a v Hulíně se už nemuselo z jedné na druhou přestupovat. Severní dráha viděla v Kroměřížské dráze nepříjemného konkurenta, a proto činila vše, aby zamezila dalšímu plánovanému rozšíření. V roce 1886 se postavení Severní dráhy znovu upevnilo prodloužením koncese na dalších 50 let, a proto nasadila všechny prostředky, aby ovlivnila ministerstvo obchodu, do jehož resortu železnice patřily, k nátlaku na svého nepříjemného souseda. Ministerstvo pod záminkou, že činnost Kroměřížské dráhy se neslučuje se zákonem o drahách podružných, jí odbouralo všechny výhody ze zákona vyplývající a tato byla nucena odprodat všechny své tratě Severní dráze Ferdinandově. Smlouva byla sepsaná 7. ledna, kdy Severní dráha vyplatila kroměřížské společnosti 2 mil. 100 tisíc zlatých, což byla daleko menší částka, než dělal její akciový kapitál. Tak skončilo sedmileté období výstavby a provozu K. K. priv. Kremserer Eisenbahn – Kroměřížské dráhy.

Severní dráha ještě v roce 1887 započala se stavbou úseku Kojetín-Kroměříž, kterou dokončila v roce 1888, a také se stavbou Bystřice pod

Hostýnem-Frýdlant nad Ostravicí, dokončenou též v roce 1888. Tato trať spojena v Hulíně se Severní dráhou a vedena přes Kroměříž, Hulín, Krásno nad Bečvou (nyní Valašské Meziříčí), Frenštát pod Radhoštěm do Frýdlantu nad Ostravicí, se pak nazývala „Městskou dráhou“, protože se stavěla na žádost severomoravských měst. Doprava na úseku Bystřice p. H.-Frýdlant n. O. byla zahájena 1. května 1888. Z Frýdlantu n. O. pokračovala 10 km po trati Ostrava-Frýdlant n. O. postavenou v roce 1871, do Frýdku-Místku, a odtud odbočovala k Českému Těšínu. Přeprava z Frýdku do Těšína byla zahájena 1. června 1888 a odtud vedla do Bílska. V celku se trať nazývala Kojetín-Český Těšín nebo také Kojetín-Bílsko za rakouské éry. Prvním červnem 1888 byla uskutečněná jízda vlaku po celém úseku tratě z Kojetína do Bílska přes Český Těšín.

Dnes má trať název Ostrava-Kojetín a je druhou průchodní tratí okresu novojičínského a leží na jeho území 22 km dlouhým úsekem se stanicemi Frenštát pod Radhoštěm, Veřovice, Mořkov hlavní trať a Hodslavice-Hostašovice, s odbočkami: Hodslavice-Nový Jičín a Veřovice-Štramberk.

Ladislav Bartoň

Sté výročí Musejního spolku v Brně

Dne 7. června t. r. se konalo na Nové radnici v Brně slavnostní shromáždění Musejní a vlastivědné společnosti v Brně, nástupkyně Musejního spolku v Brně, založeného r. 1888, který podporoval počátky českého vědeckého života na Moravě od sklonku minulého století a byl m. j. vydavatelem Vlastivědy moravské podle jednotlivých tehdejších soudních okresů. Z našeho regionu byly vydány soudní okres Frenštát r. 1906, Hranice r. 1908, Příbor r. 1917, Nový Jičín r. 1933 a Fulnecko r. 1940. Vlastivědné příspěvky z celé oblasti Moravy, hlavně z její jižní části, shromažďuje již od r. 1950 Vlastivědný věstník moravský, který je orgánem Vlastivědné a musejní společnosti v Brně. Slavnostním řečníkem na shromáždění byl předseda společnosti dr. V. Nekuda CSc, který podal přehled její činnosti za 100 let a předal medaile za zásluhy a rozvoj vlastivědné práce

na Moravě institucím a jednotlivcům, mezi nimi i našim spolupracovníkům dr. Fr. Matějkovi CSc., dr. Janu Skutilovi CSc. a dr. Adolfu Turkovi.

Miloš Melzer

Výstava Koření v kuchyni našich babiček

Je obecně známo, že naše vlastivědná muzea pořádají různé kulturní akce a mezi nimi také výstavy. Poměrně málo výstav bývá s botanickou tematikou, protože botanický materiál, resp. botanické sbírkové předměty po usušení ztrácejí barvu a tvar a jsou nevhledné. Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně uspořádalo letos výstavu s touto tematikou, ale poněkud netradičním způsobem. Jak již sám název říká, tak jde o nový prvek ve vystavování botanického materiálu částečně ve spojení s jinými obory, a to hlavně etnografií.

Používání koření v současné i historické kuchyni je dobře známo. Záměrem výstavy však bylo popularizovat především botanické znalosti o rostlinách, které poskytují koření. Pro každého člověka je jistě kmín, pepř, vanilka, hřebíček nebo zázvor běžným pojmem, ale ne všichni vědí, jak vypadá rostlina pepře, vanilky apod. Jestliže máme na světě asi 100 druhů rostlin využívaných jako koření, pak na této výstavě jich můžeme spatřit skoro polovinu. Téměř každá rostlina využívaná neb poskytující koření je samostatně na jednotlivých panelech vystavena, to znamená, že divák může spatřit nejen vyobrazenou rostlinu, ale také sušenou rostlinu ve formě herbářové položky, případně také obal, ve kterém se koření prodává. Tyto předměty jsou doprovázeny texty (jméno, stručný popis, využití apod.). Jestliže je tematická jednotna u odborné stránky, pak výtvarná stránka je u každého panelu jiná, což vylučuje jednotvárnost výstavy.

Autorka výstavy dr. Marie Sedláčková, odborná pracovnice Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně, člen výstavy do tří částí. V úvodní jsou zahrnuty převážně volně rostoucí nebo pěstované druhy, které tvoří částečně i přechod k léčivým rostlinám. Ve druhé části jsou prezentovány domácí rostliny, užívané jako zelenina a běžné koření. Ve třetí části nalezneme cizokrajné druhy koření ve

spojení s představou jejich využití v měšťanské domácnosti na přelomu 19. a 20. století. Celá výstava je doprovázena i národopisnými sbírkovými předměty, hlavně nádobím, ve kterém se kdysi připravovaly pokrmy a samozřejmě také konzumovaly. Vtipným osvětlením celé výstavy jsou v truhlících vystavené živé rostliny, které poskytují koření.

Celkově lze hodnotit výstavu velmi kladně, a to nejen po odborné botanické stránce, ale také pro netradiční námět, pro doplnění výstavy etnografickým materiálem a pro pěkné, místy až originální výtvarné řešení.

Josef Duda

Příspěvek k poznání netopýrů (Chiroptera) okresu Nový Jičín

Netopýr řasnatý – *Myotis nattereri* (Kuhl, 1818)

Netopýr řasnatý žije v širokém pásmu Evropy a Asie od Portugalska, Francie a Irsku až po Vladivostok a Japonsko. Na sever jeho výskyt sahá nejdále do jižního Švédska, v SSSR přibližně po 55. rovnoběžku, na jihu po jižní Evropu, Izrael, Irán, Střední Asii a Koreu.

Na území Československa je netopýr řasnatý druhem s poměrně řídkým výskytem. Nálezy v českých zimovištích jsou častější (Gaisler, Hanák 1972) než na střední a jižní Moravě a zejména na Slovensku, kde jde spíše jen o výjimečné doklady přezimování. Poměrně hojný je tento druh v některých školách Jeseníků. Tyto rozdíly nepochybně souvisí se skutečnou hustotou druhu. Je známo, že v letním období je celkem běžný v rybníčných oblastech Čech, zatímco z většiny Moravy a ze Slovenska je znám jen nepatrný počet letních nálezů.

V roce 1981 byl publikován Příspěvek k poznání fauny netopýrů okresu Nový Jičín (Daněk, Beneš 1981) shrnující údaje o výskytu netopýrů v okrese Nový Jičín v letech 1965–1980. V tomto příspěvku je uváděno 12 druhů netopýrů zjištěných na sledovaném území. V prognóze uvádějí autoři dalších 6 druhů, jejichž výskyt je na území okresu Nový Jičín pravděpodobný.

Potvrzením této prognózy je nález netopýrů řasnatých v dutině skácené

lípy v Novém Jičíně. Dne 2. 11. 1987 byl na pracoviště SOP Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně dopraven výsek kmene lípy, v jehož dutině se našly 2 ad. samice netopýra řasnatého. Vzhledem k tomu, že byli oba netopýři v dobrém fyzickém stavu, byli po determinaci vypuštěni. Nález netopýra řasnatého v Novém Jičíně rozšiřuje druhové spektrum netopýrů okresu Nový Jičín o další druh.

Netopýr řasnatý je poměrně malý netopýr, předloktí má dlouhé 37–43 mm a dospělé kusy váží 5–10 g. V letním období osídluje dutiny stromů a půdy stavení, především štěrbinu hřebenové části stěch nebo štěrbinu ve spojích trámů. V zimním období jsou netopýři řasnatí nastěhováni v jeskyních a jiných podzemních prostorách. V létě tvoří samice kolonie maximálně do 30 ks, samci žijí jednotlivě. Obě pohlaví zimují jednotlivě při teplotě cca 3–7°C. Rozmnožování spadá do 1. poloviny června a samice mívají po jednom mláděti.

Obecně je známo, že netopýři loví hmyz za letu, ale u n. řasnatého nalézáme pozoruhodné přizpůsobení ke sběru hmyzu s povrchu listů – esovitě prohnutou dlouhou ostruhou a hustý porost pevných brv na okraji ocasní blány. Při napnutí blány vzniká svérázný dokonale rovný kartáč. Toto uzpůsobení je i jedním z význačných determinacních (určovacích) znaků tohoto druhu.

I když n. řasnatý spolu s dalšími tradičními evropskými druhy (n. vodní, n. ušatý, n. vousatý...) v poslední době poněkud zvyšují svoji početnost (Horáček, 1986), je nutné netopýrům věnovat aktivní péči, neboť jejich současné populace jsou na nízké úrovni a každý větší zásah může snížit jejich počet natolik, že sociální systém netopýřů populace již nemůže plně kompenzovat faktor náhodnosti prostorového rozptýlení. Může tak dojít k případům, že jednotlivá zvířata se nesetkají s příslušníky svého druhu a nezapojí se do rozmnožovacího procesu. Pochopitelně opět dochází ke snížení přírůstu populace, a to je moment, který netopýři kompenzují jen velmi obtížně a pomalu.

Netopýři jsou u nás skutečně ohroženi a vyžadují ochranářskou péči. Největší hrozbou není dnes přímé pronásledování a zabíjení. Mnohem závažnější jsou zásahy do přírodního prostředí a zejména ničení netopý-

řích úkrytů – kácení starých stromů, nešetrné provádění rekonstrukcí budov osídlených netopýry, chemické ošetření střešních trámů, zavalení vchodů do starých štol, uzavření větvových otvorů do půdních prostor budov atd.

Takovýmto zásahům lze ovšem mnohdy předejít; přinejmenším lze dohodou s organizacemi provádějícími tyto úpravy dosáhnout postupů respektujících potřeby ochrany netopýrů. Záleží tu pouze na znalosti lokálních specifíků a iniciativě každého z nás.

Netopýři, tato pozoruhodná součást naší přírody, si ta bezesporu zaslouží.

Augustin Daněk

Literatura:

Daněk A., Beneš B., 1981: Příspěvek k poznání fauny netopýrů (Chiroptera) okresu Nový Jičín. – Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, fasc. 27: 57–60.

Gaisler J., Hanák V., 1972: Netopýři podzemních prostorů v Československu, Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda 7, pp. 46.

Horáček I., 1986: Létající savci, NCSAV Praha, pp. 145.

Augustin Daněk

Nový Jičín ve starých fotografiích

150. výročí vzniku fotografie připomenula široké veřejnosti výstava uspořádaná Okresním vlastivědným muzeem v Novém Jičíně. Počátky fotografie můžeme v našem městě sledovat od roku 1843, kdy do Nového Jičína zavítal daguerrotypista Primus Skoff. Svůj ateliér si zařídil v budově městské stělnice v Radniční ulici (dnešní tiskárna v Lidické ulici), jeho pobyt však trval pouze několik dní. Také další fotografové působili v Novém Jičíně jen přelíživě: na počátku 60. let 19. století přijel do mě-

sta z iniciativy vedoucího novojičínské pobočky Hölzelova knihkupectví Theodora Bocka Berliňan Herrmann Hausenreißer, pracující sezónně pro knihkupce Eduarda Hölzela v Olomouci. Jeho ateliér se nacházel v romantickém prostředí tureckého letohrádku v Hornobranské ulici (dnešní Svermova ulice). V roce 1863 působil v téže ulici Holanďan Peter Penning, s jehož pobytem je však svázána pouze pověst, že pro dluhy unikl z města jako pravý Holanďan – v noci oknem svého bytu.

Byť se jednalo ve všech případech o sezónní pobyty, znamenaly doslova pohromu pro místní malíře. Známý novojičínský portrétní malíř Anton Berger (1798–1867) si postěžoval ve svých rukopisných záznamech na „désnou velkožravost“ měšťanů pro fotografování a nakonec si jen povzdychl:

„Velké portrétování olejovou barvou jak umím já, nyní fotografování až do hrobu přivedlo.“

Stálou fotografickou živnost si v Novém Jičíně otevřel až August Thiry na Rudolfově náměstí (dnešní Sokolovská ulice), který se v roce 1867 přistěhoval z Fulneku. Jej následoval Eduard Emmer na Zelených příkopech (dnešní Tyršova ulice) a další.

Pár slov k vlastní výstavě. Byla koncipována jako procházka nejdůležitějšími ulicemi a částmi města. Vystavené fotografie především A. Thiryho a E. Emmera z 80.–90. let 19. století ukázaly velký stavební rozvoj Nového Jičína po roce 1879. Zájem o záběry mizejících ulic ale nemusí mít vždy jen nádech staromilství. Jeden aspekt je jistý již předem: bez znalosti minulého nelze budovat nové. Pro dnešní výstavbu Nového Jičína to platí bez výjimky.

Výstava instalovaná od 29. září 1988 v Rytířském sále Žerotínského zámku byla prodloužena do 29. ledna 1989.

Jaroslav Zezulčík

LITERATURA

Sborník Státního oblastního archivu v Opavě 1981–1985,

K 70. výročí VRSR, Opava 1987, str. 143 + 12 (přílohy)

Státní oblastní archiv v Opavě vydal již pátý sborník dokumentující vývoj a stav archivnictví Sm kraje. Shrnuje dosažené výsledky archivů, působících na území našeho kraje, tentokrát v uplynulé archivní pětiletce. Jak se již stalo tradicí, nejde jen o postižení činnosti samotného ústavu, ale odvozeně i archivů národních výborů a podnikových archivů. Tím je dána i struktura příspěvků. Vývoj Státního oblastního archivu v Opavě včetně poboček a oddělení s připojeným seznamem archivních pomůcek zpřístupněných archivních fondů za léta 1981–1985 zachycuje stať ředitele ústavu JUDr. Leopolda Štebla. Z pohledu našeho regionu jsou významné ty archivní pomůcky, které se dotýkají fondů se vztahem k okresu Nový Jičín a které mohou pomoci při základní orientaci našim badatelům. Jsou to:

1. Státní zastupitelství Nový Jičín 1898–1949 (1961), inventář fondů, který má význam především při studiu období 1945–1948, neboť pro starší období se většina aktového materiálu nedochovala.

2. Lesní závod Vítkov (1950) 1956 až 1975 – ve fondu jsou zařazené písemnosti poleší Odry, Spálov.

3. Božena Bílská, strojní pletárna, Bílovec 1946–1949.

4. Schnürer a spol., továrna na pletené a stávkové zboží, Příbor 1919–1948 (1949) – z fondu se dochovalo jen torzo archiválií, které dokladují činnost firmy v době národní správy.

Badatelům z oblasti genealogie bude sloužit nově uspořádaný a revidovaný inventář Sběrka matrik Sm kraje 1571–1949 (1963). Ze speciálních pomůcek ve sborníku uvedených upozorňujeme na šestý svazek Bibliografie historicko-vlastivědné literatury Severomoravského kraje za léta 1981 až 1985 autorky Jany Indrové, který

se stane jistě stejně cenným pomocníkem pro vlastivědnou práci jako svazky předchozí. Nu, a neměli bychom opomenout inventář Severomoravský krajský výbor Československého svazu mládeže v Ostravě 1950 až 1969, který spolu s písemnostmi fondů se stane zdrojem informací o mnohotvárné činnosti severomoravských svazků a tím i pramenem k mládežnickému hnutí tohoto období na Novojičínsku.

Nad činností archivů národních výborů v uplynulé pětiletce se zamýšlí metodická Státního archivu v Opavě Dáša Seberová. V části věnované Okresnímu archivu v Novém Jičíně vyjímám archivní pomůcky zpřístupněných fondů v letech 1981–1985:

ONV Bílovec (1860) 1945–1960.

ONV Frenštát pod Radhoštěm (1855) 1949–1960.

ONV Nový Jičín (1887) 1945–1960. Smíšené okresní úřady na území dnešního okresu Nový Jičín (1827) 1855–1868 (1870).

Beskydské divadlo Nový Jičín 1942 až 1963.

Archiv města Příbora 1389–1945.

Sběrka map a plánů (1645) 1742 až 1977.

Rovněž činnost podnikových archivů v Sm kraji je shrnuta ve stati Jana Slavíčka a Ivany Tarabové. Obsahuje jak informace o zpřístupněných fondech badatelské veřejnosti, tak současný stav podnikových archivů a nové fondové přírůstky. Z hlediska regionu nás nejvíce zaujmou největší podnikové archivy okresu, tj. n. p. Tatra Kopřivnice, Autopal a Tonak Nový Jičín, Romo Fulnek a Optimit Odry, MEZ Frenštát p. R., Vagónka Studénka, Koh-i-noor Bílovec, kde můžeme najít dokumenty k rozvoji průmyslu regionu. Zajímavý z badatelského pohledu je i následující seznam archivních fondů, předaných III. oddělení Státního oblastního archivu v Opavě, které po zpřístupnění budou sloužit jako prameny k historii rozvoje průmyslu našeho kraje na konci minulého a počátku 20. století. Také ve vztahu k Novojičínsku je zde řada zajímavých fondů tehdejších podnikatelských firem.

I tentokrát je Sborník Státního oblastního archivu v Opavě doplněn odbornou studií, a to z oboru pomocných věd historických, kterým jsme už po pravdě řečeno v našem kraji byli ledacos dlužni. Záslužná práce PhDr. Karla Müllera Soupis typů v archívech Severomoravského

kraje I zahrnuje obecní a cechovní typáře a je cenným příspěvkem informací pro badatele z oboru sfragistiky, a nejen pro ně. Stať je doplněna konkrétním soupisem abecedně seřazených obcí s připojeným vyobrazením typářů. Studie doplňuje z pohledu našeho regionu podobnou studii PhDr. Jaroslavy Brichové, vydanou v našem časopise č. 39/1986, str. 14–28.

Ve svém souhrnu představuje tedy Sborník informační přehled archivní teorie a praxe Sm kraje v uplynulé pětiletce a jako takový bude jistě sloužit potřebám badatelů.

Karel Chobot

Vladimír Gregor: Hudební místopis Severomoravského kraje

Ostrava Profil 1987, stran 226, 51 fotografií, vlastní text 166 stran, doplněk malý hudební slovník (167–201), Luděk Zenkl O autorovi (s. 202–206), souhrnná literatura, seznam fotografií, rejstřík míst a rejstřík osob (s. 207–226).

PhDr. Vladimír Gregor, CSc. (10. 12. 1916–5. 2. 1986), vedoucí katedry hudební výchovy Pedagogického institutu v Ostravě, dokončil tuto poslední ze svých 350 odborných prací v polovině 80. let. Hudební místopis Sm kraje spolu s jeho první vydanou knihou Hudební vlastivěda Olomouckého kraje ohraničuje jeho bohatou publikační činnost; vyšel bohužel až posmrtně a zdá se, že je poznamenán dlouholetou chorobou a blížícím se koncem, kdy už nezbyl čas na upřesnění a doplnění některých údajů a prostudování potřebné literatury. Tato recenze je zaměřena pouze na novojičínský okres, a proto si nevšimá hesel z jiných oblastí Sm kraje.

Pro náš region důležitá práce M. Baláše Kulturní místopis Novojičínska je v Gregorově díle chybně datována k r. 1963, ačkoliv vyšla 1967, a je citována nepřesně. Také Starý Jičín jako samostatné heslo chybí a je uveden pouze ve stati o známém utrakvistickém foráři Jakubu Kunvaldském, zařazené chybně do hesla Nový Jičín. Autor by byl mohl ještě rozšířit údaje o některých místech okresu např. z č. 17 a 28 VSON.J. Pro jednotlivá místa uvádí autor tyto základní údaje:

Frenštát p. R. – hudebnické rody Vojtků a Budíků, rozvedeno do podrobnosti. Rodáci – dirigenti Petr Altrichter, Jan Zbavítel.

Kopřivnice – Dělnický pěvecký spolek DTJ, zal. 1922, Jan Uhlíř, autor skladeb se vztahem ke kraji; sbírka písní kopřivnického učitele Leopolda Vichy, (upravil prof. olomouckého učitel. ústavu R. Kopa); Sběratel lid. písní Emil Hanzelka; rodáci – zasl. umělec Zdeněk Petr, skladatel populární hudby; Jaroslav Galia, skladatel, dirigent a pedagog v SSSR na přelomu 20. stol.

Nový Jičín – 1888 Arbeiter-Sängerbund, později spolupráce s českým pěveckým odborem DTJ. 1951 mládežnický soubor Za mír, jeho název změněn na Ondráš, při něm od 1967 Ondrášek. Od r. 1946 symfonický orchestr, od 1970 Komorní orchestr P. J. Vejvanovského. Doplnujeme z cit. Balášovy práce: po r. 1918 Dělnický pěvecký spolek do 1932; 1935 na hud. škole Smíšené pěvecké sdružení, současně orchestr osvětového sboru. Poznámka: autorovi ušlo, že Jaroslav Štindl, kterého uvádí jako současného dirigenta symfonického orchestru, zemřel r. 1978, tedy ještě za autorova života.

Bernartice n. Odrou – Kunín. Rodáci: Joža Šimíček, skladatel populární hudby; Josef Ferdinand Kloss, vedoucí osobnost vídeňského hudebního života v 19. stol. Doplněk z práce M. Baláše: František Šimíček, varhaník, dirigent a hud. skladatel, působil ve Starém Jičíně, Hustopečích n. Bečvou, Novém Jičíně. Opereta Očarovaná dědina (libreto Frant. Hanzelka), dále převážně církevní skladby, různé skladby taneční a populární hudby.

Kunín – pod jedním heslem s Bernarticemi (!): šlechtická kapela a moderní škola hr. Marie Vaibury Truchsess-Zeyl-Waldburgové.

Suchdol n. Odrou – Jeseník n. Odrou (!): zasl. umělec Josef Vincourek, dirigent a významný hudební pedagog. Jeseník n. Odrou: zasl. umělec Jan Konstantin-Schindler, barytonista N. D.

Bartošovice: J. J. Meinert, prof. estetiky na UK, dal podnět ke sběru lidových písní Moravy a Slezska počátkem 19. století.

Fulnek: rodák světový dirigent Franz Konwitschny.

Příbor: hudební nadšenci a odborníci na učitel. ústavě. Detailně vyjmenováni. Po r. 1950 pěvecké sdružení novoji-

činských učitelů (?). 1954 symfonický orchestr příborský, vedl nejprve František Marušan, rodák. Uveden jako sběratel lidových písní, ale ne jako hudebněvědný badatel a publicista. Neuvedeno Collegium musicum Příbor, jehož je zakladatelem a vedoucím (kolem r. 1970). Uveden hudební amatérismus na vysoké úrovni — rodina Pukovců, detailně rozvedeno.

Lokality nejsou řazeny abecedně, ale podle mapky, připojené před vlastním textem a za ním a rozdělené na severní a jižní trasu Olomouc — Ostrava. I přes některé nepřesné nebo nedostatečné údaje je posmrtně vydaná kniha Vladimíra Gregora přínosem pro hudební historii našeho regionu.

Marie Turková

Pavel Balcárek: Rodinný archiv Rotálů a Vrbnů, osudy jeho majitelů i písemností.

In: Studie muzea Kroměřížska 1986, str. 41–66.

Známý vědecký pracovník SOA Brno Pavel Balcárek seznamuje v tomto článku veřejnost velmi podrobně s obsahem zmíněného archivního fondu, uloženého ve II. (dříve zemědělsko-lesnickém) oddělení SOA Brno pod zn. G 361. Důkladný rozbor obsahu fondu

jistě usnadní orientaci badatelů. Neméně cenné jsou genealogické poznámky o rodech, které byly původci části tohoto rozsáhlého písemného souboru, a soupis použité literatury. Postrádáme tu však z Vlastivědy moravské svazek Fulnecko a dále Průvodce po Státním archivu v Opavě sv. 2., kde by byl autor mohl rozhojnit, popřípadě upřesnit data na str. 50–51. Nevyhnu se také některým drobným nepřesnostem. „Velká Střelná“, německy Gross Waltersdorf, česky správně Střelná, není a nebyla ve Slezsku (s. 53), nýbrž leží na severní Moravě dnes ve vojenském prostoru. Václav Bruntálský z Vrbnů na Fulneku neobdržel při pobělohorských konfiskacích statek Petřvald (s. 48), který však byl dán olomoucké kapitule náhradou za utrpěné škody. Správné jméno pro Mokrolazy je Mokré Lazce. Záběh n. Odrou držel Václav jen velmi krátce.

Ovšem tyto drobné nepřesnosti nezmenšují cenu této práce, která přináší podrobnou genealogii o rodu Vrbnů, který zasáhl vícekrát do dějin našeho regionu (držba Fulneka 1622–1788, resp. 1793), a vcelku přesně vyličil osudy rodinných písemností. Je možno ještě upozornit, že fond Velkostatek Fulnek, uložený v SOA Opava, je badatelům zpřístupněn moderním inventářem a podařilo se jej ještě nedávno rozhojnit (viz VSONJ č. 33, s. 61–62).

Adolf Turek

OPRAVA. Prosíme čtenáře, aby si opravili, že autorem snímku na straně 73 ve 41. čísle Vlastivědného sborníku je Jaroslav Židek z Trojanovic.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 42

Jan Hanák:	Zápas o uznání Československé republiky v Novém Jičíně v I. 1918–1919	1
Rudolf Záček:	K evakuaci Novojičínska v říjnu 1938	4
František Šustek . Adolf Turek:	Větrné mlýny v severní a východní části bývalého panství Fulnek	11
Emil Přikryl:	Vývoj českého školství v Bílovci od r. 1945	26
Marie Bayerová:	Filozof a pedagog Bonifác Buzek	34
Jan Skutil:	Před 360 lety opustil J. A. Komenský vlast	39
Jiří Bednář:	Cesta Boženy Benešové na Vysočinu ve vzpomínkách a korespondenci	43
Bohumír Indra:	Spálovský varhanář Mauric Hanačík	47
Karel Müller:	Pečeti proboštů augustiniánského kláštera ve Fulneku od pol. 17. století	52
Eduard Vojtek:	Za Bohumilem Tobišem	59
Marie Sedláčková:	Zajímavá lokalita na Domorazu	62
Zprávy:	Zemřel Miroslav Rafaj. — K úmrtí Jaroslava Nehýbla. — Za Jaroslavem Kolátkem. — Vzpomínka na vlastivědného pracovníka Jar. Štindla. — Vzpomínka na dr. Adolfa Hrstku. — Nedožitý stě narozeniny Viléma Hrnčárka. — Oslavy 190. výročí narození Fr. Palackého v Hodslavicích. — Piaristické gymnázium v Kroměříži a jeho úloha v dějinách Moravy. — Renesanční hudba v Příboře. — 200 let pošty v Novém Jičíně. — 100 let železnice Ostrava-Kojetín. — Sté výročí Muzejního spolku v Brně. — Výstava koření v kuchyni našich babiček. — Příspěvek k poznání netopýrů okresu Nový Jičín. — Nový Jičín ve starých fotografiích	64
Literatura:	Sborník Státního oblastního archivu v Opavě 1981 až 1985. — Vladimír Gregor, Hudební místopis Severomoravského kraje. — Pavel Balcárek, Rodinný archiv Rotálů a Vrbnů, osudy jeho majitelů i písemností	76
Oprava	. . . . .	78

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN
Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 42 vyšel v roce 1988

Řídí redakční rada s předsedou profesorem Janem Hanákem,
členové PhDr. Jaroslava Brichová, PhDr. Svatomír Černín, PhDr. Emanuel Grepl,
PhDr. Karel Chobot, PhDr. Jiří Jurok, PhDr. Karel Müller, profesor Ivan Mynář,
akadem. malíř Otakar Zelenka, PhDr. Jaroslav Zezulčík

Odpovědný redaktor ředitel okresního vlastivědného muzea
PhDr. František Schwarz, CSc., výkonný redaktor PhDr. Adolf Turek

Cena 8,- Kčs

Registrováno SmKNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava,
provoz 22 Nový Jičín

Zakázka číslo 3515

Zadní strana obálky:
Dřevěný palečnicový převod na
bývalém větráku v Kujavách č. 2

Reprofoto J. Šustek

